

”Sen går jag hem när det stänger”

En studie av nyanländas
biblioteksanvändning

Ola Pilerot & Jenny Lindberg

”Sen går jag hem när det stänger”

En studie av nyanländas biblioteksanvändning

Ola Pilerot & Jenny Lindberg

Regionbibliotek Uppsala

Regionbibliotek Uppsala, 751 85 Uppsala
regionbiblioteket@region uppsala.se
www.region uppsala.se/lb

Layout och original: Byrå4, Uppsala 2018
Tryck: Sandvikens tryckeri, Sollentuna 2018
ISBN 978-91-984597-1-5

Förord

Hur använder nyanlända personer folkbiblioteket, och vilka olika betydelser kan folkbiblioteket ha för den här användargruppen? Med utgångspunkt i intervjuer och deltagande observationer diskuterar föreliggande rapport dessa frågor, i syfte att utveckla fördjupade kunskaper om vad som möjliggör och begränsar bibliotekstjänster riktade mot nyanlända. Därtill belyser rapporten frågan om och i så fall hur delaktighet och integration möjliggörs genom folkbibliotekens verksamhet.

Rapporten, som samfinansierats av de regionala biblioteksverksamheterna i Dalarna, Gävleborg, Jönköping, Stockholm, Sörmland, Uppsala, Örebro och Östergötland, är författad av Ola Pilerot och Jenny Lindberg, båda verksamma som forskare och lärare vid Bibliotekshögskolan i Borås.

Från de regionala biblioteksverksamheternas horisont ser vi det som en viktig del i vårt uppdrag att praktisk biblioteksverksamhet och dess effekter beskrivs ur ett forskningsperspektiv. Vi hoppas och tror att den här rapporten kan bidra till diskussion och fortsatt utveckling av biblioteksverksamhet som riktar sig till nyanlända.

Lisa Ångman
Regionbibliotekarie
Regionbibliotek Uppsala

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	6
Inledning	9
Disposition	13
Bakgrund och ett urval relaterad litteratur	14
Benämningar av personer som är nya i Sverige	14
Migration och flyktingmottagande	16
Biblioteksanvändning bland nyanlända	18
Teori	21
Deltagande och delaktighet	21
Socialt kapital	26
Integration	27
Läsning	27
Metoder och produktion av empiriskt material	29
Produktion av empiriskt material	29
Rekrytering av deltagare för intervjuer	31
Intervjumaterialets omfattning	32
Deltagarnas ålder, nationalitet och tid i Sverige	32
Deltagargruppens sammansättning: utbildnings- och yrkesbakgrund	33
Genomförande av intervjuerna	36
Deltagande observationer	36
Analysförfarande	37
Resultat	39
Vägen till biblioteket	40
Vad gör de nyanlända på biblioteket?	43
Om att träffa människor genom biblioteket	54
Läsning	59
Vad biblioteket framförallt betyder	68

Diskussion och slutsatser	73
Forskningsfrågorna besvarade	73
Teorierna i arbete	75
Studiens kunskapsbidrag och uppslag för fortsatt forskning	81
Slutsatser och konsekvenser för bibliotekens fortsatta arbete med nyanlända	84
Referenser	88
Bilaga – Intervjuguide	92

Sammanfattning

De svenska folkbiblioteken har under senare år sett en ny grupp besökare ta form. Hur denna grupp använder biblioteken behöver vi veta mer om för att understödja inrättandet och utformandet av adekvat, målgruppsanpassad biblioteksverksamhet. Ur ett svenskt perspektiv är nyanländas biblioteksanvändning i stort sett outforskad. Mycket tyder på att folkbiblioteken har en viktig funktion att fylla när det gäller integration av nyanlända i det svenska samhället, men det är oklart hur denna integration stöds genom biblioteken.

Studiens övergripande syfte är således att utveckla fördjupade kunskaper om vad som möjliggör och begränsar bibliotekstjänster riktade mot nyanlända i det svenska samhället. Därtill söker den belysa om och hur delaktighet och integration möjliggörs genom folkbibliotekens verksamhet. De forskningsfrågor som har styrt arbetet är hur deltagarna i studien använder folkbiblioteket, vilken betydelse som tillmäts folkbiblioteket och dess tjänster, samt vilka kopplingar som kan göras mellan särskilda tjänster och kvalitéer i biblioteket och deltagarnas livssituation.

Data för analys har producerats genom sammanlagt 28 intervjuer med nyanlända biblioteksanvändare och genom deltagande observationer av åtta programaktiviteter arrangerade för målgruppen. Som ett komplement till intervjuerna har två intervjuer genomförts med bibliotekarier med särskilt ansvar för bibliotekens verksamhet med inriktning mot integration och mångspråk. Intervjuer och observationer har genomförts i Dalarnas län, Gävleborgs län, Jönköpings län, Stockholms län, Södermanlands län, Uppsala län samt Östergötlands län. Sammanlagt nio orter av varierande storlek fördelade över åtta kommuner har besökts.

Transkriberade intervjuer och fältanteckningar har dels varit föremål för en empiridriven, tematiskt orienterad analys och dels för en teoridriven analys. Med utgångspunkt i en uppsättning teoretiska begrepp har de tematiserade resultaten analyserats med avseende på deltagande, socialt kapital, integration och läsning.

Generöst understödd av citat ur det empiriska materialet visar den tematiska resultatpresentationen att vägen fram till att de nyanlända upptäcker och börja använda biblioteket huvudsakligen går via familj, vänner och bekanta; lärare eller andra myndighetspersoner; eller genom att man på egen hand upptäcker biblioteket.

Kännetecknande för målgruppen är en bred och mångfacetterad biblioteksanvändning som involverar inte minst biblioteksrummet, men även samlingarna och personalen. Studiens deltagare uppfattar att biblioteket erbjuder ett brett spektrum av möjligheter. Detta spektrum omfattar bland annat tillfälle att genom språkkaféer och läsecirklar träffa och prata med människor och göra nya bekantskaper, vilket i sin tur leder till utveckling av språkförmåga och insikter i hur det svenska samhället fungerar. Biblioteket erbjuder vidare möjligheten att studera enskilt och tillsammans med andra. Det framstår som en plats där man som nyanländ kan lägga grunden för en ny utbildningsbana eller utveckla och berika en redan påbörjad. Särskilt vad beträffar biblioteksrummet så framhålls dess funktion som dels en tillflyktsort, och dels som en plats som bidrar till att ge stadga i vardagen och till att man känner sig hemma.

Vid sidan av bibliotekets sociala funktion framträder läsning som ett centralt innehåll i deltagarnas utsagor. Läsningen framstår dock mer som ett medel än ett personligt intresse, där språket och orden för många betyder mer än textens innehåll. Detta kan ses som en reflektion av det kanske mest utmärkande draget i det empiriska materialet, nämligen de deltagandes strävan efter att tillägna sig det svenska språket.

Överlag är deltagarna i studien mycket positivt inställda till biblioteket. De problem och brister som trots allt identifieras rör framförallt utbudet av medier, som av vissa uppfattas som begränsat, särskilt sådana som är anpassade efter nyanländas behov och intressen, samt språkkaféverksamheten, som enligt flera deltagare rymmer en potential för förbättring.

Genom den teoridrivna analysen konstateras att biblioteket kan ses som ett slags alternativ arena för samhälleligt deltagande, i synnerhet för den som inte kan åberopa medborgerliga rättigheter. Framförallt är det genom språkkaféer och läsecirklar där den lättlästa skönlitteraturen står i fokus, som vi kan se att de medverkande engageras i och blir delaktiga i frågor och ämnen som framstår som väsentliga för dem.

Analysen visar också att biblioteket bidrar till skapandet av socialt kapital, men framförallt av det så kallade sammanlänkande slaget, den form av socialt kapital som bygger på människors likheter och som bidrar till att en gemenskaps interna sammanhållning formas och stärks. Socialt kapital av det slag som beskrivs som överbryggande och som främjar kontakter *mellan* olika gemenskaper är mindre förekommande, även om det också framskymtar i det empiriska materialet, exempelvis i anslutning till ett fåtal redogörelser för hur varaktiga relationer mellan nyanlända och etablerade svenskar har uppstått

som ett resultat av bibliotekets aktiviteter, eller genom att nyanlända utvecklar mer personliga bekantskaper med någon som arbetar på biblioteket.

Genom sina samlingar och genom att erbjuda språkstödande programverksamhet bidrar biblioteket till att de nyanlända tillägnar sig det nya landets språk. Utifrån den femdimensionella definition av integration som analysen utgår ifrån kan vi således konstatera att den kommunikativa dimensionen av integration möjliggörs genom bibliotekets verksamhet. Även den sociala dimensionen av integration understöds av biblioteket genom att det erbjuder möjligheter att utveckla sociala kontakter med andra invånare i det nya landet. Däremot ser vi inga direkta tecken på det slags integration som de övriga dimensionerna täcker in, exempelvis att politiskt engagemang skulle ha stimulerats genom biblioteksanvändning.

De tre övergripande slutsatser studien landar i är att biblioteken bidrar till de nyanländas delaktighet i samhället, att biblioteken används på ett mångfacetterat sätt av deltagarna samt att olika kvalitéter i biblioteket betonas och används på olika sätt beroende på vilken livssituation den nyanlände befinner sig i.

Med hänvisning till studiens resultat och slutsatser skisseras avslutningsvis några konsekvenser som kan tänkas ha bäring på bibliotekens fortsatta arbete för nyanlända. Dessa uppehåller sig i tur och ordning vid den potential vi ser i den välplanerade läsecirkeln för nyanlända, vid frågan om hur språkkaféaktiviteten skulle kunna utvecklas samt vid de strategier som skulle kunna implementeras i syfte att stärka bibliotekens genererande av överbyggande socialt kapital. Därtill konstateras att service, stöd och tjänster för nyanlända inte bör betraktas som *ett* homogent arbetsområde för bibliotekspersonalen, utan att det kan rymma insatser av många olika slag, utformade efter gruppens komplexa behov och intressen.

Inledning

”*Sen går jag hem när det stänger*”, säger en av de medverkande i studien. Han är uppväxt i ett flyktingläger i Afrika och bor sedan cirka två år i ett litet samhälle ungefär mitt i Sverige. Intervjun äger rum på det nyligen renoverade biblioteket, centralt beläget på orten. Det är en behaglig miljö att vara i, ljus och välordnat. Samtidigt som de många hyllorna med böcker framkallar en ombonad och trygg känsla ger den generöst tilltagna takhöjden och de öppna ytorna i det stora rummet ett luftigt intryck. Det är mitt på dagen, så det är inte mycket folk på biblioteket. En och annan tidningsläsare, några ungdomar som sitter med skolarbete. Några ur personalen samtalar tyst bakom den kombinerade informations- och lånedisken.

Citatet, som också har fått ge namn åt den här rapporten, kapslar in något centralt som genomsyrar nästan alla de intervjuer som genomförts i samband med den studie som rapporteras i det följande. De människor som kommer till tals genom rapporten har det gemensamt att de i någon mening har tvingats starta på nytt i sina liv. Sånär som på ett fåtal av de intervjuade har samtliga som flyktingar undan krig och förtryck tvingats lämna sina hemländer. Att efter uppbrottet åter göra sig hemmastadd och skapa trygghet i tillvaron är förknippat med stora utmaningar som kräver hård ansträngning. Samtliga av studiens medverkande betonar bibliotekets betydelse i det här sammanhanget. Det är en plats där man vistas mycket. Biblioteket framställs som den kanske allra viktigaste platsen för den som vill lära sig det nya språket, för den som vill träffa människor, vill höra människor prata, kort sagt, för den som vill vara på ett aktivt och stimulerande ställe. På biblioteket kan man lägga grunden för en ny eller fortsatt utbildning, upptäcka vägar in i samhället men också finna läsning att förströs av och försjunka i.

När mannen i intervjun säger att ”*sen går jag hem när de stänger*” så förmedlar han inte bara hur länge, hur många timmar han tillbringar på biblioteket mest varje dag, och vilken central del biblioteket utgör i hans tillvaro. Han antyder även hur viktigt det är för honom att vara på en plats där han är en del av ett större sammanhang. Hemma i lägenheten kan det kännas tråkigt och tyst. Där är han ensam, men på biblioteket kan han se och höra, och i bästa fall prata med, människor. Även om det oftast är ganska tyst och lugnt erbjuder det liv och rörelse omkring honom. Kort sagt förmedlar citatet hur centralt biblioteket är för många av de som är nya i Sverige.

Den här studien kan ses som en fristående fortsättning på den rapport som publicerades förra året (Pilerot & Hultgren, 2017) och som bidrog till att kasta ljus över det arbete som bedrivs på folkbiblioteken för den användargrupp som har kommit att benämnas nyanlända: flyktingar, asylsökande och andra migranter som av olika skäl har sökt sig till Sverige. Båda studierna har genomförts mot bakgrund av en och samma fond, nämligen att Sverige under de senaste åren, med kulmen under 2015, har tagit emot många flyktingar och att många av dem söker sig till och använder folkbiblioteket. I den tidigare rapporten beskrevs bibliotekspersonalens perspektiv på bibliotekens insatser och verksamheter för nyanlända. Den inriktade sig särskilt mot att belysa förutsättningarna för bibliotekens arbete på det här området och på att beskriva de förändringar, svårigheter och utmaningar som kan identifieras i samband med det alltmer omfattande arbetet för nyanlända. I den nu aktuella studien är det istället användargruppens perspektiv på folkbiblioteket som står i fokus.

I bakgrundskapitlet går vi närmare in på mer formella aspekter i terminologin men redan här ska slås fast att kategorin nyanländ inte är homogen till sin karaktär. Den primära gemensamma nämnaren är att man nyligen har anlänt till Sverige men därutöver rymmer gruppen, som har kommit att gå under denna benämning, en mängd olikheter. Människor som kommer till Sverige har naturligtvis olika erfarenheter med sig. Variationen beträffande exempelvis utbildningsnivå och arbetslivserfarenhet är stor. För att inte tala om alla olika nationaliteter, språk, kulturer och traditioner som ryms inom gruppen. Nyanlända befinner sig i olika livssituationer som bland annat har att göra med huruvida man är asylsökande, arbetssökande eller student. Det har med ålder och kön att göra, men också med om man är nyligen anländ eller relativt etablerad. Att följa upp och relatera alla dessa potentiella och reella skillnader inom gruppen för att koppla dem till (potentiellt) olika behov av och sätt att använda bibliotek är inte möjligt inom studiens ramar, men det är ändå en aspekt som reflekteras i en av studiens forskningsfrågor.

De svenska folkbiblioteken har under senare år alltså sett en betydande ökning av besökare från andra länder. Även om det inte är ett nytt fenomen, att folkbiblioteken i Sverige besöks av och möter människor med annat ursprung än Sverige, så är det en företeelse som tydligt har hamnat i blickpunkten under senare tid. Forskningen om flyktingar ur ett informationsperspektiv har internationellt sett ökat markant sedan 2015. Av en enkät som distribuerades till Sveriges samtliga folkbibliotek 2016 och som besvarades av 181 bibliotek framgick det att över 60 % av de tillfrågade biblioteken från olika håll hade erhållit extra anslag för sitt arbete för och med nyanlända (Pilerot & Hultgren,

2017). Inom Svensk Biblioteks förening har ett så kallat expertnätverk med inriktning mot mångspråk och nyanlända skapats och varit verksamt sedan 2016. Inom ramen för det pågående arbetet med utvecklingen av en svensk biblioteksstrategi har särskilda insatser gjorts för att öka kunskaperna om bibliotekens roll för nyanlända (Rojas, 2017; Stenquist, 2018). Dessa iakttagelser sammantagna illustrerar tydligt det breda engagemang och intresse som finns för biblioteks- och informationsrelaterade frågor i relation till nyanlända.

I arbetet med målgruppen vittnar bibliotekarier särskilt om språkbarriärer och användare med begränsad erfarenhet av hur ett folkbibliotek fungerar. Trots att forskningen om flyktingar ur ett informationsperspektiv på ett internationellt plan har ökat, så finns det än så länge få studier om nyanländas erfarenheter och synpunkter på just svenska bibliotek. I Pilerots och Hultgrens (2017) studie framhåller de intervjuade bibliotekarierna, att biblioteket fyller en viktig funktion i ett övergripande integrationsarbete, vilket är en slutsats som också har dragits i andra studier (se exempelvis Paola Picco, 2008). Samtidigt är det oklart hur biblioteken ur den nyanländes perspektiv närmare bestämt kan fungera som ett medel för integration.

Det som motiverar vårt arbete och tillika utgör forskningsprojektets utgångspunkter och studiens problemformulering kan således sammanfattas enligt följande. För det första har folkbiblioteken mött en ny användargrupp vars användning av biblioteken vi behöver veta mer om för att understödja inrättandet och utformandet av adekvat, målgruppsanpassad biblioteksverksamhet. För det andra är nyanländas biblioteksanvändning i Sverige är i stort sett outforskad. Slutligen, för det tredje, är det oklart på vilka sätt biblioteken bidrar till integration av nyanlända i det svenska samhället.

Grundat i problemformuleringen är studiens övergripande syfte att utveckla fördjupade kunskaper om vad som möjliggör och begränsar bibliotekstjänster riktade mot nyanlända i det svenska samhället, samt att belysa om och hur delaktighet och integration möjliggörs genom folkbibliotekens verksamhet. För att uppnå studiens syfte har följande forskningsfrågor formulerats:

- Hur använder deltagarna i studien folkbiblioteket?
- Vilken betydelse har folkbiblioteket och dess tjänster för nyanlända användare?
- Vilka kopplingar kan göras mellan särskilda tjänster och kvalitéer i biblioteket och deltagarnas livssituation?

Forskningsfrågorna har styrt utformningen av de intervjufrågor som ställts till de 28 representanter för målgruppen som deltar i studien. Därutöver har de också väglett analysen av det empiriska materialet. Frågorna besvaras till viss del fortlöpande i samband med presentationen av studiens resultat, men vi inleder också diskussionskapitlet med att samlat besvara dem i tur och ordning.

Disposition

Rapportens övergripande struktur utgörs av sex kapitel med underavdelningar. Efter denna inledning följer en bakgrund som syftar till att sätta studien i ett sammanhang, i relation till andra bidrag på området, men också i all korthet i relation till omständigheter kring migration och flyktingmottagande i Sverige. Bakgrundskapitlet inleds dock med en genomgång av den terminologi som vi måste förhålla oss till i anslutning till studien. Därefter följer ett teorikapitel vars primära syfte är att introducera de teoretiska redskap som används för att slutföra den empiridrivna analys som studiens resultat till stor del vilar på. Det metodkapitel som följer därpå är relativt omfattande, vilket inte minst motiveras av att vi har funnit det nödvändigt att ingående redogöra för deltagargruppens sammansättning. Resultatkapitlet är rapportens mest omfattande del. Generöst försett med citat ur intervjumaterialet erbjuder det en tematisk presentation av studiens empiriska resultat. Det avslutande kapitlet som rymmer diskussion och slutsatser inleds med att samlat besvara forskningsfrågorna. Därefter tar vi med hjälp av de teoretiska redskapen den analys som inleddes i resultatkapitlet ett steg vidare. I den allra sista delen av kapitel sex, efter att studiens kunskapsbidrag har mejslats ut, skisserar vi utifrån studiens resultat och slutsatser de konsekvenser vi kan se för bibliotekens fortsatta arbete med nyanlända.

Bakgrund och ett urval relaterad litteratur

Det här kapitlet uppehåller sig inledningsvis vid frågan om terminologi; om hur deltagarna i studien och personer som är nya i Sverige kan och bör benämnas. Därefter följer en kortfattad redogörelse för hur synen på invandring har förändrats i Sverige och det aktuella läget när det gäller vilka och hur många som söker sig till Sverige. Kapitlet avslutas med en selektiv översikt av litteraturen om nyanländas biblioteksanvändning. I rapportens diskussionskapitel återvänder vi till valda delar av den litteratur som introduceras här.

Benämningar av personer som är nya i Sverige

Flera olika termer förekommer för att benämna personer som är nya i Sverige. Eftersom de här termerna tenderar att blandas samman och därmed riskerar att orsaka en viss otydlighet, har vi i det nedanstående valt att kortfattat presentera de termer som är centrala för den här studien. Framställningen bygger till stor del på motsvarande avsnitt i Pilerot och Hultgrens rapport (2017) men är anpassad efter det faktum att det i den här studien är biblioteksanvändare som står i fokus och inte biblioteken och dess personal. För att reda ut begreppen har vi använt oss av information från Migrationsverket (2014, 2016), UNHCR (inget datum) och Nationalencyklopedin (2017).

På ett övergripande plan kan konstateras att "migration" är ett samlingsnamn för både emigration (utvandring) och immigration (invandring). Emellertid används i Sverige ofta termen invandrare, snarare än immigrant, för att beskriva den person som flyttar från ett land till ett annat för att bosätta sig där en längre tid. "Invandrare" är dock en oprecis och något otidsenlig term som inte längre används i exempelvis lagtexter. Vanligare är att se, till exempel i samband med folkräkning, termer som "utrikes födda" eller "utländska medborgare". I den här rapporten förekommer ordet invandrare huvudsakligen i ett enda sammanhang, nämligen då språkundervisning inom ramen för "Svenska för invandrare" omnämns. I forskningsstudier görs i regel en distinktion mellan invandrare (immigranter) och flyktingar. Den som har invandrat har inte nödvändigtvis varit tvungen att lämna sitt ursprungsland utan kan ha valt att flytta av andra orsaker, vilket i förlängningen kan ha betydelse för informationsbehov och sätt att söka information på. Bland deltagarna i föreliggande

studie är det exempelvis två personer som har sökt sig till Sverige för att de har bedömt att möjligheterna till ett gott liv i väsentliga avseenden är bättre här än i deras ursprungsländer. Ytterligare två av deltagarna har kommit till Sverige eftersom de har träffat svenska partners. I dessa fall är det rimligt att anta, att de till skillnad från de som tvingas fly från sina länder, har bättre möjligheter att skaffa information och kunskaper om det land de beger sig till innan de ger sig av. De övriga deltagarna har dock flytt från sina respektive hemländer. Enligt FN:s flyktingkonvention från 1951 är en flykting en person

som flytt sitt land med anledning av en välgrundad fruktan för förföljelse på grund av ras, religion, tillhörighet till en viss samhällsgrupp eller politisk uppfattning, som befinner sig utanför det land, vari han är medborgare och som på grund av tidigare nämnd fruktan inte kan eller vill återvända till det landet.

Tre av studiens deltagare kan beskrivas med termen ”asylsökande”. En asylsökande är en person som tagit sig till Sverige och sökt skydd, men som inte har fått ett slutligt svar på sin ansökan om asyl. Även denna situation – detta utsatta skede i flyktprocessen – har inverkan på möjligheterna att skaffa sig information och kunskaper om det som är väsentligt att känna till för en god tillvaro i det nya landet. Inte minst betydelsefullt är det faktum att man som asylsökande inte har möjlighet att delta i SFI-undervisning, vilket enligt vår studie kan innebära att man än mer än vad som annars kan vara fallet förlitar sig till biblioteket som en resurs för att lära sig svenska. Om den asylsökande bedöms vara flykting beviljas hen uppehållstillstånd och skrivs in i en kommun. I vår studie har vi valt att använda termen ”nyanlända” för att benämna samtliga de som deltar i studien. Det är alltså en inkluderande term som här innefattar både flyktingar och de som har lämnat sina hemländer utan fruktan för krig och förtryck, och som både kan vara asylsökande eller de som har fått asyl. Migrationsverket (2016) konstaterar att en nyanländ person är:

[N]ågon som är mottagen i en kommun och har beviljats uppehållstillstånd för bosättning på grund av flyktingskäl eller andra skyddsskäl. Även anhöriga till dessa personer anses vara nyanlända. En person är nyanländ under tiden som han eller hon omfattas av lagen om etableringsinsatser, det vill säga två till tre år.

Enligt ovanstående definition är sex personer i vår studie inte att betrakta som nyanlända då de har varit i Sverige längre än tre år. Att vi har valt termen nyanländ beror dock på att den dels tycks ha etablerats och fått fäste på biblioteksområdet, och dels på att det under intervjuerna visade sig att deltagarna inte sällan kategoriserade sig själva som just nyanlända. Här kan också tilläggas den insikt som gjordes i anslutning till Pilerot och Hultgrens (2017) studie av bibliotekens arbete för nyanlända, att det för den som arbetar i biblioteket sällan är uppenbart vilken kategori den som besöker biblioteket hör till.

Migration och flyktingmottagande

Från att i slutet av 1800-talet ha varit ett land från vilket människor främst flyttade ut har Sverige blivit ett land som tar emot väldigt många fler inflyttande än vad som lämnar landet. Synen på nyanlända i Sverige har under 1900-talet genomgått en markant förändring. Ett begreppspar som är vanligt förekommande i litteraturen om integration av nyanlända är *assimilationism* och *mångkulturalism* (Saukkonen, 2017). Ett assimilationistiskt synsätt betonar vikten av att den som är ny i ett land överger sin tidigare identitet och lämnar sina kulturella traditioner till förmån för de som råder i mottagarlandet. Mångkulturalismen däremot erkänner och bejakar etnisk och kulturell mångfald: ”Statens betraktar denna mångfald som positiv, eller åtminstone neutral, och känner sig skyldig att stödja åtminstone vissa minoriteternas kulturella rättigheter” (Ibid., s. 21). Sverige har under 1900-talet gått från vad som inte sällan kallas för folkhemsnationalism, där den bärande tanken var att minoritetsgrupper och nyanlända bör integreras etniskt och kulturellt i majoriteten, till att ha blivit ”Europas mest mångkulturalistiska land när det gäller invandrargrupper” (Saukkonen, 2017, s. 22). Detta förändrade synsätt har gått hand i hand med att andelen invandrare med flyktingbakgrund har blivit hög i jämförelse med andra länder. Följande tabell (tabell 1) redovisar emellertid inte specifikt flyktinginvandring till Sverige utan visar aktuella uppgifter om antalet utrikes födda som är folkbokförda i landet.

Sveriges förhållandevis generösa flyktingmottagande reflekteras vid en jämförelse med exempelvis de nordiska grannländerna, där Danmarks procentuella andel av utrikesfödda i den totala befolkningen uppgår till knappt 10 %. Motsvarande uppgifter för Finland och Norge är drygt 6 % respektive knappt 15 %.

ANTAL UTRIKES FÖDDA I SVERIGE SORTERADE EFTER TOPP TIO FÖDELSELAND, 2017 (TUSENTAL)	
Finland	153.6
Irak	149.4
Syrien	135.1
Polen	88.7
Iran	70.6
F.d. Jugoslavien	66.5
Somalia	63.9
Bosnien och Hercegovina	58.2
Tyskland	50.2
Turkiet	47.1
Totalt:	1 784.5
<i>Procent av den totala befolkningen:</i>	<i>17,6</i>

Tabell 1. Utrikes födda i Sverige. Källa: OECD International Migration Outlook 2018

I skrivande stund är 65 miljoner människor på flykt undan krig och förtryck på olika platser i världen (UNHCR, 2018a). Som en följd av hårdare asylregler, bland annat begränsade möjligheter till anhörginvandring, och skärpt gränsbevakning har antalet flyktingar som söker sig till Sverige minskat de senaste tre åren (Migrationsverket, 2018a). Sedan 2015, då 162 877 personer sökte asyl i Sverige, har det årliga antalet ansökningar legat på omkring 27 000 (Migrationsverket, 2018b), men även om antalet asylärenden har minskat är det för de svenska folkbiblioteken ett faktum att en ny användargrupp har tagit form (Pilerot & Hultgren, 2017).

Bland de krig och konflikter som är särskilt synliga ur ett svenskt perspektiv, och som har resulterat i de största flyktinggrupperna i Sverige, framträder särskilt inbördeskriget i Syrien som nu har pågått i cirka sju år. Syrier utgör den avgjort största gruppen asylsökande i Sverige, vilket också avspeglas i sammansättningen av deltagare i den studie som rapporteras här. De nuvarande konflikterna i Afghanistan har pågått sedan början av 2000-talet och präglas inte minst av våldsamma motsättningar mellan talibanska styrkor och den afghanska försvarsmakten, men landet har inte haft fred sedan 1970-talet. Afghanistan är det land efter Syrien som flest människor flyr från. Enligt UNHCR (2018b) befinner sig omkring 2,7 miljoner afghaner på flykt runt om i världen. I Sverige utgör de för närvarande den näst största gruppen asylsökande (Migrationsverket, 2018a). Även det avspeglas i deltagarsammansättningen i den här studien.

Biblioteksanvändning bland nyanlända

SOM-institutet vid Göteborgs universitet gör årligen mätningar av svenskar-
nas vanor och attityder. Bland annat mäts läs- och biblioteksvanor. Den allra
senaste SOM-rapporten om biblioteksrelaterade frågor (Michnik och Ericsson,
2018) uppehåller sig inte specifikt vid frågan om biblioteksvanor bland utrikes
födda. Det gör däremot 2017 års rapport (Höglund, 2017) där det på basis av
sammanslagen statistik från 2015 och 2016 konstateras att det finns tecken
på att denna grupp besöker biblioteken ”i något större utsträckning” (s. 336)
än personer födda i Sverige. Det betonas dock att antalet svarande i under-
sökningen är begränsat och att det finns behov av mer riktade studier om just
nyanländas biblioteksanvändning. Av statistiken från 2015-16 framgår att 69
% av de svarande med utländskt medborgarskap besöker bibliotek *minst någon
gång per år*, vilket ska jämföras med 56 % av de svarande med svenskt medbor-
garskap. Bland de som besöker biblioteket *minst någon gång per kvartal* uppgår
antalet av de svarande med utländskt medborgarskap till 44 %. Motsvarande
siffra för svenska medborgare är 31 %. Sedan tidigare har det konstaterats att
utbildningsnivå har ett samband med biblioteksbesök (Höglund, 2017). Av
SOM-undersökningen framgår att skillnaden mellan svenska och utländska
medborgare blir än större vid en jämförelse bland dem med låg eller medel-
låg utbildning där 43 % av personer med utländskt medborgarskap besöker
bibliotek minst någon gång per kvartal, vilket ska ställas mot dem i samma
kategori fast med svenskt medborgarskap, där antalet uppgår till 22 %. För
högutbildade är antalet på ungefär samma nivå oberoende av medborgarskap,
43 respektive 40 % (utländskt-svenskt medborgarskap). Den slutsats som dras
i SOM-rapporten (Höglund, 2017, s. 338) är att ”biblioteken är attraktiva för
personer med utländsk bakgrund och inte minst för dem med lägre utbildning
i denna grupp”.

De iakttagelser som görs i SOM-rapporten om biblioteksvanor ligger i linje
med resultaten av en undersökning som genomfördes i Finland för ett par år
sedan (Toivonen, 2016). Där intervjuades 113 asylsökande varav drygt hälft-
ten, nästan 60 % av studiens deltagare, hade använt biblioteket under sin tid
i Finland. Därtill framkom att de allra flesta asylsökande i Finland saknar er-
farenheter av och kunskaper om vad folkbibliotek kan erbjuda och hur de kan
användas. Exempelvis kände många inte till att folkbiblioteksanvändning är
avgiftsfri och att det går bra att uppehålla sig på biblioteket utan att ha ett di-
rekt ärende som att läsa och/eller låna. Liksom i SOM-rapporten dras på basis
av den finska undersökningen slutsatsen att biblioteken spelar en viktig roll för

de nyanlända. Särskilt betonas att biblioteket utgör ett stöd för språkinläring och bidrar till utvecklingen av kunskaper om det nya hemlandet.

En undersökning som i vissa avseenden påminner om den nyss nämnda finska studien i så motto att den bygger på samtal med asylsökande – i det här fallet genom tre fokusgrupper med sammanlagt 25 personer – genomfördes i Stockholmsregionen 2015 (Miklo, 2015). Studien är tämligen kortfattat rapporterad men konstaterar att "[u]ngefär tre fjärdedelar" (s. 3) av deltagarna i studien besöker biblioteket regelbundet. Det slås vidare fast att "kännedommen om dess verksamhet är hög" (s.3) bland de intervjuade, vilket är ett resultat som sticker ut i jämförelse med flera andra studier, exempelvis Toivonen (2016), Pilerot och Hultgren (2017) och Van der Linden, Bartlett och Beheshiti (2014) vilka samtliga betonar att nyanländas erfarenheter av och kunskaper om folkbibliotek och dess tjänster ofta är begränsad.

Påfallande många studier om folkbibliotek och nyanlända inriktar sig på frågan om (och hur) biblioteken bidrar till skapandet av socialt kapital (se exempelvis Vårheim, 2014; Khoir, Du, Davison & Koronios, 2017; Johnston & Audunson, under utgivning). Begreppet socialt kapital (se exempelvis Putnam, 2007) anknyter till föreställningen att människor formerar sig i sociala nätverk och de varierande grader av tillit som kan sägas rymmas i dessa nätverk. Den övergripande idén är att samhällen, och de människor som befinner sig i dem, drar nytta av höga nivåer av socialt kapital vilket kommer till uttryck genom att människor känner tillit till varandra och där socialt tryck och spänningar sålunda motverkas. Ett utbrett drag i den här litteraturen är att beskriva bibliotek som producenter av socialt kapital genom att de erbjuder fria informationstjänster riktade till alla och dessutom en plats där olika människor träffas och behandlas som likar och med respekt (se exempelvis Vårheim, 2011, s. 14).

Steget från bilden av biblioteket som skapare av socialt kapital till frågan om *hur* biblioteken används är inte långt. En inte orimlig föreställning är att bibliotek främst används för att komma åt läsning, att den som går till biblioteket främst gör det för att låna böcker och andra medier. Det finns emellertid studier som visar att just nyanlända tenderar att dra nytta av ett bredare spektrum av tjänster (exempelvis Berger, 2002). Att folkbiblioteket används som social mötesplats, ett ställe att vara och umgås på, tycks vara mer utbrett bland nyanlända än bland infödda. Det framgår inte minst av ett antal norska studier (exempelvis Aabø, Audunson, & Vårheim, 2010; Audunson, Essmat & Aabø, 2011).

I en serie studier (exempelvis Johnston 2016 och Johnston & Audunson 2017) har Jamie Johnston undersökt språkkaféverksamhet i skandinaviska

folkbibliotek. Studiernas övergripande fråga är om och hur språkkaféer är av nytta för de som deltar och i vilken mån de möjliggör integration. Baserat på ett empiriskt material som skapats genom enkäter, observationer och intervjuer med språkkafédeltagare och -ledare visar Johnston att folkbibliotekens språkkaféverksamhet bidrar till att stärka deltagarnas språkkunskaper och att den utgör ett stöd för integration i bred bemärkelse. Det sker bland annat genom att informationsutbyte möjliggörs genom de samtal som äger rum i språkkaféet. Dessa samtal sägs bland annat bidra till att deltagarna blir bevandrade i det nya landets politiska system. Johnston konstaterar vidare att språkkaféverksamheten skapar ett utrymme för socialt utbyte mellan de som redan är etablerade i landet och de som är nyanlända. Däremot visar studiernas resultat inga tecken på att verksamheten ökar deltagarnas möjligheter att få tillträde till arbetslivet.

Mot bakgrund av den litteratur som presenterats i det här kapitlet kan sammanfattningsvis konstateras att nyanlända är förhållandevis frekventa biblioteksbesökare och att biblioteken inte minst är betydelsefulla för nyanlända genom att fungera som sociala mötesplatser.

Teori

För att ta steget vidare från den följande resultatredovisningen, vilken till stor del utgörs av en empiriunderbyggd beskrivning av de iakttagelser som gjorts under studiens lopp, krävs en uppsättning analytiska redskap. De analytiska redskapen kommer huvudsakligen i bruk i diskussionskapitlet där vi återvänder till och besvarar våra forskningsfrågor. Urvalet av analysredskap är avhängigt studiens syfte och forskningsfrågor, men är naturligtvis också nära förknippat med det empiriska materialet, det vill säga vad studien handlar om, vad deltagarna har pratat om under intervjuerna och vad som har kunnat observeras under besöken och de deltagande observationerna på biblioteken. Kapitlet introducerar i tur och ordning de redskap vi har valt ut för att ta steget från en beskrivande till en mer analytisk nivå. De begrepp, som syftet med studien såväl som umgänget med intervjumaterialet har riktat vår uppmärksamhet mot, är deltagande och delaktighet, socialt kapital, integration samt läsning. Hur vi förstår de här företeelserna och vad vi lägger i begreppen är vad som beskrivs i det följande.

Deltagande och delaktighet

Studiens syfte är bland annat att belysa om, och i sådana fall hur, delaktighet möjliggörs genom bibliotekens verksamhet och tjänster. För att på ett meningsfullt sätt kunna genomföra analysen av det empiriska materialet och därigenom uppnå studiens syfte krävs således ett resonemang kring hur delaktighet – och deltagande, som vi betraktar som en synonym term – kan förstås i det här sammanhanget. I det nedanstående följer därför en presentation av det sätt på vilket vi har valt att närma oss detta svårfångade begrepp. Redan 1970 konstaterade Carol Pateman (1970), inflytelserik författare på området, att det omfattande bruket av termen [*participation*] har lett till att något precist, meningsfullt innehåll i termen inte längre står att finna. I en vitt spridd definition signerad Världshälsoorganisationen (WHO) förklaras deltagande som att *vara involverad i en livssituation* ("involvement in a life situation" (World Health Organization, 2002)), vilket indikerar att det rör sig om något mer eller mindre individrelaterat. Vi har emellertid valt att i vårt resonemang inta ett mer samhällsorienterat, politiskt perspektiv på deltagande¹.

1 Denna del i teorikapitlet är starkt inspirerad av Nico Carpentiers (2012) artikel med titeln The concept of participation: If they have access and interact, do they really participate?

Politik och Det politiska

Vår utgångspunkt är en distinktion som kan göras mellan å ena sidan *politik* och, å andra sidan, *det politiska*, där det förstnämnda ska förstås som institutionaliserad politisk verksamhet med demokratiska val som det mest markanta tecknet på att politik bedrivs. ”Det politiska”, däremot, är ett bredare, mer inkluderande begrepp som omfattar verksamheter som inte nödvändigtvis är institutionaliserade men som, vilket vi ska komma till, har politiska förtecken eller dimensioner. I enlighet med det förstnämnda (politik) krävs i regel medborgarskap eller att man har varit folkbokförd i Sverige i minst tre år för att kunna delta, vilket ytterst handlar om att få rösta i politiska val och att ställa upp som någon som andra kan rösta på. Ur ett sådant snävt perspektiv kan ingen av vår studies deltagare sägas vara deltagande i eller ha inflytande på det demokratiska samhället eftersom ingen av dem vare sig har svenskt medborgarskap eller har varit folkbokförd i Sverige i tre år. Det betyder dock inte nödvändigtvis att de inte har något att säga till om, att de inte kan vara delaktiga i de frågor och de sammanhang där de är verksamma. Enligt det bredare synsättet ses deltagande nämligen inte bara som något som äger rum i institutionaliserade sammanhang, som att delta i politiska val, utan som något mer decentraliserat, som kan äga rum på allehanda platser i samhället, exempelvis biblioteket. Det politiska är något mer än enbart politik. Kulturverksamheter bidrar till att forma samhället, bland annat genom att tillhandahålla litteratur, möjliggöra kunskapsutveckling och ställa platser för socialt samspel och interaktion till förfogande. Kort sagt, biblioteken erbjuder en verksamhet som kan lägga grunden för människors möjligheter att på olika sätt bidra till och påverka samhällsutvecklingen. Därigenom kan de, utifrån det bredare synsättet på vad som kännetecknar deltagande, sägas vara en del i det politiska. Det är i denna mening vi här ger oss i kast med att reda ut vad begreppet deltagande kan innefatta.

Ett brett synsätt på deltagande

Inom det breda synsätt, som utgår från idén om att deltagande handlar om att delta i det politiska och inte bara i politiken, finns det olika riktningar, men en gemensam nämnare för de flesta är att se deltagande som nära kopplat till makt och beslutsfattande. Vissa av dessa riktningar ter sig särskilt intressanta i skenet av vår studie. Med fokus på en kombination av principerna för och praktiserandet av direkt och representativ demokrati har det föreslagits att deltagande kan definieras som dels ”partiellt deltagande”, vilket beskrivs som *en process där två eller flera parter influerar varandras beslutsfattande men där makten att*

till slut fatta beslut ligger hos endast en av parterna² (Pateman, 1970, s. 70), och dels som ”fullt deltagande” där *varje enskild deltagare i en beslutsfattande gemenskap har samma makt att avgöra utkomsten av ett beslut* (Pateman, 1970, s. 70). Här har också lyfts idén om att deltagande kan äga rum i det som kan benämnas *alternativa områden* (”alternative areas”) (Ibid., s. 110). Även om varje enskild medborgare inte kan delta i de beslut som fattas i ett lands beslutsfattande organ (parlamentet) så bör individer bjudas möjlighet att delta i andra (alternativa) sammanhang där sådan verksamhet bedrivs som har bäring på det sammanhang inom vilket individen är verksam. Som Carol Pateman uttrycker det (s. 110): *deltagande i det ”alternativa området” gör det möjligt för individen att lättare uppfatta kopplingen mellan det privata och det publika*. Hon ser dessa alternativa områden – vilka vi uppfattar som exempelvis bibliotek – som nödvändiga för det demokratiska samhället, och för att uppehålla dessa områden eller arenor så krävs ett samhälle som bygger på och tillåter ett utbrett deltagande, som vi föreställer oss det, exempelvis genom inkluderande programverksamheter för nyanlända.

En annan framträdande riktning, som framstår som intressant i vårt sammanhang, betonar att deltagande möjliggörs genom kommunikation mellan människor. En förgrundsgestalt här är den tyske filosofen Jürgen Habermas med sina idéer om den kommunikativa rationaliteten och den borgerliga offentligheten, enligt vilka stor tilltro sätts till öppen, rationell argumentation människor emellan. Bland dess företrädare talas det bland annat om *beslutsfattande genom diskussion bland fria och jämlika medborgare* (Elster, 1998, s. 1). I enlighet med detta resonemang ser vi hur biblioteket kan fungera som en fritt tillgänglig och öppen plats där människor kan delta i det offentliga samtalet och i problematiseringen av frågor av betydelse för det allmännas bästa.

Så här långt har det breda perspektivet på deltagande trots allt förutsatt att de som ska kunna delta är medborgare i den nation där deltagandet förmodas äga rum. Det finns emellertid exempel på sådana riktningar som *vidgar domänen för de demokratiska rättigheterna och sträcker sig bortom medborgarskapets traditionella och begränsande fält* (Laclau och Mouffe, 1985, s. 185). Här är deltagande således en möjlighet för alla oavsett medborgarskap. I Ernesto Laclau och Chantal Mouffes teoretiska resonemang om *radikal demokrati* läggs tyngdpunkten på pluralismen och heterogeniteten i samhället och det sociala. Genom deras breda och inkluderande tolkning av det politiska, enligt vilken

2 De passager i det här avsnittet, som likt denna är presenterade i kursiv, är i själva verket fritt hållna översättningar från engelskan av citat ur de källor som hänvisas till.

demokratifältet omsluter hela det civila samhället, såväl som staten och dess institutioner, sätts frågan om deltagande i förgrunden. Här dras det till sin spets att det politiska inte kan inskränkas till sådant som sker i institutionaliserad politisk verksamhet. Genom att politiska aktörer utanför den institutionaliserade politiska verksamheten, exempelvis allehanda intressegrupper, sociala rörelser och aktivister, också ägnar sig åt politiskt orienterad verksamhet, om än inte institutionaliserad, framträder deltagande som mer heterogent och mångriktat till sin karaktär. Deltagande kan enligt detta synsätt se ut på olika sätt och ske på olika "arenor". Även om en grundläggande tanke enligt denna riktning är att så många som möjligt ska beredas tillträde till dessa arenor ska deltagande här inte ses som ett slags demokrati-populistisk fantasi där hierarkiska skillnader har ersatts med total jämlikhet. Riktningen förespråkar inte förintande av eliter, utan försöker snarare att transformera dessa så att makt kan delas mellan privilegierade och icke-privilegierade.

Sammanfattningsvis kan konstateras att enligt det breda perspektiv som vi ytterst översiktligt har skisserat i det ovanstående, ses demokrati som en balanserad förening av representation och deltagande där det hela tiden, hos den som förespråkar det breda perspektivet, finns en strävan efter att öka människors delaktighet. Det politiska ses enligt denna modell som en dimension av det sociala vilket möjliggör en bred tillämpning av deltagande i många olika sociala fält. Det ska ses i kontrast till det snävare perspektivet, där deltagande främst handlar om att delta i politiken. Enligt ett sådant snävt synsätt ligger kontrollen av den verksamhet, som enligt ett brett perspektiv skulle kunna attrahera deltagande, hos de professionella – inte hos de presumtiva användarna – vilket ofta begränsar deltagande till enbart tillgång och interaktion: den som besöker biblioteket får visserligen använda det som ställts till förfogande, men har inget inflytande över *vad* som ställs till förfogande eller över hur arrangemang av olika slag utformas. I ett sådant sammanhang kan man fråga sig om det överhuvudtaget är frågan om deltagande, eftersom deltagande huvudsakligen artikuleras som något som ställs till offentlighetens förfogande trots att det snarare är de intressen, som verksamheten ifråga har, som tillmötesgår. I förlängningen skulle det kunna handla om att biblioteket finns till för biblioteket, eller för de politiker som har beslutat att biblioteket ska finnas. En sådan bibliotekscentrerad logik riskerar att leda till ett synsätt på målgruppen som homogen och försvårar målgruppens möjligheter att delta. Det breda perspektivet däremot eftersträvar och erkänner heterogeniteten och variationerna i målgruppen.

Väsentliga aspekter på deltagande

Utifrån de resonemang som skisserats ovan drar vi sammanfattningsvis ut ett antal väsentliga aspekter på deltagande vilka redovisas i det följande.

- Vare sig det handlar om institutionaliserad politik eller andra sammanhang rör sig deltagande om fördelningen av makt i samhället. I diskussioner om deltagande gör sig balansen mellan inkludering och exkludering av människor i (implicit och explicit) beslutsfattande alltid gällande. Ett genomgående drag i frågor om deltagande är att fokus ligger på legitimering eller ifrågasättande och kritiserande av den makt(o)balans som genomsyrar de sociala relationer där deltagandet är aktuellt.
- Deltagande har alltid att göra med särskilda processer och kontexter och involverar alltid specifika aktörer. Det är alltså inte meningsfullt att diskutera deltagande i största allmänhet. Deltagande måste alltid relateras till specifika situationer och aktiviteter. Det betyder i förlängningen att deltagande kan gå till på olika sätt och äga rum på olika ställen.
- Deltagande är något som bjuds in till; det kan inte vara påtvingat. Ett nyckelbegrepp här är *inbjudande till social förändring* ("invitational social change") enligt vilket, exempelvis, bibliotekets *informerande interventioner bör ersättas med stimulering av människors lust och fantasi och med bibliotekspersonalens ansträngningar att inspirera* (Greiner & Singhal, 2009, s. 34).
- Deltagande ska inte förväxlas med tillgång och interaktion. Båda dessa utgör förvisso en förutsättning för deltagande, men om exempelvis ett biblioteksbesök eller ett boklån likställs med deltagande så riskerar deltagandets mest centrala komponent, nämligen den som rör maktodynamik och möjlighet att påverka beslutsfattande, att hamna i bakgrunden.

De olika riktningarna i det breda perspektiv på deltagande som här har presenterats, och kontrasterats mot ett snävare synsätt, erbjuder en möjlighet att resonera om huruvida bibliotekens verksamheter och tjänster för nyanlända resulterar i något slags maktförflyttning. Som tidigare har påpekats handlar det inte om att åstadkomma en utopisk total jämlikhet, och inte heller om något slags påtvingat deltagande, utan snarare om att spåra öppningar i bibliotekens verksamhet som på ett övergripande plan kan bjuda in till deltagande och delaktighet i det demokratiska samhället. Teoretiska resonemang om deltagande i betydelsen utjämnade maktrelationer i beslutsfattande är omvittnat svåröversatta till sociala praktiker, men det handlar här inte om att undersöka om det är ett sådant slags deltagande som pågår genom bibliotekens verksamheter. Det

handlar snarare om att dessa resonemang erbjuder ett verktyg för att undersöka vilket slags deltagande det kan vara frågan om för deltagarna i studien.

Socialt kapital

Den här rapporten är visserligen tämligen biblioteksorienterad, men vad den framförallt handlar om är människor. Oavsett om det gäller det lilla brukssamhället, förorten till storstaden eller residensstaden så har biblioteksbesöken gjorts i syfte att träffa och prata med människor. Med biblioteket som en närmast ständigt referens har intervjuerna bland annat syftat till att belysa hur förbindelser uppstår mellan människor, hur tillit och ömsesidig förståelse skapas, hur den som är nyanländ blir del i en gemenskap. I forskningslitteraturen brukar utvecklingen av sådana här nätverk av relationer, där individer blir del av grupper och gemenskaper, beskrivas i termer av att socialt kapital genereras (se till exempel Putnam, Feldstein & Cohen, 2003; Putnam, 2007). Den som ger sig i kast med att förklara den här företeelsen betonar vanligtvis att socialt kapital uppstår i sociala nätverk präglade av tillit, gemensamma normer och ömsesidig välvillighet. Det brukar också framhållas att socialt kapital kan uppstå i olika slags sammanhang som kan te sig vitt åtskilda. Putnam, Feldstein och Cohen (2003) exemplifierar genom att nämna kafferepet, bowlingserien, fackföreningen och Ku Klux Klan, där det sistnämnda exemplet är omsorgsfullt valt för att illustrera det faktum att socialt kapital, så att säga, kan gå både goda och tveksamma ärenden.

En utbredd distinktion som görs för att skilja olika slags socialt kapital åt är, att tala om sammanlänkande (*bonding*) respektive överbryggande (*bridging*) socialt kapital. Det sammanlänkande sociala kapitalet kan beskrivas som inåtriktat, som att det bygger på människors likheter och bidrar till att stärka en gemenskaps interna sammanhållning, samtidigt som risken finns att det kan leda till att motsättningar mellan grupper ökar och till att de som inte upplever sig vara en del av gemenskapen erfar svårigheter att bli en del av den. Det överbryggande sociala kapitalet däremot ses som utåtriktat eftersom det kan bidra till att länka samman människor från olika gemenskaper och därmed bidra till att minska motsättningar mellan grupper. Inte sällan framhålls det att det överbryggande sociala kapitalet är svårare att skapa än det sammanlänkande. I förlängningen kan således konstateras, att det sociala kapital som torde vara mest angeläget att skapa i ett samhälle som präglas av heterogenitet och pluralism också är det som är svårast att åstadkomma.

Frågan om socialt kapital utgör inte huvudfokus i vår studie, men i synnerhet distinktionen mellan sammanlänkande och överbryggande socialt kapital fyller en funktion i diskussionen av studiens resultat.

Integration

En annan företeelse som oundvikligen gör sig gällande i studien är frågan om integration. Det konstaterades redan i den föregående rapporten (Pilerot & Hultgren, 2017) att integrationsbegreppet är mycket omdebatterat. Olika författare tenderar att fylla det med olika innehåll. För att kunna föra en analytisk diskussion om integration i relation till studiens resultat har vi valt att ta fasta på en femdimensionell definition av begreppet (Diaz, 1993).

I enlighet med denna definition är följande dimensioner möjliga att identifiera i företeelsen integration: 1) den *kommunikativa* som handlar om att den nyanlände tillägnar sig det nya landets språk; 2) den *strukturella* som innebär att den nyanlände bereds utrymme att delta i värdlandets ekonomiska och professionella system, vilket betyder att den nyanlände får ett arbete som genererar en inkomst; 3) den *politiska* som rör frågan om den nyanlände bereds möjlighet att vara aktiv i politiska organisationer, delta i val och att i förlängningen bli medborgare i värdlandet; samt 4) den *sociala* som uppehåller sig vid frågan om den nyanlände har möjlighet att utveckla sociala kontakter med medborgare och andra invånare i det nya landet. Till dessa fogar Diaz ytterligare en dimension, som bygger på och möjliggörs av att de andra dimensionerna har beaktats, nämligen 5) den *personliga* som har att göra med ett slags övergripande tillfredsställelse med livet i det nya landet.

Det ska tydliggöras att vi i vår analys inte nödvändigtvis strävar efter att identifiera samtliga ovanstående dimensioner, men med hjälp av den här genomgången bedömer vi oss vara väl rustade för att föra ett resonemang om i vilken mån deltagarnas användning av biblioteket och dess tjänster bidrar till att möjliggöra integration.

Läsning

Ett framträdande inslag i intervjumaterialet är deltagarnas berättelser om läsning. Det gäller främst skönlitteratur men även andra typer av böcker, tidningar med mera. I analysen, som just vad beträffar läsning börjar ta form redan i resultatredovisningen, diskuteras detta med hjälp av litteraturforskaren Sten Furhammars (1997) välkända indelning av olika typer av läsning.

Den första kategorin, kallad *opersonlig upplevelseläsning*, handlar främst om att läsa för förströelse och underhållning. Läsningen ger avkoppling och distraktion snarare än något djupare personligt engagemang. Den andra kategorin benämns *personlig upplevelseläsning*. Till skillnad från den första kategorin, karaktäriseras den här typen av läsning av större personligt engagemang

och möjligheten att relatera det lästa till egna erfarenheter. Det är en typ av läsning som därmed framstår som mer intressedriver och som möjliggör identifikation (Jfr även Ross et al. 2006). Furhammar betonar också sambandet mellan personlig upplevelseläsning och läsmotivation, där möjligheten att göra kopplingar mellan det lästa och det egna livet lyfts fram som *subjektiv relevans*. Den tredje kategorin, *opersonlig instrumentell läsning*, beskrivs av Furhammar som mer nyttobetonad. Här läggs vikten inte på identifikation och upplevelse, utan på läsningens potential att ge läsaren nya insikter och kunskap om omvärlden. Fokus ligger på den lästa textens innehåll och dess avsedda tillämpning. Den fjärde kategorin, slutligen, är det som beskrivs som *personlig instrumentell läsning*. Jämfört med opersonlig instrumentell läsning förskjuts fokus åter mot läsarens personliga engagemang och möjligheten att använda läsningen i medveten självreflektion. Det kan exempelvis handla om läsning i terapeutiskt syfte, som tröst eller stöd i existentiella frågor.

I föreliggande studie framträder kopplingen mellan läsande och språkutveckling starkt i deltagarnas beskrivningar av sin biblioteksanvändning. På en övergripande nivå ligger tyngdpunkten alltså på en särskild form av instrumentell läsning. Med Furhammars begreppsliga fyrklöver kan analysen dock nyanseras och kopplas till deltagarnas mycket skiftande personliga erfarenheter.

Metoder och produktion av empiriskt material

Det material som har varit föremål för analys utgörs huvudsakligen av transkriberade ljudupptagningar från intervjuer och fältanteckningar från besök på bibliotek och deltagande i aktiviteter riktade till nyanlända. Det empiriska arbetet pågick under tiden mellan november 2017 till början av maj 2018.

Studiens syfte och forskningsfrågor bjuder in till en kvalitativ orienterad undersökning där ambitionen har varit att förstå och utveckla fördjupade kunskaper om vilken betydelse folkbibliotekens verksamheter har eller kan ha för de som är nya i Sverige.

Även om kvantitativa data kan vara värdefulla, om exempelvis antalet besökare på biblioteken och deltagare i de verksamheter som biblioteken arrangerar för nyanlända, så har metoderna i den här studien inriktats mot att producera ett empiriskt material som möjliggör belysning och analys av de allehanda kvaliteter som kan tänkas ha bäring på och vara av relevans med avseende på forskningsproblemet. Det har således inte handlat om att mäta och väga utan snarare om att försöka förstå vad det är som spelar roll för de nyanlända som använder biblioteken.

I en kvalitativ studie av det slag som presenteras här är det primära syftet att generera fördjupad kunskap om forskningsobjektet ur deltagarnas perspektiv. Vi är ute efter att så noggrant som möjligt belysa det som för deltagarna utgör centrala aspekter av biblioteksanvändning. Syftet är inte att presentera generella slutsatser. Våra anspråk är inte att slå fast hur nyanlända i Sverige generellt förhåller sig till bibliotek och de tjänster som erbjuds där. Med ett sådant syfte hade studien behövt utformas på ett annat sätt, metoden hade behövt vara en annan. Vår ansats är tolkande snarare än kvantifierande. Denna strävan är baserad i antagandet att de vi har intervjuat sammantaget har värdefulla och för studien giltiga erfarenheter och synpunkter som kan bidra till att uppnå studiens syfte, men vi är också medvetna om att de personer som deltar i vår studie naturligtvis inte representerar alla nyanlända i Sverige.

Produktion av empiriskt material

En grundläggande idé som genomsyrat arbetet är att det empiriska materialet, det vill säga de data som skapats och analyserats, betraktas som samproducerat

av oss och de övriga deltagarna i studien. Det är ett synsätt som står i kontrast mot uppfattningen att empiriskt arbete går ut på att ”samla in” data, som om data fanns tillgängliga där ute någonstans i väntan på att tas hem till forskarnas skrivbord. För vår del är det väsentligt att framhålla hur det empiriska materialet så sakteliga har tagit form över tid och att det är resultatet av att en förhållandevis stor grupp människor har arbetat tillsammans. I första hand handlar det givetvis om de som har valt att vara med i studien, alla de personer som har ställt upp på att bli intervjuade och som har delat med sig av sina erfarenheter. Det handlar också om forskaren som har varit deltagarnas samtalspartner, ställt frågor och visat sig intresserad av det deltagarna har berättat, men det handlar även om de personer på de respektive finansierande läns- och regionbiblioteken som har agerat kontaktpersoner, som har bistått oss med ovärderliga kontakter och tips om bibliotek att besöka, verksamheter att delta i. Avslutningsvis ska också personalen på de bibliotek som har besökts nämnas. De personer bland bibliotekspersonalen som så att säga har utgjort den avslutande länken till de deltagare som till slut kom med i studien, ska också ses som bidragsgivare till produktionen av det empiriska materialet.

Samtliga utom ett av de region- och länsbibliotek som finansierat arbetet med studien uttryckte önskemål om att dataproduktion skulle genomföras i deras respektive län, vilket har inneburit en viss styrning av det empiriska arbetet. I arbetets inledande skede fanns det en idé om att det skulle kunna vara fruktbart att koncentrera empiriproduktionen till ett eller ett mindre antal bibliotek som uppfattades som särskilt intressanta att studera, men med hänsyn till finansierarnas önskemål beslöt vi oss för att besöka och genomföra intervjuer i samtliga de regioner som uttryckt önskemål om att bli besökta. Vi betraktar dock det empiriska arbetet som en kombination av bredd och koncentration i så motto att ett par av de bibliotek som medverkar i studien har besökts vid upprepade tillfällen och under relativt omfattande tidsperioder; den plats där mest tid har tillbringats vistades en av oss i sammanlagt en vecka.

Dataproduktionen har således genomförts i följande län: Stockholms län, Uppsala län, Södermanlands län, Östergötlands län, Dalarnas län, Jönköpings län och Gävleborgs län. Sammanlagt nio orter fördelade över åtta kommuner har besökts. Karaktären på dessa orter spänner från litet, före detta brukssamhälle med cirka 1700 invånare och det något större samhället med drygt 4 000 invånare, över mellanstora städer, till förorter i ett par av landets större städer. Här finns således representerade orter som har ett stort behov av nyanlända för att inte avfolkas. På ett par av de mindre orter där det empiriska arbetet ägde rum karaktäriseras gatubilden av ett framträdande inslag av människor från andra delar

av världen, vilket också var fallet i de förorter som besöktes. I de mellanstora städerna däremot, där intervjuer genomfördes på huvudbibliotek, var stadsbilden mer heterogen. Att dataproduktionen har omfattat förhållandevis många platser – och inte bara ett fåtal – har haft sina fördelar. Därmed har åstadkommit ett varierat empiriskt material som omfattar många olika erfarenheter.

Rekrytering av deltagare för intervjuer

Rekryteringen av studiedeltagare visade sig vara svårare och därmed mer tidsödande än vad som förutsågs. I denna del av arbetet har vi som nämnts varit beroende av kontaktpersoner bland personalen på de respektive bibliotek som till slut besöktes. Att som forskare med hemhörighet på en specifik plats (kontoret i Borås) känna till potentiella intervjupersoner i fjärran regioner är inte möjligt. Det handlar om en lokalkännedom som endast de som verkar på de respektive platserna har. Den väg vi har gått för att nå fram till och rekrytera de personer som till slut intervjuades har gått via region- och länsbiblioteken som tipsade om bibliotek i sina respektive regioner och via anställda vid dessa som kunde tänkas känna till personer som skulle kunna vara tänkbara deltagare. I vissa fall förmedlades e-postadresser och telefonnummer som möjliggjorde att vi kunde ta direkt kontakt med de som betraktades som potentiella deltagare. I andra fall hjälpte den lokala bibliotekspersonalen till med kontaktagandet och inbokandet av intervjutillfällen. Det tredje sätt som rekryteringsarbetet gått till på handlade om att nya kontakter etablerades i samband med redan inbokade intervjutillfällen, vilket förutsatte relativt långa vistelser på vinst och förlust på vissa av orterna. I de flesta fall resulterade sådana icke detaljplanerade vistelser i att ytterligare deltagare kunde rekryteras. Framförallt genom att en redan rekryterad deltagare kunde bistå i rekryteringen av kompisar och bekanta som också kunde tänka sig att ställa upp på en intervju.

Valet av deltagare har huvudsakligen styrts av två kriterier: dels var det ett krav att vara relativt ny i Sverige och dels att i någon mening vara biblioteksanvändare. Med biblioteksanvändare har i den här studien avsetts någon som med viss regelbundenhet besöker och/eller använder sig av de tjänster och det utbud som biblioteket erbjuder. Den som då och då lånar något från biblioteket betraktas som användare, men det gör även den som kanske sällan lånar något men ändå besöker biblioteket relativt regelbundet, exempelvis för att läsa på plats eller delta i någon av de verksamheter som arrangeras på biblioteket. Ett annat krav var att de som rekryterades kunde göra sig förstådda på svenska eller engelska. Att språket spelar roll för hur ett samtal utvecklar sig behöver

knappast nämnas. Under vissa intervjuer uppstod missförstånd och en och annan fråga behövde omformuleras, i några fall hade det troligen varit behjälpligt med en tolk, men vi bedömer att i stort sett samtliga intervjuer har resulterat i meningsfullt empiriskt material, även om ett fåtal intervjuer på grund av viss språkförbistring måste betraktas som något mindre givande än andra. En viktig aspekt som inte ska bortses från här är att påfallande många av de intervjuade uttryckte att de uppskattade möjligheten att få tala svenska.

Intervjumaterialets omfattning

Sammanlagt har 30 personer intervjuats. 28 av dessa representerar målgruppen nyanlända. De övriga två har intervjuats i sin egenskap av ansvariga vid sina respektive bibliotek för verksamhet med inriktning mot integration och mångspråk. Intervjuerna har i samtliga fall ägt rum på de bibliotek som vi har besökt. Bortsett från två intervjuer som genomfördes på engelska har svenska eller en blandning av svenska och engelska varit det huvudsakliga språket under intervjuerna. Sånär som på två inspelningar som fallerade spelades varje intervju in och transkriberades i sin helhet därefter. Hela intervjumaterialet omfattar uppskattningsvis drygt 17 timmar eller, omräknat i antal transkriberade A4, 450 sidor.

Deltagarnas ålder, nationalitet och tid i Sverige

De intervjuade utgjordes av 20 män och tio kvinnor. Åldersspannet sträcker sig från 18 till 55 år. Den genomsnittliga åldern var knappt 29 år (de två intervjuade bibliotekarierna borträknade). Sånär som på fyra deltagare är samtliga flyktingar undan krig och förtryck. Fördelningen över nationaliteter framgår av tabell 2.

Syrien	14
Afghanistan	5
Eritrea	3
Albanien	2
Rumänien	1
Kongo	1
Sudan	1
Iran	1

Tabell 2. Nationaliteter representerade i studien

Tiden som deltagarna har tillbringat i Sverige sträcker sig från två månader upp till sex år. De allra flesta har varit här bortemot tre år. Medelvärde i tid räknat är två år och tio månader.

Deltagargruppens sammansättning: utbildnings- och yrkesbakgrund

Vi har redan konstaterat att studien inte syftar till att på ett generellt plan slå fast hur nyanlända i Sverige förhåller sig till och använder bibliotek, utan att det snarare handlar om att ge en fördjupad bild av de erfarenheter och synpunkter som en specifik, sammansatt grupp av deltagare erbjuder. Det är därför väsentligt att relativt detaljerat beskriva hur deltagargruppen är sammansatt. Uppgifter om deltagarnas ålder, nationalitet och tid i Sverige redovisades i det föregående avsnittet. Då det tidigare har konstaterats att det finns ett samband mellan utbildningsnivå och biblioteksbesök (Höglund, 2017) vill vi här istället uppehålla oss vid deltagarnas utbildnings- och yrkeserfarenheter samt något kort om deras tidigare biblioteks-erfarenheter. Den avslutande delen i den bild som presenteras här tar också fasta på ett fåtal passager i det empiriska materialet där deltagarna ger uttryck för sin syn på andra nyanländas förehavanden i relation till bibliotek.

Ett övergripande intryck är att i stort sett samtliga deltagare är mycket ambitiösa i det avseendet att de anstränger sig hårt för att tillägna sig språket och för att överhuvudtaget finna en plats i det nya sammanhang de befinner sig. Av de allra flesta av våra intervjuer framgår vilken yrkes- och/eller utbildningsbakgrund de respektive deltagarna har. Nära hälften av deltagarna har universitetsstudier i bagaget, i en handfull fall rör det sig om studier upp till master-nivå. Uppskattningsvis sex personer har avslutat sina studier i hemlandet efter grundskolan, för två av deltagarna handlar det om fem respektive sju års grundskola. De resterande har genomgått studier motsvarande gymnasienivå. Bland de yrkeskategorier som finns representerade i deltagargruppen – och här rör det sig om yrken som utövades i det forna hemlandet – finner vi, exempelvis, ekonom, bibliotekarie, läkare, apotekare, journalist, personaladministratör, revisor och agronom.

Ser vi till den sysselsättning som deltagarna ägnar sig åt i nuläget, vid tillfället då intervjuerna genomfördes, kan det konstateras att en knapp tredjedel ägnar sig åt någon form av studier, i regel med fokus på svenska inom ramen för SFI eller på gymnasiet. Något färre är arbetslösa och söker jobb, exklusive de fyra personer som är asylsökande, som inte heller har arbete och som inte

heller kan ägna sig åt annat än studier på egen hand. Av intervjumaterialet att döma är det fyra personer som yrkesarbetar. Två av dessa har lyckats få arbete inom områden och på nivåer som motsvarar deras utbildningsbakgrund, de övriga två arbetar på snabbmatsrestaurang respektive livsmedelsaffär.

En försiktig slutsats som kan dras av denna korta och övergripande presentation är att utbildningsnivån är relativt hög i deltagargruppen. De har själva valt att besöka biblioteket, även om det i vissa fall, vilket framkommer i resultatredovisningen, handlar om att de har blivit rekommenderade eller hänvisade dit. En annan återkommande fråga under intervjuerna uppehåller sig vid tidigare bibliotekserfarenheter. De som har bedrivit universitetsstudier i hemlandet har i regel också tidigare besökt bibliotek, men det framkommer att ingen av deltagarna har erfarenhet av det slags allmänna biblioteksväsen med folkbibliotek som de nu besöker och använder. I den mån tidigare biblioteksvana finns rör det sig om besök på och användningen av utbildningsbibliotek. Påfallande många av deltagarna konstaterar att det som i någon mening kan sägas motsvara bibliotek i hemlandet är vad som i Sverige skulle betraktas som en bokhandel, det vill säga inrättningar där man kan köpa böcker.

Apropå att deltagarna självmant besöker biblioteket, kan det dras en parallell till den lagstadgade verksamhet som går under benämning samhällsorientering för nyanlända (se SFS nr: 2013:156) vilken innebär att kommuner har ansvar för att erbjuda samhällsorientering för nyanlända³. På flera ställen runt om i landet går denna samhällsorientering av stapeln på kommunens bibliotek, vilket kan innebära att också bibliotekets verksamhet och tjänster för målgruppen bereds utrymme i samband med samhällsorienteringen. Av en av de två intervjuer som inom ramen för projektet har genomförts med bibliotekarier, som särskilt arbetar med målgruppen nyanlända, framgår att detta slags samhällsorientering kan uppfattas av de nyanlända som tvingande, vilket står i motsats till studiens deltagare som alltså själva har valt att använda biblioteket. I anslutning till ett resonemang om att det kan vara svårt att nå ut till målgruppen betonar bibliotekarien att bibliotekets verksamheter för nyanlända är frivilliga. Hen fortsätter:

3 Den korrekta benämningen på denna lag är "Lag om samhällsorientering för vissa nyanlända invandrare". Att den föreskriver samhällsorientering för *vissa* nyanlända beror på att lagtexten i detalj föreskriver vilka nyanlända som har rätt att delta och där görs det en del undantag, exempelvis att den inte omfattar "nyanlända invandrare som går i gymnasieskola eller är medborgare i ett land som är anslutet till Europeiska ekonomiska samarbetsområdet".

[Man ser] en skillnad när det kommer personer genom samhällsorienteringen eller SFI, när man mer är tvingad att delta, att då är det inte alltid hos alla lika positivt. Det är ingenting man har valt själv utan det är något som man är tvungen att delta i och just när det handlar om biblioteken så är det väl många som inte riktigt... man har ingen erfarenhet av biblioteket överhuvudtaget, att man inte förstår poängen. Vad ska jag... om man dessutom är mer eller mindre analfabet, vad ska jag med biblioteket till? Det finns bara böcker.

Mot bakgrund av det som framgår av citatet här ovanför, där vi skymtar en annan sida av målgruppen som tydligt avviker från det som karakteriserar den grupp som deltar i studien, där ingen är analfabet och där ingen inte tycker sig se poängen med bibliotek, kan konstateras att deltagargruppen skulle ha kunnat ha en annan sammansättning än den har. Samtidigt är det viktigt att inte överbetona deltagarnas relativt positiva inställning till bibliotek och att inte dra allt för stora växlar på deras relativa höga sammantagna utbildningsnivå. Återigen är det på sin plats att citera samma bibliotekarie, som har omfattande erfarenhet av möten i biblioteket med nyanlända:

[O]m man är nyanländ och bara ska ställa en fråga så [är det] inte lätt när du inte har språket med dig och du känner, du är vuxen och [en] fullt kapabel människa, du kan ha jättefina yrken, inte för att det spelar någon roll, men... väldigt, vad ska man säga, personer... som klarar sig och plörsligt känner man sig mer eller mindre som ett barn för man kan inte uttrycka sig. Det är inte så lätt heller alla gånger... [När] folk blir irriterade så kanske det inte är irritation utan frustration för att man inte kan göra sig förstådd eller förstår hur saker och ting fungerar.

Det här citatet väger i någon mån upp den bild av deltagargruppen som riskerar att framträda allt för skarpt, nämligen att det skulle röra sig om en exceptionell grupp människor där alla utan problem hängivet ger sig i kast med bibliotekets tjänster. Det är ett inte sällan förekommande fenomen när det gäller kvalitativa intervjustudier, att de deltagare som rekryteras just är de som har något slags intresse för det som studien handlar om.

Detta intresse eller engagemang framskymtar också i intervjuerna i de fall deltagarna pratar om eller reflekterar kring andra nyanländas (eventuella) intresse för bibliotek. Deltagarnas engagemang framträder då i kontrast mot personer, som de har träffat eller känner till, vars engagemang i biblioteksfrågor är

betydligt mindre. Någon berättar, exempelvis, att det på flyktningföreläggningen ”*fanns massor med killar som är mellan 18 och 30 år och de tänkte inte lära sig språket eller låna böcker från biblioteket. För mig var det tvärtom*”. Det finns överlag ett relativt synligt stråk i det empiriska materialet som betonar att man som nyanländ måste ta ansvar för sin egen situation. För deltagarna i studien tycks detta ansvar inkludera biblioteksanvändning, en uppfattning som de uppfattar att långt ifrån alla nyanlända delar.

Genomförande av intervjuerna

Samtliga intervjuer med nyanlända följde fritt en och samma intervjuguide (se bilaga) med ambitionen att åstadkomma ett avslappnat samtal om de frågor som studien syftar till att belysa. Varje deltagare informerades inför intervjun om vad studien handlade om och om vad de förväntades prata om under intervjun. De fick också veta att det inte mötte några hinder att, om de så önskade, avbryta intervjun eller hoppa över frågor som de inte ville svara på. Det kan emellertid konstateras att i stort sett alla deltagare efter sina respektive intervjuer uttryckte uppskattning över att ha fått vara med.

Deltagande observationer

Som ett komplement till intervjuerna har vi också deltagit i ett mindre antal aktiviteter arrangerade för nyanlända. Dessa utgörs dels av fem språkkaféer fördelade över tre platser – storstadsförort, litet före detta brukssamhälle, stort stadsbibliotek – och dels av två bokcirkel, den ena tog plats på ett stort stadsbibliotek och samlade 12 engagerade läsare från olika länder, den andra i en mindre ort där bokcirkeln leds av en bibliotekarie men äger rum i ett studieförbunds lokaler; tio personer från Syrien och Eritrea medverkade. Ett av språkkaféerna gick av stapeln i juletid och tog form av ett internationellt julbord som pågick i bortemot tre timmar. Under ledning av bibliotekarien samlade det cirka 30 personer av olika nationaliteter, både barn och vuxna, och ägde rum i en folkets-hus-lokal angränsande till ortens bibliotek. Språkkaféerna på det stora stadsbiblioteket samlade omkring 15 till 20 personer åt gången och leddes av volontärer i ett ganska stort rum på biblioteket. Förortsspråkkaféet genomfördes tillsammans av personal från biblioteket och en volontär och samlade den gång vi var där knappt tio personer från Syrien, Afghanistan och Eritrea. Vi var dessutom med på ytterligare ett arrangemang som genomfördes på ett större stadsbibliotek och som riktade sig till barn under två år och deras föräldrar. Det bestod av nära två timmar med sånger och ramsor med tillhörande gester

och tecken. Samtliga (skolösa) deltagare samlades i ett rum med en mjuk, rund matta på golvet där (tumlande) bäbisar och föräldrar satt i en ring.

Inte minst har det varit värdefullt att kunna hänvisa till språkkafé- och bokcirkelverksamhet under intervjuerna. Anteckningar om iakttagelser och hågkomster från dessa arrangemang utgör ett komplement till det material som producerats genom intervjuer.

Analysförfarande

Mot en fond av relaterad litteratur och de erfarenheter som gjordes under vis- telseerna på de bibliotek där intervjuer och observationer gick av stapeln, har upprepade läsningar av de transkriberade intervjuerna och fältanteckningarna genomförts. I någon mån kan förfarandet beskrivas som teoridrivet eftersom vi under vår läsning särskilt har sökt efter sådana passager som kan förknippas med de analytiska redskap som vi på förhand, men också under inflytande av det empiriska materialet, har valt att arbeta med. Därutöver har våra läsningar styrts av studiens syfte och frågeställningar, vilket innebär att sådana passager i materialet särskilt har uppmärksammats som vi har bedömt kunna besvara de frågor vi har ställt. Framförallt har vi dock eftersträvat att vara lyhörda inför vad deltagarna faktiskt har valt att prata om under intervjuerna, vilket har resulterat i en läsart som kan beskrivas som empiridriven. Våra upprepade läsningar har på så vis resulterat i att ett antal teman, som allteftersom har framträtt i det empiriska materialet, har kunnat bli identifierade.

På ett mer konkret plan kan sägas att analysförfarandet har präglats av ett intensivt arbete med understrykningspennor i olika färger, marginalanteckningar, korshänvisningar, jämförelser av utsagor från en transkriberad intervju med en annan, urval och sammanställningar av potentiellt användbara citat, uppskattningar av hur ofta en viss fråga diskuteras, jämförelser mellan deltagarnas sätt att förhålla sig till en viss fråga eller ett visst ämne, liksom av iakttagelser av avvikande uppfattningar sinsemellan deltagarna. Det faktum att materialet lästs och bearbetats av två personer, har även möjliggjort en löpande dialog och reflekterande diskussion kring de tolkningar och resultat som presenteras.

I resultatpresentationen har vi valt att ge ett relativt stort utrymme åt citat ur det empiriska materialet. Enbart i de fall då vi har uppfattat det som betydelsefullt har vi tydliggjort vem det är som kommer till tals. I dessa fall kan det handla om att vi vill uppmärksamma läsaren på vilken ålder, nationalitet, bakgrund eller vilket kön den som yttrar sig genom citatet har. Vår övergripande hållning är emellertid att betrakta intervjumaterialet som en röst. Det är ett

ställningstagande som bottnar i uppfattningen att det är det som sägs, snarare än exakt vem det är som säger något, som är det väsentliga. Eftersom tal återgivet i skrift ibland tenderar att bli lite otympligt, har vi bemödat oss att göra citaten så tillgängliga som möjligt, vilket innebär att vi i de fall vi har bedömt det som nödvändigt har lagt en och annan formulering till rätta. Citat ur de intervjuer som genomfördes på engelska har översatts till svenska.

Presentationen av studiens resultat är naturligtvis en följd av ett slags analys, ett förfarande där beslut fattas om vad som ska få en framträdande plats och om vad som ska hamna i bakgrunden eller rent av väljas bort. På samma sätt är den struktur som väljs för resultatpresentationen en följd av analysen. Vissa teman bereds större utrymme än andra och den ordning i enlighet med vilken resultaten presenteras är grundad i analytiska överväganden. Samtidigt vill vi återigen påminna om att vår analys fortsätter efter det att resultaten har presenterats. I diskussionskapitlet tar vi ytterligare ett analytiskt steg i och med att de redskap som introducerades i teorikapitlet där sätts i arbete.

Resultat

Den struktur vi har valt för att presentera studiens resultat består av fem huvudavsnitt där samtliga förutom det första är indelade i ett antal underavdelningar.

Vi inleder presentationen med ett avsnitt som redogör för hur deltagarna för första gången kom i kontakt med och började använda biblioteket.

Därefter uppehåller vi oss vid frågan om hur ofta och hur länge de vistas på biblioteket och vad de närmare bestämt gör när de är där, på vilka sätt de använder bibliotekets resurser och tjänster.

I anslutning till detta avsnitt om besöksfrekvens och om vad som görs på biblioteket följer tre underavdelningar som i tur och ordning behandlar frågan om vad man lär sig på biblioteket, biblioteket som studieplats och, avslutningsvis, det som vi har valt att benämna de digitala redskapens betydelse för nyanlända biblioteksanvändare.

Eftersom studien syftar till att belysa huruvida biblioteket kan bidra till att möjliggöra nyanländas delaktighet och inflytande i samhället och eftersom ett centralt inslag i det empiriska materialet handlar om möten mellan människor, fokuserar vi i nästa huvudavsnitt på det som handlar om att träffa människor genom biblioteket. Detta avsnitt följs av tre kortare underavdelningar som beskriver det som deltagarna har att säga om biblioteket som stadga i vardagen, biblioteket som tillflyktsort, samt biblioteket som bidrar till att man känner sig hemma.

Läsning är ett ständigt närvarande inslag i samtliga intervjuer. Det bereds därför ett huvudavsnitt med efterföljande underavdelningar: tidigare läsvanor, läsning med fokus på orden eller innehållet, grammatik och läroplan kontra språkutveckling (genom biblioteket), och möjligheter och hinder för språkutveckling.

Resultatpresentationen avslutas därefter med ett huvudavsnitt som till sin karaktär är sammanfattande och som behandlar frågan om vad biblioteket framförallt betyder för våra deltagare. Detta huvudavsnitts underavdelning uppehåller sig slutligen vid sådant som deltagarna uppfattar som brister eller sådant som saknas i biblioteket.

Vägen till biblioteket

Innan vi ger oss i kast med frågan om vad deltagarna faktiskt gör på biblioteket, hur de använder det, är det på sin plats att något uppehålla sig vid frågan om hur de har upptäckt det och hittat dit. Man kan fråga sig i vilken utsträckning biblioteken skulle behöva marknadsföra de tjänster som är särskilt riktade till målgruppen. Våra fältstudier ger vid handen att de sammanlagt nio bibliotek som intervjuerna har genomförts vid är välbesökta av målgruppen; en iakttagelse som för övrigt tycks stödjas av tidigare forskning om nyanländas biblioteksvanor (se exempelvis Höglund, 2017). I det här sammanhanget är det också intressant att notera, att en översiktlig granskning av de nio bibliotekens startsidor på webben visar att inslag i dessa som potentiellt skulle kunna väcka en nyanländs intresse är relativt få och i regel, om de alls förekommer, placerade på en sida till vilken besökaren kommer genom att först klicka på en svenskspråkig länk på startsidan. Tre av biblioteken erbjuder ingen särskild ingång för målgruppen nyanlända. Två presenterar en ingång i form av en länk med orden ”Ny i Sverige”. I ett av fallen är denna länk tämligen centralt placerad, i det andra tämligen undanskymt, längst ner på startsidan. Tre av biblioteken sticker ut genom att de på sina webbplatser, via ingången ”Languages” erbjuder en kortfattad biblioteksrepresentation på fyra, sju respektive nio språk. I åtminstone två av dessa fall tycks det finnas ett samband mellan det relativt generösa språkutbudet och det faktum att biblioteken i fråga är lokaliserade till miljöer där det bor många människor från andra länder. Samtliga bibliotek som besökts inom ramen för studien får sägas vara centralt och tillgängligt placerade i sina respektive samhällen och därmed potentiellt möjliga att upptäcka spontant.

Samtliga deltagare har uppmanats att beskriva hur de upptäckte biblioteket eller vad det var som gjorde att de första gången beslöt sig för att gå dit. En granskning av de passager i det empiriska materialet där deltagarna uppehåller sig vid denna fråga visar att det går att identifiera tre huvudsakliga vägar till biblioteket:

- 1) *Familj, släktingar, vänner, bekanta eller andra nyanlända* tycks vara en vanlig kanal via vilken man blir uppmärksam på biblioteket. Någon konstaterar att ”[det var] min släkting som sa till mig att man kan komma till biblioteket och [att man där] kan göra mycket grejer och det är helt gratis”. Här är det i förbifarten intressant att notera att det släktingen betonar är att man kan göra mycket på biblioteket – det tycks inte bara vara boken och

läsning som står i fokus – och att det inte kostar något att gå dit; två viktiga aspekter som vi återkommer till längre fram i resultatredovisningen. En eritreansk kvinna berättar om en konversation hon haft med sin eritreanska vän: *”Jag sa till henne att jag vill så gärna kunna, jag vill lära mig om det svenska språket, finns det någon plats jag kan gå till [för att göra det]? [Vännen svarade]: ”Ja, naturligtvis, biblioteket finns. Gå dit! Där kan du läsa böcker och ibland kommer det volontärer som kan hjälpa dig att lära dig svenska”*. Andra berättar på samma tema om hur det har handlat om bröder, en moster, den familj man bor hos, och om kompisar som har tipsat och uppmuntrat att gå till biblioteket.

- 2) *Representanter för andra formaliserade aktiviteter* är också en vanligt förekommande väg längs med vilken man tar sig till biblioteket. Inte sällan har det första besöket skett i anslutning till ett studiebesök. Det kan handla om en svenskurs anordnad av Röda Korset: *”De pratade om biblioteket, sen har vi gått på besök där”*. Samma person fortsätter och illustrerar hur studier överhuvudtaget kan leda till inlett eller ökat biblioteksanvändande: *”Sen har jag när jag började läsa svenska, då har jag varit där flera gånger så jag kan låna böcker för mina kurser”*. På samma tema kan vi konstatera att *”asylboendets chef”*, *”de som jobbar på Aktivitetshuset”* eller SFI-läraren, som säger *”att vi måste låna böcker för att kunna utveckla språket”*, är personer som riktar nyanländas uppmärksamhet mot biblioteket.
- 3) *Att på egen hand upptäcka biblioteket* är också ett återkommande tema i det empiriska materialet. Här återger vi ett mer omfattande citat som på ett närmast poetiskt sätt beskriver hur en av deltagarna upptäckte biblioteket i den lilla by där han först hamnade efter att ha kommit till Sverige. I första skedet visste han inte vad som inrymdes i den byggnad han hade fått syn på, men det visade sig snart.

Jag var i en liten by där biblioteket var exakt framför mig. Om jag öppnade mitt fönster och tittade ut kunde jag se biblioteket. Det var en liten by, så det fanns ingenting att göra, men biblioteket var... ljust hela tiden. Okej, det finns ljus där, det finns... någon sitter där inne så jag gick dit. Där upptäckte jag att det fanns böcker på mitt modersmål, och [på den tiden] hade jag det jättetråkigt och det var svårt att prata med någon, så jag lånade en saga eller berättelse. Jag började läsa den och den var på mitt språk, så jag var glad att jag på natten hade något att göra, att läsa boken.

Det ligger nära till hands att se den här berättelsen som ett slags symbolisk representation för många av studiens deltagare och deras syn på biblioteket som något som lyser upp tillvaron, vilken stundom gestaltar sig i något mörkare dagar.

Att finna vägen till biblioteket måste inte nödvändigtvis enbart handla om att får reda på var det ligger. Väl där kan upptäcktsfärden fortsätta genom att den nyanlände får upp ögonen för att biblioteket kan erbjuda mer än den förströelseläsning som det föregående citatet vittnar om. Samma person fortsätter och beskriver i det följande hur den upplysta byggnaden visade sig bjuda på mer än han i förstone hade anat:

Sen upptäckte jag att där också finns chansen att låna böcker som hjälper en att lära sig språket. Det fanns en speciell bok, Svensk grammatik på arabiska, men den fanns inte bara på arabiska utan den fanns på tio språk, femton språk. [Och nu har jag sett] att den finns på bibliotek i hela Sverige... Och de som jobbade där var jättesnälla, de försökte att hjälpa alla människor, även de som inte kan engelska eller svenska. De försökte hitta någon som kunde hjälpa till att översätta. Det var gratis, man behövde inte betala pengar för att låna böcker. Och det fanns tillgång till Internet och i början hade jag inte WiFi där jag bodde så om jag behövde Internet så brukade jag gå dit och surfa.

Det empiriska materialet bjuder på fler varianter av hur flera av deltagarna i studien på egen hand har hittat till biblioteket. Att byggnadens estetiska kvalitéer kan ha betydelse och väcka intresse framgår av den person som konstaterar att ”[jag var] ute och promenerade och tyckte att det såg fint ut”. Bibliotekets läge kan också spela roll för den som ofta har vägarna förbi: ”Jag bor centralt så jag ser det liksom varje dag; det ligger på en bra plats”. Det kan också konstateras, när det gäller sätten på vilka deltagarna har hittat vägen till biblioteket, att det också finns de, även om de är ganska få, som sökt upp biblioteket via nätet. Ett slags variant på det, även om det inte handlar om att hitta biblioteket på nätet, ger den deltagare uttryck för som berättar att det var en skylt på utsidan där det stod ”Free WiFi” som bidrog till att hon gick in på ortens bibliotek.

Avslutningsvis ska också nämnas att i vissa fall kan vägen till biblioteket kantas av en viss osäkerhet. Den person som förde på tal ”Free WiFi”-skylten, exempelvis, ger på ett gripande sätt uttryck för hur en känsla av att göra fel infann sig för henne och hennes man: ”Jag kommer ihåg att jag sa till min man, att kanske måste vi skämmas, kanske är det någon som ser oss och tänker, ’titta

hur fattiga de där personerna ser ut, och hur de håller på och använder Internet så länge, jag grät och sa till min man att nu måste vi gå". En annan, mindre smärtsam, osäkerhet framkommer i den kvinnas utsaga som här följer och som återspeglar en tveksamhet kring vad det egentligen är för tjänst som erbjuds, och om den verkligen är riktad till henne. Det handlar om ett språkkafé som kvinnan har sett ett anslag om: *"Jag ville inte gå i någon konventionell språkkurs, tänkte jag, men det här verkar vara ett trevligt arrangemang, men sen tänkte jag att det kanske är till för svenska dyslektiker och inte nödvändigtvis för människor som inte kan språket"*.

Vägen till biblioteket kan alltså se olika ut för olika personer. De tre sätt som främst gör sig gällande, och som vi har beskrivit i det ovanstående, är att få tips av någon man känner eller är bekant med, att bli tipsad eller uppmuntrad av exempelvis en SFI-lärare, eller att, ofta av en händelse, upptäcka det på egen hand.

Vad gör de nyanlända på biblioteket?

Eftersom ett av kriterierna för rekryteringen till studien var att de som var med skulle vara biblioteksanvändare är det ingen överraskning att samtliga deltagare vittnar om ett relativt intensivt biblioteksanvändande. Påfallande många besöker biblioteket flera dagar i veckan, vissa nästan varje dag. I något fall framgår det att de dagliga besöken kan vara i upp till åtta timmar. I ett annat handlar det om nästan dagliga femtimmarspass: *"Jag kommer hit nästan varje dag, varje dag för att läsa och... det är bra stämning här i biblioteket, det är bra för att läsa... ja, fem eller sex timmar varje dag"*. Ytterligare någon berättar att han *"tillbringar mycket tid i biblioteket, jag vaknar, äter frukost och sen går jag till biblioteket. Sen går jag hem när det stänger"*. Liksom den här personen är det flera av deltagarna som tycks ha inkorporerat sina biblioteksbesök i vardagen så att de har blivit till en regelbunden del av tillvaron. För dem tycks det te sig lika självklart att gå till biblioteket som att exempelvis gå och handla. *"Ibland går jag hit ett par gånger om dagen"*. För andra har biblioteksbesöken avtagit något i och med att de har fått jobb eller börjat mer omfattande studier, men, som någon framhåller, *"jag besöker biblioteket så ofta jag hinner"*.

Ett övergripande intryck av det empiriska materialet är att deltagarna sammantagna använder i stort sett alla tjänster, alla möjligheter som biblioteket erbjuder. I den föregående studien (Pilerot & Hultgren, 2017) betonade bibliotekspersonalen att bibliotekets tre mest framträdande kvalitéer för just nyanlända är samlingarna, det vill säga allt som kan läsas och lyssnas på, bibli-

oteksrummet, samt den kompetenta personalen. Samtliga dessa tre kvalitéer framträder som intensivt nyttjade av deltagarna även i föreliggande studie. Det är påfallande hur många det är som framhåller att de drar nytta av alla de här delarna. Även om läsning och mötet med andra människor generellt framstår som centrala inslag i nyanländas biblioteksanvändning ska nedanstående genomgång inte uppfattas som en rangordning av mer eller mindre viktiga inslag. På basis av det empiriska materialet går det inte att slå fast att det ena förekommer eller värderas så mycket mer än det andra.

Helt klart är emellertid att läsning (föga överraskande) utgör en central aktivitet i de nyanländas biblioteksanvändning. Det är påfallande många utsagor som handlar om läsning på plats i biblioteket. Det tycks vara mer utbrett att komma till biblioteket för att läsa på plats än för att låna och läsa hemma. Detta kan naturligtvis hänga ihop med att det är så mycket mer än enbart läsningen som lockar – andra aktiviteter som med nödvändighet måste göras på biblioteket, som möten med människor, programverksamheter, etc. – men det kan också bero på att många av deltagarna är trångboddade och behöver det utrymme och det lugn och ro som biblioteksrummet erbjuder. Det sistnämnda får stöd i följande utsaga: ”*när jag lånar en bok tar jag hem den eftersom jag nu bor själv så jag kan sitta hemma. [Men om jag] till exempel vill skanna så kommer jag hit. Om jag vill skriva ut kommer jag hit till biblioteket. Sådan service plus Språkkaféet och Låna en svensk*” är sådant som får personen ifråga att numer, då han har en egen bostad, att söka sig till biblioteket.

Att bedriva studier, göra läxor och dra nytta av grupprum framträder också som en central och angelägen verksamhet. Inte minst, naturligtvis, för de som studerar, men det tycks vara en generellt värdesatt möjlighet, som sannolikt kan kopplas till att alla deltagare, oavsett om de har arbete eller inte, har ett gemensamt fokus i uppgiften att lära sig och/eller att utveckla sin svenska. Är det inte av exempelvis SFI-lärare ålagda läxor som studeras kan det handla om självstudier: ”*[Jag läser] lättlästa böcker. Det tar inte lång tid att läsa och förstå och det blir inte jobbigt, man kan träna*”.

Både läsning och studier kan förknippas med behovet av lugn och ro: ”*man vill ha en plats där man kan fokusera*”, som någon uttrycker det. En av de äldre deltagarna är inne på samma spår då han konstaterar att han ”*ofta väljer en lugn plats för att [kunna] koncentrera sig*” på det han ägnar sig åt. Här handlar det ofta om att kunna få lugn och ro för studier, men det kan också röra sig om ett annat slags koncentration, som den som framträder i det lite längre citat som följer:

Ibland gillar jag också att inte bara låna och gå hem, ibland tar jag en bok och väljer en plats och vill läsa. Jag känner [då] att jag går in i en annan vardag

Ola: Reser du i fantasin, eller?

Precis. Jag känner... jag kan säga att jag stortrivs här när jag läser, när man läser det man vill eller det man gillar och på mycket bra plats. Här är också mycket fint bibliotek, känns det bättre så när jag läser känner jag alltid att jag flyttar till en annan plats.

Att finna en behaglig plats i biblioteket där man kan ägna sig åt det slags läsning som beskrivs i citatet här ovan kan möjligen relateras till det stråk, som också är synligt i vårt material, nämligen det som handlar om att i någon mening fördriva tiden. Även om de allra flesta av de intervjuade framhåller att biblioteket främst är en plats som erbjuder möjligheter till lärande och språkutveckling så framskyntar då och då också den här tidsfördrivs-aspekten, exempelvis då en asylsökande kvinna som bor på en flyktingförläggning berättar om hur en vanlig dag ter sig för hennes del:

Jag vaknar på morgonen, jag gör i ordning min bäbis, jag lagar frukost. Därefter går jag till biblioteket. Man kan säga att det är vår trygga plats. Det är den plats vi kan gå till för att få tiden att gå. Vi kan inte gå på kafé för vi har inga jobb och det är för dyrt.

Samtidigt ska sägas att kvinnan i citatet också framhåller särskilda tjänster och möjligheter som biblioteket på hennes ort erbjuder: ”*det är en bra plats som vi framförallt använder för Internet och för att träffa människor*”. Hon berättar vidare, att hennes man är på biblioteket varje dag, och de har också tipsat andra familjer på flyktingförläggningen. Hon nämner särskilt en familj som numer också besöker biblioteket mest varje dag: ”*de bokar datorn en timme så att barnen kan spela lite Counter-Strike, lyssna på lite musik och gå in och leka i det där rummet*”. Då barnen lyssnar på musik och spelar datorspel kan de vuxna, framhåller kvinnan, läsa tidningen eller kanske spela schack.

Ett inslag i biblioteksanvändandet som i stort sett alla framhåller är möjligheten att träffa människor och inte minst möjligheten att få prata. Flera deltar regelbundet i mer än en återkommande aktivitet, i den mån sådana aktiviteter erbjuds: ”*jag deltar i tre program. Det ena heter Språkvän, det andra heter Språkkafé och det tredje heter Utvecklingskrivande på svenska språket*”. Samtidigt

betonas också vikten av spontana, informella möten med människor, liksom att ha möjligheten att få höra människor prata. En man i knappa 30-årsåldern påpekar att han tycker om att människor runt omkring honom i biblioteket pratar: *”jag får höra nya ord som jag ska använda för att utveckla språket. Jag skulle inte tycka om om de inte pratade för jag vill höra personer prata”*.

Att programverksamheter som är särskilt inriktade på språkträning, som de som nämns i det föregående stycket, är synnerligen uppskattade råder det ingen tvekan om. I stort sett samtliga de vi har intervjuat deltar eller har deltagit i språkkaféer och/eller läsecirklar. Vårt intryck är att det inte sällan är dessa återkommande aktiviteter som utgör den övergripande strukturen för de regelbundna biblioteksbesöken. Samtidigt ska nämnas att också mer generellt hållna program, såsom författarbesök och musikarrangemang, också befinner sig värdefulla bland flera av studiens deltagare.

Det är tydligt att biblioteket utgör ett slags knutpunkt i vardagen där man spontant eller enligt överenskommelse träffar kompisar. Kanske gäller detta i synnerhet de yngre deltagarna, men vårt intryck är att det även gäller andra åldrar. Följande passage ur det empiriska materialet illustrerar väl den här funktionen: *”ibland kommer jag till biblioteket och går runt lite [för att se] om jag träffar någon som jag känner”*.

Tillgång till dator och därigenom Internet är betydelsefullt för deltagarna i studien. Även om vi kan konstatera att det råder delade uppfattningar bland de nyanlända om vad biblioteket bör användas till, vilket vi återkommer till längre fram i resultatredovisningen, så är datoranvändande en utbredd aktivitet som bland annat handlar om att surfa på nätet, söka information, *”kolla på dokumentärer på YouTube och chatta med kompisar”*, men lika utbrett tycks det vara att använda datorn för att göra skolarbeten och läxor, skicka in skoluppgifter, söka jobb och skriva CV:n. I anslutning härtil kan också nämnas de möjligheter som biblioteket erbjuder i form av utskrifter, fax och kopiering, vilket av många framhålls som viktiga funktioner:

[I]bland behöver jag skriva ut eller kopiera så [då] kan jag komma hit. Det är mycket bra att det finns här [...] det är mycket viktigt när man kommer ny till Sverige, de använder så mycket papper. Särskilt när man bedömer betyg eller så.

Just jobsökning är ett – bland många andra möjliga – bra exempel på när vikten av bibliotekspersonalens expertis, stöd och hjälp betonas. I påfallande många av intervjuerna har det framgått att deltagare över tid har lärt känna

eller åtminstone kommit att bli bekanta med enskilda bibliotekarier, som de inte sällan hänvisar till med namn. Inte sällan handlar det om de bibliotekarier som särskilt arbetar med de tjänster som riktar sig till nyanlända.

Vi har i det ovanstående beskrivit att studiens deltagare använder sina bibliotek på ett intensivt och brett sätt där alla tänkbara tjänster och möjligheter tas i bruk. Sammanfattningsvis kan det slås fast att det handlar om samlingarna, man läser och lånar; om rummet och de möjligheter i form av planerade aktiviteter och spontana möten som det erbjuder; om den informationsteknologiska infrastrukturen, datorer, kopiatorer, faxar; och om personalens insatser som betyder att man kan få kvalificerade lästips, stöd och hjälp i att hitta rätt i informationsutbudet, hjälp med att använda alla de resurser som biblioteket erbjuder. Mycket av detta kapslas in i följande citat:

Jag kommer för att låna böcker, börja förstå, kanske låna bok, men biblioteket gör ofta mycket aktiviteter. Språkkafé, Bokkafé, låna människor, det finns mycket aktivitet här och alla är snälla och duktiga. De har tid... de kan hjälpa till... När jag söker jobb kommer jag till biblioteket, du kan använda [datorn].

Efter att härmed ha gett en övergripande bild av de många sätt på vilka biblioteket används, riktar vi i det närmast följande in oss på frågan om vad deltagarna uppfattar att man kan lära sig av och genom biblioteket.

Om vad man lär sig genom biblioteket

Att identifiera och beskriva vad som görs på biblioteket är en lättare uppgift än att försöka ringa in vad deltagarna faktiskt lär sig, eller uppfattar att de lär sig, genom biblioteket och det de gör där. Ett nära till hands liggande sätt att närma sig denna uppgift är att lyssna till de svar vi har fått på frågan om vad deltagarna tycker att de lär sig genom biblioteket. Ett annat, mer indirekt sätt, är att utifrån det sammantagna materialet, transkriptioner, fältanteckningar och observationer, försöka utröna vad det framförallt är som deltagarna så att säga tar med sig från sina biblioteksbesök och sitt användande av de tjänster som erbjuds.

I förbigående kan en viktig observation göras, nämligen att det är många av studiens deltagare som inte tycks göra någon väsentlig skillnad mellan vilken aktör det är som erbjuder en möjlighet till lärande. Bibliotekets språkkafé, exempelvis, betraktas av många som ett bland flera språkkaféer man kan besöka. På flera av de ställen vi har besökt erbjuds språkkaféverksamhet också

av andra aktörer, såsom studieförbund och kyrkor. För den som deltar i dessa verksamheter verkar det vara underordnat vem som står som huvudman för verksamheten.

Just språkkaféverksamheten och även – i de fall de förekommer – läsecirklar för nyanlända med fokus på lättläst litteratur, intar en särställning i anslutning till den fråga som behandlas i den här delen av rapporten. Skälet till det är uppenbart, nämligen att det för de allra flesta är just frågan om språk, att lära sig svenska, som står i absolut fokus. Därvidlag ter det sig givet, att för lejonparten av deltagarna så utgör språkkunskaper en central del av det som lärs genom biblioteket. Inte minst utifrån våra deltagande observationer kan konstateras, att det ligger ett hårt och idogt arbete bakom utvecklingen av dessa kunskaper. I anslutning till i stort sett alla de programaktiviteter som observerades, vilka var inriktade på språkträning, förde deltagarna flitigt anteckningar, slog i lexikon och begrundade särskilt sådana ord och uttryck som var nya för dem. I flera av intervjuerna fördes på tal den tjänst som har kommit att gå under benämningen ”Låna en svensk”. Även här ligger fokus på språkutveckling, men de berättelser vi har tagit del av om just denna verksamhet vittnar om att det som potentiellt sett lärs i anslutning till dessa lån inte begränsar sig till det svenska språket. Det är fortsatt svårt att ringa in vad det exakt är som lärs, men utifrån de passager i vårt material som uppehåller sig vid de ibland varaktiga vänskaper som uppstått som en följd av denna verksamhet, så förefaller det rimligt att också peka på inblickar som bjudits, kunskaper som kunnat uppstå om hur vardagen i Sverige kan te sig. Ett exempel på hur detta kan gestalta sig erbjuds i våra fältanteckningar från ett samtal mellan en deltagare och en person som har låtit sig lånas ut.

Det visade sig att [de] har blivit kompisar. De har under ungefär ett års tid träffats regelbundet, typ varje vecka, och gör allehanda saker tillsammans: promenerar, fikar, är hemma hos varandra. De har bakat kanelbullar tillsammans hemma hos [den ”utlånade”] och [den som lånat] har fått hjälp med att sy gardiner.

Just detta inslag som kan relateras till svenska sedvänjor, sätt att göra saker på, och hur att agera i vardagen, framträder också i de explicita svaren på frågan om vad det är man kan lära sig genom biblioteket. En kvinna berättar att hon genom bibliotekets språkkafé har kommit underfund med ”om man ska ta i hand när [man] träffas eller om det är okej att krama någon, [eller om man ska kind]pussas. [...] Om beteende eller traditioner”. Ytterligare en kvinna, i det här

fallet med bakgrund i ett strikt muslimskt land, vittnar om att hon genom bibliotekets programverksamhet har lärt sig:

...hur man agerar i mataffären, hur man gör på bussen... det handlar om kroppsspråk [...] när jag kom hit så brukade jag inte ta i hand... men när jag kom hit [till biblioteket] så lärde jag mig hur man introducerar sig själv, hur man pratar, vad som är en normal konversation mellan två människor, när du är på platser, hur man frågar.

I de här två exemplen handlar det om hur deltagarna har utvecklat kunskaper om hur vardagliga beteenden kan se ut i Sverige, men det framhålls också, av många deltagare, att inte minst språkkaféerna erbjuder möjlighet att få inblick även i andra kulturer: *"du känner olika kulturer [och möter] olika människor från olika länder"*. Ett annat stråk som skymtar i materialet, om än inte så framträdande, handlar om *"politiken, Sverige, politiken och demokrati, vad är demokrati? Vilka länder är demokratier?"*.

Ett relativt utbrett resonemang kring frågan om vad man lär sig är det som handlar om att hänvisa till alla böcker som finns i biblioteket, den rikedom av kunskap som man potentiellt har tillgång till. Det är *"inte bara språket, man kan... det finns flera avdelningar. Man kan läsa om historia och det hjälper också till med min svenska och språket. Det är bra att man lär sig Sveriges historia"*. Många är också de utsagor som betonar hur särskilda, personliga intressen odlas genom läsning via biblioteket. Vi återkommer visserligen till frågan om läsning i ett avsnitt längre fram, men i anslutning till den möjlighet som många framhåller, att lära sig om världen och om allsköns ämnen och frågor genom litteraturen, så ska här betonas att det för många *"är så mycket lättare att läsa en bok som handlar om något man är intresserad av"*, vilket understryker att lärandet är intimt kopplat till sådana områden eller frågor som upplevs som engagerande och av särskilt intresse.

Ytterligare ett inslag i vad man som nyanländ lär sig genom biblioteket, utgörs av biblioteksanvändandet i sig. De allra flesta av våra deltagare är sedan tidigare inte bekanta med det slags biblioteksverksamhet som erbjuds genom de svenska folkbiblioteken. I den mån de har tidigare erfarenheter av och kunskaper om bibliotek, vilket långt ifrån alla har, så är det främst utbildningsbibliotek de har använt. I det föregående avsnittet om vad deltagarna gör på biblioteket kunde vi konstatera att nyttjande är mycket brett och intensivt; i stort sett alla möjligheter att använda biblioteket uppmärksammas. Det innebär att ett central inslag i det som lärs utgörs av ett slags biblioteksfokuserad informa-

tionskompetens. Att över tid så sakteliga upptäcka vad biblioteket erbjuder, hur man kan dra nytta av dessa erbjudanden, utveckla kunskaper om att hantera den informations- och kommunikationsteknologiska infrastrukturen, och att navigera genom det epistemologiska och sociala landskap som biblioteket är, utgör centrala delar i denna kunskap.

Sammanfattningsvis kan vi slå fast att bland det som deltagarna i studien själva framhåller som det man lär sig genom biblioteket, så intar språkkunskaper en central plats. Därtill nämns att kunskaper utvecklas kring svenska sedvänjor och hur samhället fungerar. Den möjlighet till lärande som allmänt erbjuds genom bibliotekets samlingar framhålls också. Därtill tycker vi oss kunna lägga de kunskaper som deltagarna har utvecklat kring att använda och dra nytta av bibliotekets tjänster.

Biblioteket som studieplats

Nära relaterad till frågan om vad deltagarna lär sig genom biblioteket är uppslaget om biblioteket som studieplats. Det är tveklöst så att för många av deltagarna fyller biblioteket en viktig funktion just som en plats där studier bedrivs. I synnerhet handlar det om dem som går något slags utbildning och ofta förlägger sina självstudier och sin läxläsning till biblioteket. Även de som arbetar betonar att biblioteket erbjuder en god studiemiljö. Exempelvis berättar en av deltagarna, som varje dag går till sin arbetsplats i en matvarukedja, att ”*när jag har tid brukar jag komma hit till biblioteket. Jag kallar det för skolan, inte biblioteket*”.

Det är särskilt fyra aspekter som betonas av deltagarna då de talar om biblioteket som studieplats, nämligen att biblioteket erbjuder en på flera sätt stimulerande studiemiljö, att det möjliggör studier i grupp, och närheten till informationsresurser samt möjlighet att få hjälp.

Att biblioteken erbjuder en stimulerande miljö handlar till stor del om att det finns förhållandevis gott om utrymme och ändamålsenliga studieplatser. Vid upprepade tillfällen framkommer det i det empiriska materialet, att det på grund av trångboddhet kan vara svårt att läsa och studera hemma. Det kan överhuvudtaget nämnas som ett skäl till att man är en frekvent biblioteksbesökare även om avsikten inte är att bedriva studier på biblioteket. Man vill helt enkelt komma ifrån den trånga och intensiva hemmiljön ett tag. Utöver de materiella omständigheterna framhåller många även den inspiration man upplever genom att se andra som studerar. Det kan ofta motivera de egna studierna. Här är det en av studiens tonåringar som kommer till tals:

Jag går till biblioteket när jag har en uppgift eller har prov, då måste jag plugga. Jag kan inte plugga hemma. När jag går till biblioteket och ser alla som pluggar och kämpar har jag också motivation. Det är därför. När jag är hemma spelar jag spel, tittar på TV, lyssnar på musik, det går inte.

En något äldre kille är inne på samma spår när han konstaterar att ”*det är jättebra att man kollar [på andra som ägnar sig åt studier]... det är inte bara jag som studerar. Alla studerar och kämpar*”. Till denna bild kan läggas att biblioteksmiljön, med sina hyllrader av böcker och ofta stiliga möbler, av vissa deltagare framhålls som inspirerande i sig.

I beskrivningen av biblioteket som en stimulerande studiemiljö var vi inne på att en del deltagare framhåller vikten av att se andra studera. Det är en iakttagelse som gränsar till nästa aspekt, vilken ofta framhålls i intervjuerna, nämligen möjligheten att studera tillsammans. Även här kan den redan nämnda trångboddheten spela in, men det handlar framförallt om att studier tillsammans medför möjligheten att hjälpa varandra. En kille som läser på gymnasiet berättar om sin kompis: ”*han är duktig på matte. Jag ringer till honom och frågar 'kan du komma och hjälpa oss' [här på biblioteket]. Och han kommer hit och hjälper oss och vi jobbar tillsammans*”. För detta ändamål är också bokningsbara grupper något som framhålls som värdefullt. En variant på det här med att hjälpas åt kring studier i biblioteket erbjuder en ung syrier, som berättar om sin mor, som är arbetslös matematiklärare och som brukar vara på biblioteket för att hjälpa ungdomar med deras matematikstudier.

Att sitta vid studieplatser tillsammans kan också vara ett sätt att komma i samspråk med andra vilket i sig är något som många av deltagarna uppskattar. På detta tema berättar en man som är strax över tjugo år och bosatt i en större stad: ”*det är många som kommer hit, några som studerar på universitetet, man kan prata lite med dem och... ja, det blir ibland, vi sitter bredvid varandra och han vill låna något eller du vet... man börjar prata lite...*”. Studierna tycks vara i fokus men samtidigt finns det en öppenhet inför möjligheten att göra nya bekanskap och komma i samspråk med någon.

Följande utsaga visar att närheten till olika informationsresurser såväl som möjligheten att få hjälp av personalen och andra kunniga personer, kan vara av betydelse för den som söker sig till biblioteket:

Om vår lärare säger till oss att ni måste hitta information om något, då kan vi hitta det på biblioteket. I biblioteken finns böcker och man kan använda Internet också. Man kan fråga andra människor för dit kommer ingenjörer, ekonomer, lärare. De kan också ge en hjälp.

På några av de bibliotek som deltagarna i studien går till, erbjuds även med hjälp av volontärer regelbundet formaliserad läxhjälp, vilken är välbesökt och uppskattad av de som dragit nytta av den. Överlag framhålls i det empiriska materialet bibliotekspersonalens beredvillighet, ”*de hjälper mycket*”.

I sammanfattning kan konstateras att biblioteket utgör en viktig studieplats för många av deltagarna. Det som betonas är att biblioteksrummet erbjuder en ändamålsenlig, lugn miljö, att den tillåter studier i grupp, och att personalen och andra besökare i kombination med informationsresurser sammantaget erbjuder ett gott stöd för studier.

De digitala redskapens betydelse

Vi har tidigare framhållit att biblioteken och dess resurser och tjänster inte självklart utgör en avgränsad enhet för deltagarna. Det tycks snarare vara så att man som nyanländ söker sig längs alla tänkbara vägar för att nå de mål man eftersträvar. Biblioteket utgör en bland många möjligheter för den som vill utveckla sina språkkunskaper och hitta en väg in i det svenska samhället, men även andra aktörer och resurser står till buds. I det här avsnittet belyser vi i korthet ett särskilt stråk i det empiriska materialet, nämligen det som handlar om hur deltagarna drar nytta av allehanda digitala informations- och kommunikationsredskap, vilket här företrädesvis handlar om webbresurser som ”Digitala spåret”, språkappar som exempelvis Duolingo och sociala medier där tyngdpunkten verkar vara lagd på Facebook.

Den omfattande, mångfacetterade strategi för att tillägna sig det svenska språket, som är utbredd bland studiens deltagare, illustreras väl i följande citat: ”*Mitt motto är att använda alla olika möjligheter, YouTube, Barnkanalen, människor, böcker Internet, mobilen...*”. Deltagaren i fråga berättar vidare ingående hur han lyssnar på radion; ”*jag förstår inte men jag hör. Jag övar [mig på] att höra*”, men det han särskilt framhåller är en ”*sajt på internet som heter digitala spåret... [man] måste utforska den här sajten [för den erbjuder] så många olika sätt att lära sig på*”⁴. Just den här deltagarens tillvägagångssätt för att tillägna sig det svenska språket avviker en aning från de övrigas i det att han hade skapat ett synnerligen elaborerat och ambitiöst upplagt schema för alla de aktiviteter

4 Digitala spåret är en webbplats som lotsar användaren vidare till olika webbsidor där man kan träna svenska. Dess ursprung beskrivs på sajten så här: ”Digitala spåret är ett projekt som har utfört av lärare på Botkyrka vuxenutbildning. Projektet har initierats av CFL, Centrum för flexibelt lärande, en myndighet som nu har upphört och vars verksamhet övergått till skolverket. I korthet har målet varit att stimulera språkträning för SFI, svenska för invandrare och SAS, svenska som andraspråk”. <https://www.digitalasparet.se/>

han deltog i – i stort sett samtliga språkkaféer som fanns att tillgå i kommunen i fråga, långa pass vid bibliotekets datorer, etc. Att sitta vid datorn och arbeta med webbaserade språkkurser och -program har dock visat sig vara utbrett bland de personer vi har intervjuat.

Bland annat genom deltagande observationer i språkkaféer framstod det tydligt hur mobiltelefonen är en ständig följeslagare. Lexikon och översättningstjänster konsulteras kontinuerligt i dessa sammanhang men också vid andra tillfällen: *”Jag har alltid mobilen med mig. Jag kan alltid titta om det finns... om du kan översätta”*. Men det är inte bara vid direkta behov av att översätta enstaka ord som mobilen och dess appar används, det handlar också om att via appar följa språkkurser: *”de hjälper mig att utveckla språket”*. Utöver Googles översättningstjänst, Google translate, nämner deltagarna appar som Lexin och Duolingo vilka bland annat beskrivs som:

...program att hjälpa mig att uttrycka mig på språket... De finns på lätt svenska. Samtidigt finns det undertext... Sedan upptäckte jag att det finns en massa grejer man kan titta på, filmer, program... [och] när man använder den så kan man stoppa om det finns svåra ord, så kan man välja.

Sociala medier, företrädesvis Facebook, kan rimligtvis också betraktas som redskap för lärande för den som är nyanländ, men här är perspektivet bredare i så motto att det främst inte verkar handla om att öva upp sin svenska genom Facebook, även om det också kan utgöra ett mål med användandet. Det verkar snarare handla om att Facebook ger deltagarna möjlighet att hålla sig uppdaterade om vad som pågår i omvärlden, både i de forna hemländerna, genom att man kommunicerar med familj, vänner och bekanta som är kvar, och i närmiljön, i det nya landet och i staden eller samhället där man bor. En ung man berättar om vad han gör på sociala medier: *”jag följer en sida på Facebook. De skriver vad som händer i [staden där han bor]... de kan skriva om olika... om brott händer eller en brand eller så. Det står på svenska så jag följer den sidan”*. Av citatet att döma verkar det faktum, att sidan han nämner är på svenska, vara åtminstone ett av skälen till att han följer den, men han nämner också den utbrett använda nyhetstidningen Al-Kompis⁵: *”Al-Kompis är på mitt språk, arabiska, den är väldigt känd [...] och självklart följer jag*

5 Al_kompis har beskrivits som ”Nordens största oberoende nyhetstidning på arabiska” (DN 2016-04-11). Redaktionen finns i stockholmsförorten Kista och tidningen når, bland annat via sin Facebook-sida, hundra tusentals läsare.

Al-kompis. Det tror jag nästan alla [gör] som kan läsa och prata arabiska, de följer den sidan”.

Om biblioteken, genom att tillhandahålla litteratur, språkstöd och mötesplatser, framträder som en central och övergripande struktur i deltagarnas strävanden efter att lära sig svenska och upptäcka och orientera sig i sitt nya hemland, så kan de IKT-resurser som här har omnämnts ses som deltagarnas personliga, individuellt utformade och anpassade informationsinfrastrukturer.

Om att träffa människor genom biblioteket

En central funktion hos folkbiblioteken som ofta framhålls är att de utgör fritt tillgängliga mötesplatser. Både våra intervjuer och våra observationer bekräftar utan tvekan denna iakttagelse, och det har redan tidigare i rapporten betonats att deltagarna i studien träffar många människor i och genom sina respektive bibliotek. I det här avsnittet vill vi fördjupa och nyansera den bild, som redan tidigare har börjat ta form, och gå närmare in på sådant som har att göra med vilka det är de nyanlända möter genom biblioteket, vilka det är de skulle vilja möta och vilka problem, komplikationer och möjligheter som kan anas när det gäller biblioteket som mötesplats. Det ska nämnas, att trots att deltagarna under intervjuerna har uppmanats att särskilt prata om möten med människor utifrån ett biblioteksperspektiv, så kommer de ibland in på möten (eller avsaknaden av sådana) generellt i det svenska samhället.

Som har framgått tidigare i rapporten tillbringar många av deltagarna påfallande mycket tid i biblioteket, de flesta är också aktiva deltagare i språkkaféer och andra liknande programverksamheter. Flera av dem skulle ha kunnat formulera det som här sägs av en man i 30-årsåldern, som bor i en större stad: ”*när jag kom hit träffade jag många människor på språkkaféet och i biblioteket*”, men samtidigt ska det också framhållas att inte alla som kommer nya till Sverige självklart känner till att biblioteket är en plats där man bara kan vara för att träffa människor. Vi möttes exempelvis av följande fråga:

Får man vara på biblioteket bara för att träffas när man inte har något med lärande att göra?

Ola: Ja.

Även om man inte vill låna böcker?

Ola: Ja, absolut.

Det visste jag inte. Jag tänkte att syftet [med biblioteket] var att man skulle vara här för att låna böcker, läsa, göra något som handlar om information, men om man inte har med det, då är det också okej?

Att biblioteket som mötesplats, eller som en fritt tillgänglig plats där man bara kan vara, inte enbart handlar om att faktiskt träffa och interagera med andra människor återspeglas stundom i det empiriska materialet. Flera utsagor vittnar om att trångboddhet, men även ensamhet, bidrar till att man söker sig till biblioteket. Vi nämnde tidigare, i det avsnitt som redogör för hur länge en del av deltagarna vistas på biblioteket, att det kan handla om timslånga pass; någon nämnde att det kan röra sig om upp till åtta timmar om dagen. När vi vid intervjutillfället slog fast att det är en lång tid i biblioteket, konstaterar deltagaren: ”Ja, det är lång tid för att jag är ensam hemma så jag tycker om att titta på många människor här. [Det är] jättetråkigt [hemma]. Ingen att prata med, det är bättre att vara här och träffa personer, nya människor”.

Apropå frågan om vilka de nyanlända möter genom biblioteket, så är det framförallt tre kategorier som framträder: andra nyanlända, bibliotekspersonalen, och i viss mån andra svenska, företrädesvis äldre, biblioteksbesökare.

En aspekt som framträder apropå iakttagelsen att det huvudsakligen är andra nyanlända som deltagarna träffar genom biblioteket är att just de yngre deltagarna i stor utsträckning tycks använda biblioteket som en mötesplats: ”Många kompisar kommer hit, de som vet att jag brukar vara här brukar komma hit så vi träffas här”. Detta har ofta visat sig vid de vistelser som har företagits under forskningsprojektets gång på de bibliotek som deltagarna besöker. Många unga nyanlända sitter på bibliotekets olika läs- och studieplatser. Ofta uppstår vad som verkar vara antingen överenskomna eller spontana möten. För många av studiens något äldre deltagare är det programverksamheterna, framförallt språkkaféer och läsecirklar, som ligger till grund för ett regelbundet biblioteksbesökande. Där är det av naturliga skäl framförallt nyanlända som träffas, i regel under ledning av endast en svensk person som leder programverksamheten. Denna person är vanligtvis en äldre kvinna, en volontär. Av vårt material att döma, så sker de nyanländas möten med svenskar i regel i anslutning till formaliserade aktiviteter av typen låna en svensk eller då man vänder sig till bibliotekspersonalen med frågor eller för att få hjälp med något. Även om det finns en stark strävan att träffa svenskar, så konstateras det samtidigt att det är lättare att träffa andra nyanlända. Det uppfattas också som värdefullt, men på ett annat sätt. Särskilt framhålls vikten av att ”man delar erfarenheter”, vilket sannolikt kan förstås

som att det handlar om att dela värdefulla erfarenheter av att vara i den nyanländes livssituation med allt vad det innebär.

När det gäller frågan om vilka de nyanlända skulle vilja träffa genom biblioteket, så framgår det relativt tydligt i det empiriska materialet att det är svenskar, personer som bor i landet sedan en längre tid. Deltagarnas utsagor sammantagna erbjuder ett generöst utbud av passager där det, ofta på ett rörande sätt, framgår att de söker kontakt med personer utanför gruppen nyanlända. Det framkommer bland annat genom resonemang om de som arbetar på biblioteket, vilka deltagarna ofta träffar regelbundet, inte sällan känner vid namn och som uppfattas som mycket hjälpsamma: *"när de pratar med dig känns det bra"*. På samma spår kan vi också konstatera att det förekommer de som väljer bort språkkafé-verksamheten då de uppfattar att den är problematisk eftersom det bara är nyanlända som medverkar – man vill prata svenska med svenskar. Som någon uttrycker det: *"på språkkafé kan jag inte sitta för alla människor som kommer från Syrien eller Eritrea pratar också arabiska och jag kan inte... [jag] vill prata med svenska människor"*. I kombination med denna tveksamhet inför att träffa (eller åtminstone öva svenska med) landsmän framträder också ett slags social dimension bortom språket: *"jag tycker om att vara social med svenskar"*.

För att slutligen lyfta de problem och möjligheter som kan anas i det empiriska materialet, när det gäller biblioteket som mötesplats, så är det svårt att bortse från en allmän karaktäristik av svenskarna, vilken framträder tydligt. Flera är de som påpekar att det går trögt med att träffa svenskar. De uppfattas inte sällan som lite kyliga och reserverade, som att de inte har tid att prata. En av deltagarna tycker sig uppfatta att svenskar *"inte [säger] hej med ögonen"*, en annan konstaterar att *"svenskarna är lite kalla"*.

De personer som trots allt figurerar i de passager som beskriver möten med svenskar är företrädesvis äldre. I språkkaféerna är volontärerna i regel äldre, pensionerade personer. Det får ibland till följd att yngre personer väljer bort den verksamheten eftersom den framstår som *"lite tråkig [med] mycket gamla människor"*. Också de som har erfarenheter av att låna en svensk vittnar om att det är äldre personer de har träffat: *"jag hade valt människor mellan 30 och 40 år, som är mer nära min ålder, men de var upptagna och tiderna passade inte bra"*. Som vi har konstaterat tidigare är det flera av deltagarna som har goda erfarenheter av att ha lånat en svensk. Det har i vissa fall lett till varaktiga vänskapsrelationer men det finns också (ett fåtal) exempel på hur det inte har hållit särskilt länge. Här berättar en deltagare att *"[v]i träffades kanske tre eller fyra gånger, hon med hennes man och jag med min fru och sedan sa de att vi kan inte... vi har inte tid eller... jag frågade min fru, varför? Hon sa, jag vet inte, jag vet inte, jag förstår inte"*.

Den bild som framträder i vårt empiriska material med avseende på frågan om att träffa människor i biblioteket visar sammanfattningsvis att nyanlända främst träffar andra nyanlända i biblioteket. I den mån bekantskaper görs med svenskar, så handlar det framförallt om kontakter med äldre personer. Materialet genomsyras också av deltagarnas starka önskan om att i högre utsträckning än vad som är fallet inte bara få möjlighet att prata med utan också få umgås med svenskar.

I anslutning till det uppslag som har behandlats så här långt, om att träffa människor i biblioteket, går det också att göra några särskilda iakttagelser om hur biblioteket i tur och ordning kan bidra till att skapa stadga i vardagen, fungera som något av en tillflyktsort, och bidra till att man som nyanländ känner sig hemma i det nya samhället.

Biblioteket bidrar till stadga i vardagen

Ett övergripande intryck av det empiriska materialet är att biblioteket utgör en plats där besökaren kan erfara en känsla av att vara del av något större, ett slags offentlighet som kontrasterar mot de ofta långsamma dagar som annars för vissa av deltagarna skulle utspela sig hemma i ensamhet.

En av dem utvecklar detta och berättar att hen har engagerat sig i en ideell förening, men att ”*innan jag upptäckte den [föreningen] som har gjort mig rätt aktiv, så har jag kommit hit [till biblioteket] för att fylla upp en halvdag eller så, för att komma ut. Man får liksom anledning att gå hemifrån för att se vad som är på gång*”.

Deltagaren som kommer till tals i det föregående citatet fortsätter och konstaterar att:

När man är ny i landet som jag så har man inte så många dörrar att knacka på, om du inte jobbar, om du inte har några släktingar. Man har sitt hem, men så går man ut och de enda ställena som släpper in dig är affärer. På inga andra ställen går man bara in. Så jag tänker på biblioteket som en plats där man bara kan gå in utan att behöva köpa något, det är ett välkommande ställe, och det är alltid något som pågår. [...] Jag är väldigt observant [när jag är på biblioteket], jag går och ser mig omkring och ser affischer och anslag om vad som är på gång och tänker, att det kanske jag ska gå på, då och då...

Det är överhuvudtaget flera deltagare som i linje med vad som framkommer i citatet här ovan påpekar att biblioteket för dem har blivit en del av vardagen.

gen. Den regelbundenhet med vilken många deltagare besöker biblioteket kan möjligen också tas som intäkt för att biblioteket bidrar med ett slags stadga i vardagen.

Biblioteket som en tillflyktsort

Ett än starkare uttryck för den potentiellt väsentliga roll biblioteket kan ha i flera av deltagarnas vardag är att se det som en tillflyktsort, vilket det stundom inte är avlägset att göra. Här handlar det framförallt om det vi redan har varit inne på, nämligen den relativt ofta omnämnda trångboddheten. Utsagor om att man av olika skäl inte vill vara hemma och därför söker sig till biblioteket är relativt utbredda: ”*Vi var sex personer och jag tänkte att jag inte ville vara hemma*”; ”*jag bodde med flera killar och det var svårt att plugga hemma*”; ”*min lägenhet är liten*”; ”*om jag bara stannar hemma kanske jag glömmer allt språk*”, och så vidare. Det svenska intervjudret gör sig också gällande i det här resonemang. Ytterligare någon konstaterar att:

[N]är jag är stressad brukar jag komma hit, när jag går hem, stressen går bort för att jag har träffat personer som jag har pratat med, jag har träffat snälla människor som jobbar här och det är jätteviktigt.

Den asylsökande kvinna som bor på en flyktingförläggning och som redan tidigare har kommit till tals kapslar väl in andemeningen i uppfattningen om biblioteket som en tillflyktsort, då hon konstaterar att biblioteket ”*är vår trygga plats. Det är den plats vi kan gå till för att få tiden att gå*”.

Biblioteket bidrar till att man känner sig hemma

En fråga som har kommit upp under i stort sett varje intervju är den som handlar om huruvida biblioteket har bidragit till att man känner sig hemmastadd i Sverige. I stort sett alla betonar att så är fallet, men svaren åtföljs av olika resonemang om på vilka sätt. Någon konstaterar kort att ”*ja, det [biblioteket] är mitt hem*”, ungefär på samma sätt som någon annan säger att ”*jag hade två bostäder, en var min lägenhet [...], den andra var stadsbiblioteket*”, eller att ytterligare någon slår fast att ”*[biblioteket är som] mitt andra hus*”. Ett inte ovanligt resonemang är att i detta sammanhang påpeka att det är de möjligheter som biblioteket erbjuder, ”*alla böcker, ord eller vetenskap som [finns där]*”, som bidrar till att man känner sig hemma; ”*jag har inga pengar, men jag har kunskap som är mycket värdefull*”. Det händer också att skillnaderna i bibliotekserfarenhet från det tidigare hemlandet och Sverige gör sig gällande. Där är det ”*en annan regim*

eller ett annat system, man kan inte känna sig bekväm där, men här är det som hemma. Jag är bekväm här, bättre än hemma". Den mest utbredda uppfattningen tycks dock vara att framhålla bibliotekets möjlighet att utveckla språket, genom samlingarna och genom de språkorienterade programverksamheterna: *"biblioteket hjälpte mig att lära mig språket och språket kommer att hjälpa mig att integreras i samhället"*.

I den tidigare studien (Pilerot & Hultgren, 2017) framträdde tre huvudsakliga kvalitéer i biblioteksverksamheten för nyanlända – samlingarna, mötesplatsen och bibliotekspersonalen. Detta avsnitt har, i dess underavdelningar, främst uppehållit sig vid biblioteket som mötesplats. I nästa avsnitt av resultatredovisningen riktar vi vårt fokus mot något som i förevarande studie mer ansluter till den kvalité som bibliotekarierna identifierade i samlingarna, det som har att göra med läsning och språkutveckling.

Läsning

Det kanske mest utmärkande draget i det empiriska materialet handlar om de nyanländas strävan efter att tillägna sig det svenska språket. Motivet för att ta del av och engagera sig i de olika aktiviteter och tjänster som biblioteket erbjuder är ofta uttryckligen detta att lära och utveckla sin svenska. Många av deltagarna beskriver även hur språket tränas i andra sammanhang – muntligen och skriftligen – exempelvis genom massmedier som TV, radio och internet samt genom privat umgänge och föreningsverksamheter. Bibliotekets centrala roll i sammanhanget är dock uppenbar. I synnerhet framhålls språkkaféerna, läsecirklarna (i den mån sådana finns) och tillgången till olika typer av litteratur, tidningar och datorer. Genom olika aktiviteter ges möjlighet att samtala och diskutera, lyssna och läsa självständigt eller i grupp. Flera deltagare beskriver också att de lånar hem böcker.

Fokus ligger alltså på att träna sitt nya språk men även andra språkliga kompetenser framhålls som betydelsefulla. Vissa deltagare behärskar ett antal olika språk, och ser fördelar av detta i hur de kan ta sig an svenskan, exempelvis ifråga om grammatiken. Andra beskriver hur deras modersmål fått en särskild betydelse i den svenska bibliotekskontexten, där två- och flerspråkiga personer kan tolka och bidra till att andra besökare finner vad de behöver. Ett par av deltagarna i studien har också etablerat en mer professionell kontakt med biblioteken i form av praktikplats respektive tillfällig anställning. Det handlar om ett fåtal exempel, men de förtjänar att nämnas som principiellt intressanta i relation till biblioteksfältets generella utmaningar (se exempelvis Rojas, 2017).

Flera deltagare beskriver också hur modersmålet fortsatt är ett naturligt förståhandsval i exempelvis umgänget med landsmän eller för nyhetsbevakning.

Att träna på svenska framstår genomgående som ett medvetet och målinriktat val. På biblioteken pågår detta lärande främst i samtal och genom läsning. Vägen till erövrandet av språket beskrivs på olika sätt, men flera deltagare betonar att det krävs en viss språklig förmåga innan det är meningsfullt att läsa något mer avancerat. Språket i sig omtalas generellt som en närmast magisk nyckel till såväl samhällets olika institutioner och gemenskaper som till mer sofistikerade läsoplevelser. På den här punkten befinner sig deltagarna på mycket skiftade nivåer. En av de medverkande som bland annat genom självstudier har kommit långt i sin svenska språkutveckling bidrar också med en insiktsfull modifiering av språkets betydelse.

[D]et räcker inte bara med svenska språket utan du måste ha lite information om hur samhället fungerar. [...] Det finns jättemycket information i Sverige, på internet, i böcker eller på bibliotek eller att köpa som handlar om svenska samhället. Rättigheter, skyldigheter, myndighetsfrågor och allt. [...] Om jag kan språket, men jag kan inte leta jobb på datorn eller genom mina egna kontakter, eller jag vet inte att det här är strategier, så betyder språket ingenting för mig.

Citatet motsäger inte direkt att svenska språket är en grundläggande förutsättning, men däremot påminner det om att det inte räcker att så att säga knäcka den språkliga koden för att vinna tillträde till arbetslivet.

När deltagarna talar om sin biblioteksanvändning är koppling mellan språkutveckling och läsning stark och nästan alltid explicit. I nästa avsnitt zoomar vi närmare in på läsningens roll.

Tidigare läsvanor

Att läsning idag utgör en central aktivitet för många av studiens deltagare kan förstås som ett uttryck för det aktiva lärandet av ett nytt språk. För vissa är läsning en bekant och rotad vana, inte minst för de deltagare som har omfattande studier i bagaget och därmed är vana vid att söka ny kunskap via text. Andra deltagare har långt ifrån den erfarenheten och i bibliotekets aktiviteter, berättar en av de två bibliotekarier som har intervjuats, möter man såväl analfabeter som akademiker. Vissa deltagare har ingen direkt tidigare erfarenhet av att läsa skönlitteratur över huvud taget, och en syrisk man nämner att det i hans hemland inte alls är någon självklarhet att läsa för sina barn såsom han uppfattar att man ofta gör i Sverige.

I denna studie är alltså de högutbildade förhållandevis väl representerade. Att tillägna sig textburen information i lärandesyfte är därmed en relativt utbredd erfarenhet, medan relationen till skönlitteratur tycks variera mycket på individnivå. Bland dem som ger uttryck för ett långvarigt litteraturintresse märks ytterligare en man från Syrien. Han beskriver bland annat hur författaren Selma Lagerlöf utgjort en länk för honom in i den svenska litteraturen och kulturen, då han redan i sin barndom tagit del av berättelsen om Nils Holgersson genom en filmatisering på sitt modersmål. Nu har han via biblioteket kunnat fördjupa bekantskapen med Lagerlöfs författarskap genom lättlästa böcker av samma upphov. En ung man berättar, i sin tur, att han på sitt modersmål arabiska både läser och skriver lyrik – ett förhållande som nu har utvecklats och delvis transformeras till svenskan. Att ha en tidigare läsvana och identifikation som läsare verkar alltså kunna innebära drivkraft för den som är i färd med att tillägna sig ett nytt språk.

När deltagarna får frågan om tidigare biblioteksvanor, blir det dock uppenbart hur annorlunda och ny den svenska folkbibliotekstraditionen kan framstå. Flera deltagare har förvisso, som tidigare nämnts, kommit i kontakt med och använt bibliotek även i sina tidigare hemländer, men då företrädesvis i akademisk eller professionell kontext. Det öppna folkbiblioteket med sociala mötesplatser och kostnadsfria utlån av litteratur för personligt bruk är definitivt en nyhet.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att läsning och språkutvecklingen konsekvent kopplas samman bland studiens deltagare, de nyanlända liksom bibliotekens representanter. Erfarenheterna av läsning skiftar enormt inom gruppen, som rymmer alltifrån ovana läsare till akademiker, samt enskilda personer som har en mycket aktiv relation till det skrivna språket genom litteratur och lyrik.

Läsning med fokus på orden eller innehållet

"Vad är viktigast när du läser - språket eller innehållet?" Studiens samtliga deltagare har fått tillfälle att reflektera kring frågan. Av sammanhanget har det framgått att det i första hand gäller läsning på svenska. Alla betonar att språket och orden står i fokus och att deras läsning i första hand motiveras av en önskan om att just tillägna sig svenskan. Språket uppfattas som ett verktyg, en nyckel, inte primärt till litteraturens värld utan till det omgivande samhällets olika gemenskaper och verksamheter – inte minst arbetslivet. Många understryker dock att även om språket är viktigast *just nu*, så är läsningens innehåll också betydelsefullt för att fånga och behålla intresset i läsningen.

I deltagarnas utsagor om läsningens språkutvecklande betydelser, tycks själva nyttan initialt handla om att dels förstå och så att säga koda av texten, och dels att successivt vidga sitt ordförråd. Ett intressant eller spännande innehåll beskrivs i det här skedet som en typ av bonus, jämförbar med Furhammars (1997) begrepp opersonlig upplevelseläsning. ”[O]m man är intresserad av att läsa, om man vill veta vad som ska hända, då är det mycket intressant för mig att välja en spännande bok. Så jag kan säga – det hjälper mig att fortsätta till sista sidan”. Målet för den här läsaren är alltså att ta sig igenom hela boken, vilket går lättare om berättelse är spännande.

Gällande kategorin personlig upplevelseläsning krävs att läsaren i tillräckligt hög grad behärskar språket för att på ett personligt plan kunna engagera sig i textens innehåll. Det empiriska materialet erbjuder åtskilliga exempel på hur litteraturens skildringar av exempelvis migrantöden får en tyngd och igenkänning. En av deltagarna förde Vilhelm Mobergs roman *Utvandrarna på tal*: ”Den handlar om svenskar som flyttade till Amerika. Det är en bra bok och på lätt svenska [...] Jag lånade och läste, men det behövdes ett omlån.” När intervjuaren ställer frågan om det finns likheter mellan boken och mannens eget liv jämför han sin resa från Damaskus till Sverige med Karl-Oskars och Kristinas resa från Sverige till Amerika. Han konstaterar att livet ändå är långt enklare för honom idag än vad det varit för dem då.

Det kan förstås också handla om mer lättsamma men personligt engagerande ämnen som sport. Detta illustreras i det följande med ett utdrag från fältanteckningarna:

Det visade sig att han är fotbollsintresserad och att han för en tid sedan läste en lättläst version av Zlatan-biografen. [Deltagaren] poängterade att det är så mycket lättare att läsa en bok som handlar om något man är intresserad av, som i det här fallet fotboll. Men inte bara det: att boken handlar om en svensk fotbollstjärna som själv är invandrare är också mycket väsentligt. ”Det känns motiverande”, som [deltagaren] uttryckte det. Min förståelse av den här lilla berättelsen är att Zlatan, och boken om honom, i det här fallet fungerade som ett slags förebild, en förhoppning om hur det faktiskt kan gå för den som är ny i Sverige.

Återigen finns inslag av identifikation och utrymme för självspegling i det öde som gestaltas i boken.

Beträffande kategorin *opersonlig instrumentell läsning* kan vi konstatera att det är den mest förekommande typen av läsning, eller förhållningssättet till

läsning, i materialet. Fokus är tydligt riktat mot läsningens avsedda resultat – behärskandet av svenska språket. En tonårskille förklarar att detta är den uppenbara poängen med att använda bibliotekets resurser. När intervjuaren berättar att han har en son i samma ålder som inte längre besöker biblioteket blir reaktionen: *”Men varför skulle han göra det? Han kan ju svenska, din son”*.

I jämförelse med de närmast till hands liggande exemplen på instrumentell läsning, såsom läsning av olika typer av facklitteratur, noterar vi de särskilda omständigheter som gäller för de nyanländas läsning. Deras läsning riktas via biblioteket i högre grad mot skönlitteratur. Läsecirkarna är utmärkta exempel på hur det kan gå till och på hur litteraturen används som något av ett studiematerial, även om kraven på prestation är ytterst nedtonade. Det är intressant att konstatera att exempelvis läsecirklar stödjer dubbla funktioner hos skönlitteraturen; dels som föremål för relativt okomplicerad opersonlig och kollektiv upplevelseläsning, men primärt som föremål för en opersonlig instrumentell metaläsning där umgänget med orden syftar till att främja språkutvecklingen.

Ett par deltagare beskriver även hur facklitteratur som kuggar i deras etablerade intressen, också hjälper dem att vidga sin vokabulär. En ung man med långvarigt intresse för politik har bland annat hittat lättlästa titlar inom det området, vilket uppfattas som stimulerande på flera sätt. Han eftersträvar generellt ett aktivt deltagande i samhällslivet, och har bland annat kontaktat representanter för kommunens kulturnämnd via e-post. Han återkommer i samtalet till sin fasta övertygelse om att *”när man är stark i livet kan man hjälpa andra”*. Ytterligare ett exempel är mer bildbaserad facklitteratur. En kvinna berättar:

När jag slutar skolan sitter jag ibland längst upp eftersom det finns böcker på... det finns speciella böcker om konst och bild där också. Jag tittar i dem och läser lite och tar lite ord, jag sparar det (...).

Beträffande kategorin *personlig instrumentell läsning* är det svårt att dra någon skarp gräns mot den personliga upplevelseläsningen i den här studien. Medlen, det vill säga litteraturen, kan i princip vara desamma medan läsningen kan fylla olika funktioner för olika individer och i olika situationer. Den skiftande språkliga förmågan försvårar också en mer analytisk, instrumentell läsning, även bland de deltagare som är väl belasta på sitt modersmål. Vid åtskilliga tillfällen upprepas också i intervjuerna att när det gäller någonting väsentligt, exempelvis att hålla sig à jour med utvecklingen i det före detta hemlandet, så prioriteras informationskällor på det språk man behärskar bäst.

Ett par exempel i materialet återfinns dock, som på olika vis kan sägas belysa företeelsen personlig instrumentell läsning, det vill säga läsning som ett sätt att definiera och reflektera över sig själv i förhållande till omvärlden (se exempelvis Ross *et al.* 2006). Det första handlar om en kristen eritreansk kvinna som bott i Saudiarabien under flera års tid och därmed inte haft tillgång till sin religiösa litteratur. På det svenska folkbiblioteket efterfrågade hon böcker på sitt modersmål, blev visad till den rätta hyllan, där hon fann den bok som har en fundamental roll i hennes och familjens liv, Bibeln på arabiska. På frågan om huruvida hon blev glad, svarar hon: *"Du anar inte... det var ju Bibeln! Och när jag tog den med till min man – oh my good – han blev så lycklig!"*

Ett annat talande exempel utgår från den unge man som nämnts tidigare i kapitlet. Han både läser och skriver lyrik på sitt modersmål arabiska. Lyriken erbjuder i hans fall en möjlighet att bearbeta erfarenheter av olika slag, och att uttrycka personliga tankar och känslor. Det handlar alltså om en mycket nära relation till texten, såväl den lästa som den skrivna. Än så länge skriver han sina dikter på arabiska men översätter numer även till svenska. Under intervjun reciterar han fritt:

Jag vill tacka dig, Sverige

Du var väldigt generös

Du tog emot mig när jag flydde och frös

Jag är en flykting, mina damer och herrar

Jag kom med en dröm, med en kropp som darrar

För en summering kan vi konstatera att fokus på utveckling av just det svenska språket ofta innebär att läsningen framstår som ett medel snarare än ett personligt intresse. Språket och orden betyder i dessa fall mer än texters innehåll. Tyngdpunkten ligger på en form av *instrumentell metaläsning* där den språkliga utvecklingen alltså är själva målet men också – i nästa steg – ett potentiellt medel för att nå kunskap och upplevelser. Första steget är dock att öva upp den språkliga förmågan och att vidga ordförrådet. Även andra typer av läsning förekommer bland studiens deltagare; det betonas att exempelvis ett intressant innehåll känns motiverande i läsningen. Det instrumentella förhållningssättet är dock specifikt kopplat till de nyanländas situation, präglad av deras strävan att erövra det nya språket.

Grammatik och läroplan kontra språkutveckling

I det empiriska materialet beskrivs flera gånger bibliotekets särskilda möjligheter att stödja språkutveckling i kontrast till exempelvis den formella SFI-undervisningen. Avsikten är knappast att ställa de två institutionerna mot varandra, men biblioteksverksamhetens kvaliteter framträder som något essentiellt annat än den som bedrivs i SFI:s eller andra renodlade utbildningsinstitutioners regi – ett slags komplement eller kanske en motvikt. En av de ansvariga bibliotekarierna resonerar om bibliotekets specifika roll:

Såklart att man ska bli bättre på språket, men jag är väldigt noga med... eller, vi – en kollega som varit inne några gånger och hållit i det – det är inte skola. [...] Bibliotekets huvuduppdrag är litteratur, läsning och berättande och det är därför vi försöker ganska mycket... där vi har SFI-grupper, att visa vad man kan låna, [...] vi försöker verkligen slå ett slag för annat än lexikon och grammatik. Alltså läsa. Att läsa sig till språket mer än att studera.

Grammatiken och träningen i att skriva korrekt svenska associeras alltså till SFI-verksamheten, både av bibliotekarier och nyanlända. En deltagare framhåller, exempelvis, att *"[n]är man har börjat studera på SFI är det mycket viktigt att man går till Språkkafé och börjar berätta [för] på SFI fokuserar de mycket på grammatik. Där kan man inte utveckla språket"*.

De facto läses också skönlitteratur inom ramarna för språkundervisningen i SFI. Den läsningen uppfattas dock som i högre grad ålagd och kopplad till prestation än den läsning som möjliggörs via biblioteket. En av deltagarna berättar om sina erfarenheter:

[J]ag har klarat SAS1, sen har jag börjat med SAS2 och de ger mig en jättesvår novell som heter Tjänst... [Tjänstekvinnans son]. Sen tänkte jag [att] jag vill lämna och jag lämnade SAS2 på grund av den här boken som skrivits för 150 år sedan och det är jättegammal svenska som jag inte behöver. Jag vill inte plugga vidare på universitet. Jag vill bara jobba. Därför tänkte jag, nej, jag lämnar skolan, Och när jag frågade läraren säger hon att 'det är Skolverket som bestämmer, inte jag'.

Mot bakgrund av den här kontrasterande bilden, av å ena sidan bibliotekens betoning av frivillig läsning och skönlitteratur i kombination med informell kommunikation vid språkkaféerna och å andra sidan SFI:s formella under-

visning, är det intressant att notera hur vanligt det är bland deltagarna, vilket vi har varit inne på tidigare, att använda biblioteket som just en studieplats. *"Jag kallar det för skolan – inte biblioteket"*, berättar en ung eritrean som jobbar i livsmedelsaffär. Ur de nyanländas helhetsperspektiv på livet och lärandet tycks utbildningssystemets och kulturverksamheternas olika erbjudanden ofta förenas på ett fruktbart sätt. En mångfald av medier och informationskanaler tillkommer ju också på deltagarnas egna initiativ – *"mitt motto är att använda alla tänkbara möjligheter: Youtube, Barnkanalen, människor, böcker, internet, mobilen..."*.

Sammanfattningsvis kan vi alltså notera att fokus, inom ramarna för bibliotekets rum och verksamhet, främst ligger på förståelse av det skrivna språket och användning av det talade, medan exempelvis grammatiska färdigheter oftare associeras till formell språkundervisning.

Möjligheter och hinder för språkutveckling

Genom bibliotekens utbud av olika medier, aktiviteter och professionell personal kan de nyanländas språkutveckling sägas möjliggöras och stödjas på många olika sätt. Flera deltagare beskriver exempelvis hur de drar nytta både av litteraturen *på* svenska (snarare än på modersmålet) och böcker *om* svenska, såsom grammatikor, ordböcker, tvåspråkiga böcker etcetera. Typiskt för folkbibliotekens verksamhet är också frivilligheten, kostnadsfriheten och det intressedrivna deltagandet i olika aktiviteter. I intervjumaterialet framgår att exempelvis språkkaféer och läsecirklar ofta fungerar inkluderande och flexibelt; i flera avseenden på användarnas egna villkor. Den kollektiva och interaktiva formen öppnar också upp för nya kontakter och vänskapsrelationer, vilket i sin tur kan verka motiverande för kommunikationen på det nya språket. En aktivitet som vissa deltagare nämner som en positiv erfarenhet är tjänsten "Låna en svensk", som ju är utpräglad social och interaktiv. Vårt intryck är dock att tjänsten idag tycks vara på tillbakagång då den stora efterfrågan har varit svår att möta.

Bibliotekariers särskilda kompetens att matcha en användares intressen med "rätt" bok berörs många gånger i intervjuerna – både uttryckligen och implicit. I vardagliga men ofta rörande berättelser framkommer hur avgörande det kan vara för en person att i en given situation träffa rätt i litteraturen. Det tidigare nämnda exemplet med boken om Zlatan är bara ett exempel på när läsningen blir så pass engagerande på ett personligt plan, att läsaren drivs att övervinna språkliga barriärer. Den person som är läsarens "lånade svensk" och som deltog i ett samtal efter intervjun med personen, betonar att *"boken är på över 200 sidor"*.

En särskilt betydelsefull resurs i sammanhanget är det ökande utbudet av så kallad lättläst litteratur, ibland förkortat LL. De lättlästa titlarna utgör för den oerfarne vuxne läsaren ett alternativ till exempelvis barnböcker. De läses flitigt av den aktuella användargruppen och de används också ofta i bibliotekens läsecirklar. En av de ansvariga bibliotekarierna beskriver en positiv utveckling på LL-sidan. Tidigare syftade den lättlästa utgivningen i regel till att tillgodose behoven hos målgrupperna dyslektiker respektive intellektuellt funktionsnedsatta. Böckerna har ofta varit förkortade och förenklade klassiker samt behandlat intellektuellt lättillgängliga ämnen. Dessa texter svarar förstås inte självklart mot de nyanländas skiftande intressen. *”Det här med [lättläst] underhållningsläsning, det är något som kommit på senare tid [det är] väldigt roligt att de har någon twist också och inte bara att det ska vara praktiskt nyttorelaterat”*, konstaterar bibliotekarien. Fler författare har skrivit sig in i genren och de lättlästa titlarna framstår som en framkomlig och stimulerande väg in i den svenskspråkiga litteraturen.

Ett omvitnat problem i de olika språkstödjande aktiviteter som biblioteken erbjuder – i synnerhet i aktiviteter som vänder sig till vuxna – är nivåanpassningen. Om styrkan är frivilligheten och de inkluderande grupperna, är den skiftande kunskapsnivån och läsvanan svagheten. Målgruppen är så pass heterogen att det är svårt att hitta gemensamma teman och en språklig nivå som känns relevant för samtliga deltagare. Efter att ha besökt bibliotekets språkkafé några gånger konstaterar en högutbildad man som har utvecklat en relativt avancerad svenska, att *”[d]et är därför jag inte kommer så ofta hit till det här språkkaféet eftersom det är mest nya i landet, så de pratar: ’Vad heter du?’, ’Det är fint väder idag’ och sånt. Jag behöver mer avancerade saker”*.

Inte bara den språkliga nivån går isär utan även erfarenheter och intressen spretar naturligtvis i lika hög grad som inom folkbibliotekens överlag svåröverblickade målgrupp – den så kallade allmänheten. I kollektiva aktiviteter som exempelvis språkkaféer gäller det att hitta en typ av minsta gemensamma nämnare utan att diskussionen blir för trivial. Några av deltagarna nämner särskilt tematiserade diskussioner med fokus på sådant som köksglosor, olika aspekter av arbetslivet som olika yrkesgrupper, samt kärlekstema vid alla hjärtans dag. Även i läsecirkelarna märks ett ökat intresse för texter som konkret kan relateras till det egna livet och vardagen. I fältanteckningarna från ett sådant, initialt lite ”sövande”, tillfälle noteras:

Överlag verkar det vara lite si och så med engagemanget. [...] Ordet 'kanna' finns i texten. Det leder till en diskussion om hur man kokar och dricker kaffe i Eritrea respektive Syrien. Det letas fram bilder via Google och videor på Youtube, vilka projiceras på overheaden och som visar kaffekannor och kaffedrickande och -kokande. Då blir det genast mer liv i gruppen. Det blir också prat om att det nog snart är dags att just dricka kaffe, att ta paus.

Betoningen av detta att hitta rätt språkliga och innehållsliga nivå i bibliotekens aktiviteter hänger förstås ihop med att kunna appellera till så många som möjligt. I de nyanländas privata sfär är det normalt modersmålet som används. Bibliotekens strävan att stödja såväl läsning som muntlig kommunikation spelar ofta en avgörande roll för deltagarnas väg in i samhället.

Bland de förutsättningar biblioteket ger framstår, sammanfattningsvis, den professionella förmedlarrollen, det frivilliga och avgiftsfria deltagandet och den sociala dimensionen som särskilt gynnsamma. Omvittnade utmaningar och svårigheter är i sin tur betingade av bristande möjligheter att tillgodose de individuella behoven inom en synnerligen heterogen användargrupp. Efterfrågan på vissa tjänster – såsom ”Låna en svensk” – överstiger ibland bibliotekens resurser.

Vad biblioteket framförallt betyder

I detta resultatredovisningens avslutande huvudavsnitt uppehållet vi oss särskilt vid en fråga som samtliga deltagare har uppmanats att reflektera över och försöka besvara. Frågan har i regel ställts mot slutet av intervjuerna och har syftat till att få de intervjuade att på ett övergripande och sammanfattande sätt försöka beskriva vilken betydelse biblioteket har i deras tillvaro, vad biblioteket framförallt betyder. I vissa intervjuer modifierades frågan något, eller kompletterades med den relaterade frågan om hur tillvaron skulle vara om det inte fanns ett bibliotek att gå till. Flera av de spår som deltagarna kommer in på här, och som redovisas i det nedanstående, känns igen från de föregående resultatavsnitten, men avsikten här är inte att repetera det som redan sagts utan att åstadkomma ett slags övergripande sammanfattning av den eller de betydelse som deltagarna tillskriver biblioteket.

Det förekommer föga förvånande vissa överlappningar i svaren på frågan, men det är samtidigt intressant att notera de skillnader i vad som lyfts fram i de respektive svaren, hur olika nyanser visar sig i till synes liknande svar. Här ska

också nämnas att deltagarnas olika livssituationer reflekteras i var tyngdpunkten läggs. Framförallt gäller detta skillnaden mellan de som har fått uppehållstillstånd och de som inte har fått det, även om det också finns likheter mellan dessa båda kategorier. I det följande beskriver vi de fem inslag som särskilt betonas i svaren på frågan om vad biblioteket framförallt betyder, som vi tycker oss ha uppfattat i det empiriska materialet.

För det första handlar det om biblioteket som ett slags andrum, en betoning som påminner om bilden av biblioteket som en tillflyktsort, vilket vi tidigare har varit inne på, men som här kan nyanseras något. Inte minst för dem som (ännu) inte har fått uppehållstillstånd är detta en väsentlig kvalitet i biblioteket. Här kan det handla om *"en plats dit du kan gå [som innebär] att du inte behöver vara utombus, i snön liksom"*. Vi ser också det resonemang som går ut på att biblioteket erbjuder något meningsfullt, som annars kanske inte skulle stå att finna någonstans, vilket framgår av den som betonar att *"det är bra att ha en aktivitet"*, att det är det som biblioteket främst bidrar med, något att göra. En annan nyans i det här svaret visar sig hos den som berättar att *"när jag sitter på en stol [i biblioteket] och har en bok så kommer jag in i min egen värld där jag känner mig lugn"*. Vi betraktar alltså dessa utsagor som exempel på en gemensam uppfattning kring vad det framförallt är biblioteket betyder, men vi kan också konstatera, utifrån citaten i det ovanstående, att det i förlängningen är olika delar av biblioteket som framstår som avgörande. I det första citatet är det rummet som hamnar i förgrunden, medan det sista framhåller samlingarna, boken som bidrar till en känsla av lugn och ro.

För det andra är det flera som i sina svar lägger betoningen på den möjlighet som biblioteket erbjuder att träffa och samtala med människor, men det är inte bara mötena och samtalen som lyfts i det här svaret. Flera är de som i anslutning till svaret på frågan om vad biblioteket betyder hänvisar till erfarenheter som har inneburit att de har träffat vänner och gjort bekantskaper i och genom biblioteket. *"Biblioteket är en öppen plats där man kan träffa människor. [Jag har träffat] massor av människor, människor från andra länder, men också svenskar"*. Den som i sitt svar berättar att *"[h]är i biblioteket träffar jag medmänniskor"* bidrar, som vi ser det, med en särskild nyans genom att använda just ordet "medmänniskor". Det anknyter till det som framhålls i det tredje spåret i det här avsnittet, nämligen att det väsentliga med biblioteket är att alla är välkomna.

Bland de som betonar det välkomnande i biblioteket ser vi primärt två olika nyanser. Dels är det de som lyfter att *"vem som helst kan komma [till biblioteket]"*, att man inte ens *"behöver ett bibliotekskort för att delta"*, och dels är det de

som poängterar att biblioteket inte har ”*några barriärer, inga begränsningar... det är ingen som säger åt dig att du inte ska läsa det eller det*”. I det förstnämnda är det ett slags demokratisk dimension som betonas. I det andra är det ett slags frihet som kommer i förgrunden, en uttrycks- och informationsfrihet som alls inte kan tas för given i flera av de länder som deltagarna kommer ifrån.

För det fjärde betonas att biblioteket framförallt betyder att man kan komma åt litteratur och läsning, och delta i programverksamheter, utan att behöva betala någon avgift. Denna betoning framträder tydligt hos den som besvarar frågan om vilken betydelse biblioteket har, genom att säga att ”*[biblioteket] spelar stor roll. Om jag vill köpa de här böckerna själv blir det dyrt för mig, men här är allt gratis*”. Detta är något som flera av deltagarna nämner även om de kanske främst betonar andra inslag i biblioteket.

För det femte vill vi till slut också lyfta de utsagor som fokuserar biblioteket som en plats för lärande. Enligt denna betoning är ”*bibliotek [till för] någon som vill fixa sin framtid*”. Det är en utsaga som onekligen rymmer ett stort mått av tilltro till bibliotekets möjligheter. Ytterligare någon konstaterar att man på biblioteket kan ”*lära sig mycket grejer, inte bara språket*”, vilket är en synpunkt som går hand i hand med den unga deltagare som konstaterar att biblioteket har hjälpt honom ”*att få koll på samhället*”.

Sammanfattningsvis kan vi således konstatera att biblioteket för våra deltagare rymmer ett rikt spektrum av möjligheter. Det betonas att biblioteket erbjuder andrum, en plats som bjuder trygghet, lugn och ro; det utgör en arena för möten och samtal, där vänskaper kan formars; biblioteket representerar demokrati och frihet; det är en inrättning där man får något utan att behöva betala för sig; och slutligen, biblioteket erbjuder rika möjligheter för lärande.

Den bild av biblioteket och alla dess möjligheter som tar form i det ovanstående är onekligen mycket positiv. Det innebär dock inte att deltagarna i studien under intervjuerna inte har uppehållit sig vid brister och sådant som uppfattas saknas i biblioteket. I den underavdelning som följer, och som avslutar resultatredovisningen, ger vi utrymme åt de problem och brister som kommit på tal i samtalen med deltagarna.

Problem, brister och förslag

Ett starkt framträdande drag i det empiriska materialet är deltagarnas överlag mycket positiva inställning till biblioteket och dess utbud och tjänster. Samtliga intervjuer har emellertid berört frågan om vad som eventuellt skulle kunna förbättras i biblioteket och om det finns något som uppfattas som problematiskt. Inte sällan har denna fråga besvarats genom att deltagaren istället kon-

staterar att biblioteket är mycket bra, men här och var i intervjumaterialet framskymtar både kritiska synpunkter och konstruktiva förslag. I det följande presenterar vi dessa utifrån olika verksamhetsrelaterade teman.

Ett område som relativt många av deltagarna har synpunkter på är bibliotekens bestånd och särskilt dess utbud av anpassade medier. Flera är de som uppfattar att det generellt finns för få böcker av det slag som passar den som är nybörjare på svenska. Det konstateras att ”[j]a, det finns [visserligen]många böcker där, men jag har läst många av dem, så när jag kommer hit och tittar så finns det inte många alternativ att välja mellan”. Här framträder särskilt efterfrågan på lättlästa böcker som nyanlända kan identifiera sig med och känna igen sig i; en idé som vi också såg i det avsnitt i resultatredovisningen som behandlar läsning. Som en av deltagarna formulerar det:

Det finns många som kommer nya till Sverige som inte vet så mycket om hur det är [...]. Vad händer med människor som kommer nya till Sverige? De tänker, de börjar med att planera inför framtiden, 'vad händer om jag gör så, om jag väljer den vägen?'. Här finns inte böcker om det [...] det är viktigt att det blir mer av den typen av böcker.

En annan infallsvinkel på beståndet är att det kan vara svårt att hitta läsning för de som kommer från små språkområden. I den mån det finns böcker tillgängliga, så rör det sig, enligt några av deltagarna, om ”gamla, gamla böcker”. I något fall betonas det vidare att det är svårt att hitta böcker med stor stil ”för de som inte kan läsa små bokstäver”.

Relaterade till uppfattningar om beståndet är de synpunkter som framkommer på den information som ges om bibliotekets utbud och möjligheter. En del deltagare, som själva är engagerade biblioteksanvändare, funderar över om inte biblioteken och dess personal skulle kunna nå ut bättre med vad de har att erbjuda målgruppen nyanlända. I det följande citatet reflekterar en av deltagarna kring människor som kommer nya till Sverige, människor som är i den situation han själv har befunnit sig:

[D]e vet inte, de har ingen information om biblioteket. De tror att det bara finns skönlitteratur på biblioteket och en massa svåra böcker som man inte kan läsa, så man kommer inte hit. Människorna från biblioteket måste gå till språkkaféer och SFI och berätta där [...] om vad som finns, att det finns lättläst om man är intresserad av att läsa.

Ett annat inslag i bibliotekens utbud som det finns synpunkter på och idéer kring är språkkaféverksamheten. Som redan framskyttat tidigare är det en relativt utbredd uppfattning, att det kan vara problematiskt att kaféerna vid samma tillfällen samlar de som är nybörjare på svenska och de som är mer avancerade i sin språkutveckling. Därtill efterfrågas språkkaféer som utgår från olika innehållsliga teman. Fler än en deltagare har erfarenheter, som de inte uppfattar som särskilt givande, där utgångspunkten tas i dagens tidning eller i frågor av typen 'hur mår du?' eller 'var kommer du ifrån?'. I detta sammanhang kan även de nämnas som gärna skulle se fler volontärer som kan "*hjälpa invandrare om de behöver hjälp*".

Ett förslag, som anknyter till biblioteket som mötesplats, och som tydligt ansluter till idén om överbyggande socialt kapital, enligt vilken människor ur olika gemenskaper och från olika håll bereds möjlighet att komma i kontakt med varandra, går ut på att biblioteket i högre utsträckning än vad som är fallet skulle kunna bjuda in representanter för lokala företag som är intresserade av att anställa fler människor. I enlighet med detta förslag skulle biblioteket kunna fungera som ett slags kontaktyta, i det här fallet för arbetssökande nyanlända och företag som behöver personal. Enligt samma idé föreslår samma person att biblioteket även skulle kunna bjuda in utbildningsanordnare, så att man som nyanländ skulle kunna få inblick i "*vilka utbildningar det finns här i [staden]*".

Utöver ovanstående iakttagelser och förslag förekommer också uppfattningen att det skulle behöva finnas fler datorer och fler grupperum för de som studerar. Beträffande datorer är någon också inne på behovet av särskilda utbildningsinsatser kring ordbehandling och datoranvändning. Den kanske allra mest utbredda synpunkten när det gäller sådant som kan förbättras är att bibliotekets öppettider skulle kunna utökas.

Mer än en kvinna är inne på ett spår som rimligtvis inte ska förstås som att de har identifierat ett problem, men som riktar ljuset mot en potentiellt känslig aspekt som kan förekomma i programverksamheter som samlar grupper av människor, nämligen könsfördelningen. Detta framkom i diskussioner om huruvida det kan kännas pirrigt att för första gången söka sig till, exempelvis, ett språkkafé: "*jag var mer nyfiken men inte nervös för det var inte för många män*".

Sammanfattningsvis kan konstateras att de mest elaborerade synpunkterna kring problem och brister rör utbudet av medier, särskilt sådana som är anpassade efter nyanländas behov och intressen, och språkkaféverksamheten, som enligt flera deltagare rymmer en potential för förbättring.

Diskussion och slutsatser

I det här kapitlet vänder vi inledningsvis åter till studiens forskningsfrågor vilka i tur och ordning besvaras. Därefter tar vi med hänvisning till teorikapitlet ett steg vidare i analysen genom att sätta de teoretiska redskapen i arbete. Studiens resultat och svaren på forskningsfrågorna diskuteras här med koppling till teoretiska resonemang kring deltagande, socialt kapital, integration och läsning. I kapitlets tredje avsnitt ringar vi in studiens kunskapsbidrag i jämförelse med tidigare forskning om nyanländas biblioteksanvändning. Här skisseras även uppslag för fortsatt forskning. I kapitlets och rapportens avslutande avsnitt presenterar vi våra slutsatser och redogör för de konsekvenser vi ser för bibliotekens fortsatta arbete med nyanlända.

Forskningsfrågorna besvarade

Studien utgår från tre forskningsfrågor varav två till stor del redan har besvarats. Frågan om hur deltagarna i studien använder folkbiblioteket behandlades relativt ingående i det avsnitt av resultatkapitlet som bär titeln *Vad gör de nyanlända på biblioteket?* Frågan om vilken betydelse folkbiblioteket och dess tjänster har för deltagarna ges också ett uttömmande svar i resultatredovisningen, närmare bestämt i det avsnitt som är rubricerat *Vad biblioteket framförallt betyder*. Svaren på dessa två frågor redovisas därför tämligen kortfattat i det nedanstående. Den tredje och avslutande forskningsfrågan, som rör de kopplingar som kan göras mellan särskilda tjänster och kvalitéer i biblioteket och deltagarnas olika livssituationer, är emellertid ännu inte besvarad på ett samlat sätt då inget enskilt resultatavsnitt har fokuserat den frågan. Därför ägnar vi i det nedanstående den tredje frågan något större utrymme än de två föregående.

- Hur använder deltagarna i studien folkbiblioteket?

Deltagarna ger sammantaget ett stort antal exempel på vad som sker och vad som görs på biblioteket. I stort sett alla tjänster och program som biblioteket erbjuder används av de nyanlända. Med de tre kvalitéer som vi känner igen från Pilerots och Hultgrens (2017) studie kan konstateras att såväl samlingarna som rummet och personalen används. Läsning, framförallt på plats i biblioteket, och mötet med andra människor framhålls som centralt – dessa företeelser har i sin tur bäring på de tre nämnda kvaliteterna. Att bedriva studier och använda grupprum är mycket utbrett, men biblioteksrummet används också i

hög utsträckning för att helt enkelt bara vistas i, som en tillflyktsort som inte minst ger lugn och ro. Bibliotekspersonalen utgör också en ofta anlitad resurs i så motto att frågor ställs och hjälp och stöd av olika slag söks därifrån. Till detta ska även läggas att deltagarna drar nytta av bibliotekets informationsteknologiska infrastruktur.

- Vilken betydelse har folkbiblioteket och dess tjänster för deltagarna?

Biblioteket framträder överlag i det empiriska materialet som ett centralt och betydelsefullt inslag i deltagarnas tillvaro, men det är viktigt på olika sätt som är vanskliga att rangordna. Biblioteket är betydelsefullt genom att det uppfattas som en trygghet och lugn plats, men det beskrivs också som en vacker, varm och därför välkomnande plats att komma till, av vissa liknat vid ett andra hem. Denna trygghet och de estetiska kvalitéerna förknippas också med inspiration och kreativitet. En annan kvalité som framhålls är att det även utgör en arena för möten och samtal där vänskaper kan formas, och att det är en inrättning där man får något utan att behöva betala. Det är vidare utbrett bland deltagarna i studien, att tillmäta biblioteket betydelse därför att det uppfattas kunna bjuda rika möjligheter för lärande. Utöver språkkunskaper kan man, framhålls det, genom biblioteket tillägna sig kunskaper om samhället och dess sociala spelregler. Det framhålls även som centralt därför att alla har tillträde till det. Deltagarna uppfattar i biblioteket inga barriärer eller begränsningar. Biblioteket representerar på så vis demokrati och frihet.

- Vilka kopplingar kan göras mellan särskilda tjänster och kvalitéer i biblioteket och deltagarnas olika livssituationer?

Som framgick av svaret på den föregående forskningsfrågan är biblioteket betydelsefullt för studiens deltagare, men på flera olika sätt. Det förefaller troligt att det som uppfattas som särskilt betydelsefullt eller användbart i bibliotekets utbud av resurser och tjänster är avhängigt den livssituation deltagaren befinner sig i. I det följande identifierar vi ett antal aspekter i biblioteket som kan förknippas med de medverkandes särskilda livssituationer.

Flera av de yngre, studerande deltagarna befinner sig i formell utbildning på gymnasiet och har ofta skoluppgifter att lösa. Det är vanligt att de hänvisas till biblioteket av sina lärare. Folkbiblioteket tenderar också att utgöra ett ortens nav där de unga utöver att bedriva studier även spontant eller planerat träffar och umgås med sina vänner.

Bland de asylsökande tycks biblioteket fungera som en viktig social arena, inte minst genom att det fungerar som en trygghet och kravlös plats. Regelbund-

na biblioteksbesök ger vardagen stadga och rutin som annars inte är så lätt att skapa. I synnerhet för de vuxna asylsökande saknas ofta alternativa naturliga kontaktytor mot samhället, exempelvis sådana som kommer till stånd genom SFI eller andra studier. För de asylsökande deltagarna är biblioteket därför en mycket central inrättning.

För den som däremot fått uppehållstillstånd ter sig tillvaron annorlunda. Målen klarnar och tar form när den nyanlände väl börjar kunna föreställa sig en framtid i landet, då man ofta arbetar mer fokuserat med studier eller jobb(-sökande), vilket återspeglas i hur biblioteket används.

Skillnader märks också bland de som nyligen fått uppehållstillstånd och de som är relativt etablerade i samhället. Utvecklandet av den språkliga förmågan spelar en inte obetydlig roll för hur man kan och vill använda bibliotekets olika resurser och tjänster. I det empiriska materialet visar det sig exempelvis att språkkaféverksamheten med tiden kan förlora sin lockelse. Delvis torde det kunna förklaras med att språkkaféerna inte är nivåindelade efter språkförmåga.

Några av kvinnorna i studien påtalar könsfördelningen i bibliotekets olika aktiviteter som ett möjligt orosmoment, som skulle kunna bidra till betänklighet inför att delta. En trångbodd man med många hemmaboende barn talar om hur biblioteket kan vara en tillflyktsort från en intensiv hemmiljö. En programaktivitet riktad till föräldrar och deras riktigt små barn tycks primärt engagera en kvinnlig publik bland de nyanlända, medan självständiga aktiviteter som exempelvis schackspel är mer vanligt förekommande bland männen.

De av deltagarna som befinner sig i arbete har inte möjlighet att använda biblioteket i samma utsträckning som tidigare, särskilt inte som en plats för möten och studier, men av studiens resultat att döma upphör inte biblioteksanvändandet. Biblioteket framtonar ofta i mycket positivt dager i backspegeln – *”jag går ofta på lördagar”* – och de kontakter som här etablerats, exempelvis med bibliotekspersonalen, underhålls vid sidan av arbetet. Vårt intryck är att dessa personer i flera fall har kommit att bli nyckelpersoner som man fortsatt håller kontakt med.

Teorierna i arbete

Med svaren på forskningsfrågorna i bagaget närmar vi oss i det här avsnittet syftet med studien. Genom att sätta våra analytiska redskap i arbete för vi inledningsvis i det följande ett resonemang om hur deltagarnas delaktighet och inflytande i samhället möjliggörs genom biblioteket. Därefter belyser vi, via en diskussion utifrån begreppet socialt kapital, på vilka sätt bibliotekets verksam-

het och tjänster kan sägas bidra till att deltagarna integreras i samhället. Avslutningsvis vänder vi åter till frågan om läsning, där vi kompletterar Furhammars (1997) begreppsapparat med ytterligare en läskategori som särskilt framträder i det empiriska materialet.

Deltagande i praktiken

I teorikapitlet introducerades ett brett och omfattande perspektiv på deltagande och delaktighet som tar som sin utgångspunkt i idén att folkbiblioteket rymmer en potential att forma det omgivande samhället, framförallt genom att erbjuda litteratur och rum för möten och samtal. Iakttagelsen av deltagarnas intensiva och omfattande biblioteksanvändande, som bland annat leder till utvecklade språkkunskaper, ökade insikter i det svenska samhället och ett rikare socialt umgänge, talar för att biblioteket bidrar till deltagarnas möjligheter att på olika sätt engagera sig och delta i samhällsutvecklingen. Vittnesmål om att biblioteket hjälper nyanlända att rustas inför framtiden och att ”*få koll på samhället*” mer än antyder att biblioteket kan ses som det ”alternativa område” för deltagande som Carol Pateman (1970) betonar vikten av. Fler än en deltagare vittnar om att ha ”*skrivit brev till politikerna*” – bland annat om önskemålet att utöka bibliotekets öppettider – vilket kan ses som ett exempel på den koppling mellan det privata och publika, som Pateman (Ibid.) framhåller som kännetecknande för det slags deltagande som äger rum i dessa så kallade alternativa områden. I studien framträder biblioteken vidare som väsentliga arenor för deltagande genom det vida spektrum av möjligheter som de intervjuade framhåller att det erbjuder: en plats där alla är välkomna och får lov att vara utan att behöva betala, som ger omfattande möjligheter till studier och lärande, och som genomsyras av demokrati och frihet. Det ligger här nära till hands att särskilt betona just det inslag om frihet som lyfts av deltagarna. Många av dem kommer från länder där det rått förtryck i flera avseenden, inte minst när det gäller vad som får sägas och på andra sätt uttryckas. I studien framhålls den frihet som erfars genom att man på biblioteket inte möter någon som säger till en vad som får och inte får läsas.

Utifrån just Carol Patemans (1970) tolkning av det breda perspektiv på deltagande som anläggs här förefaller det tveksamt att tala om ”fullt deltagande”. Enligt Pateman (Ibid.) innebär ett sådant deltagande att alla parter som är involverade i en viss verksamhet, som i det här fallet bibliotekets, har samma makt att avgöra utkomsten av de beslut som fattas. Mot bakgrund av den lyhörda och tillmötesgående hållning som vi bland annat har sett i intervjuerna med de bibliotekarier som har deltagit i studien, är det däremot inte avlägset

att tala i termer av ”partiellt deltagande”, det vill säga en process där besluten visserligen fattas av den ena parten men under inflytande av den andra.

En annan riktning inom det breda perspektiv på deltagande som vi ansluter oss till betonar, som vi såg i teorikapitlet, deltagande genom kommunikation mellan människor. Det följande exemplet handlar inte om deltagande i beslutsfattande, men illustrerar väl hur de av bibliotekens programverksamheter som samlar människor i grupper, där syftet är att läsa och diskutera tillsammans, kan ses som en grund för deltagande i frågor som är väsentliga för de som medverkat i studien.

En läsecirkel baserad på en bok som inte har kraften att engagera, där innehållet inte griper tag i deltagarna, där läsarna inte alls kan känna igen sig, erbjuder sannolikt ingen väg in i ett stimulerande samtal om frågor som uppfattas som väsentliga av de som deltar. I vårt empiriska material nämns exempelvis August Strindbergs *Tjänstekvinnans son*. Den utgjorde visserligen inte underlag i en läsecirkel, men förekom som ålagd läsning inom SFI. Romanen ifråga är ett exempel på en bok som alls inte berör den deltagare som berättar om den. Den upplevs vara föråldrad och otillgänglig, utan bäring på deltagarens intressen och livssituation, skriven på ”*jättegammal svenska som jag inte behöver*”. Därremot visade en av de deltagande observationerna, i samband med ett så kallat lättläst bokcafé, prov på hur deltagarna i aktiviteten gemensamt engagerade sig i de frågor som stod i centrum för bokens innehåll; frågor om hur förhållandet mellan människor i dagens samhälle kan te sig, om etik och moral, om människors fördomar, och om vänskap.

I enlighet med den kraft vi ser i ett väl fungerande bokcafé kan vi även peka på det som också konstaterades i teorikapitlet, nämligen att deltagande inte kan tvingas på någon. Istället för att diktera och instruera handlar det, som Greiner och Singhal (2009) poängterar, om att stimulera människors lust och fantasi, så att de vill delta, och om att biblioteken och dess personal anstränger sig för att försöka inspirera sina målgrupper att ta del av de arrangemang som erbjuds. Att exempelvis programverksamheter som har studerats inom ramen för den här studien är synnerligen väl besökta, och att deltagarna i studien betonar hur viktiga de är och har varit, torde kunna ses som ett tecken på att biblioteken till stor del har varit lyckosamma i sina ansträngningar att åstadkomma arrangemang som bjuder in till delaktighet.

En fråga som antydde i teorikapitlet gällde huruvida bibliotekets verksamhet och tjänster för nyanlända kan sägas resultera i något slags maktförflyttning. Vi konstaterade också att det är omvittnat svårt att översätta teoretiska

resonemang om deltagande till reella sociala praktiker. Vi vill dock hävda, att deltagarnas samlade erfarenheter och synpunkter, som sammantagna tydligt pekar mot att biblioteket utgör en väsentlig del av deras liv, bidrar till om inte en förflyttning så åtminstone till ett stärkande av eller ett ökat självbestämmande hos dem som kommit till tals genom studien. Att människor som i flera avseenden befinner sig i utsatta lägen utvecklar kunskaper, tillägnar sig ett språk och känner sig delaktiga i ett sammanhang, kan ses som en del i den transformation, som Laclau och Mouffe (1985) talar om, där makten i högre utsträckning än vad som hade varit fallet utan bibliotek delas mellan privilegierade och icke-privilegierade.

Möten och gemenskaper

I teorikapitlet konstaterades att socialt kapital har att göra med hur relationer präglade av tillit och ömsesidig förståelse uppstår mellan människor och mellan olika gemenskaper. Studiens resultat pekar i riktning mot att biblioteket bidrar till skapandet av socialt kapital, och då framförallt av det så kallade sammanlänkande slaget, den form av socialt kapital som bygger på människors likheter och som bidrar till att en gemenskaps interna sammanhållning formas och stärks. Det ser vi inte minst i de många utsagor som betonar att man som nyanländ främst träffar och kommer i samspråk med andra nyanlända, exempelvis genom språkcaféverksamheten. Socialt kapital av det slag som beskrivs som överbryggande och som främjar kontakter *mellan* olika gemenskaper är mindre förekommande, även om det framskyntar här och var i det empiriska materialet, exempelvis i anslutning till redogörelser för hur varaktiga relationer mellan nyanlända och etablerade svenskar har uppstått som ett resultat av låna-en-svensk-verksamhet, eller genom att nyanlända utvecklar mer personliga bekantskaper med någon som arbetar på biblioteket.

Den föregående rapporten (Pilerot & Hultgren, 2017) drog nytta av ett integrationsteoretiskt bidrag signerat Ager och Strang (2008) som presenterar ett slags förfinat resonemang kring olika former av socialt kapital, men de talar istället i termer av *sociala kopplingar*. Det handlar om kopplingar till andra gemenskaper, exempelvis genom gemensamma aktiviteter kring sport, studier, religion eller politik; om kopplingar inom en familj eller mellan människor av samma etnicitet, nationalitet och/eller religion; samt om kopplingar mellan nyanlända och samhällliga strukturer, exempelvis i kontakter med myndigheter. I den föregående studien, där vi intervjuade bibliotekspersonalen, var det framförallt sådana kopplingar som görs till andra gemenskaper och mellan nyanlända och samhällliga strukturer som gjorde sig gällande. I föreliggande

rapport kan vi konstatera att deltagarna framförallt vittnar om sådana kontakter som uppstår i form av vänskaper eller bekantskaper mellan människor av samma nationalitet eller som talar samma språk. Av det avsnitt i resultatredovisningen som beskriver hur möten mellan människor äger rum i biblioteket framgår det att de nyanlända deltagarna visserligen träffar människor i biblioteket, men att det, som sagt – vilket deltagarna konstaterar med en viss besvikelse – främst handlar om möten med andra nyanlända där just nationalitet eller språk är det som fungerar som den gemensamma plattformen.

Huruvida biblioteket bidrar till att nyanlända integreras i det svenska samhället är en fråga som ligger nära till hands i diskussionerna kring socialt kapital. I skenet av studiens resultat belyser vi i det följande denna fråga.

Kommunikativ och social integration

I teorikapitlet definierade vi med hänvisning till Diaz (1993) integration som en företeelse med fem dimensioner. Vi återvänder här till dessa dimensioner för att utröna i vilken mån de har bäring på de biblioteksrelaterade erfarenheter och synpunkter som studiens deltagare vittnar om.

Den dimension av integration som ligger närmast till hands att så att säga bekräfta när det gäller studiens deltagare är den som beskrivs som den kommunikativa. Det tycks inte råda någon tvekan om att biblioteket genom sina samlingar och genom att erbjuda språkstödande programverksamhet bidrar till att den nyanlände tillägnar sig värdlandets språk. Även den sociala dimensionen av integration understöds av biblioteket genom att det erbjuder möjligheter att utveckla sociala kontakter med andra invånare i det nya landet.

Att biblioteket skulle ha någon direkt inverkan på den strukturella dimensionen av integration är svårt att se i vårt material. Här handlar det om att den nyanlända med bibliotekets hjälp bereds utrymme att delta i värdlandets ekonomiska och professionella system. I det avsnitt av resultatredovisningen som fokuserar problem, brister och förslag var en av deltagarna inne på idén, att biblioteket kunde bjuda in företag (potentiella arbetsgivare) och utbildningsanordnare för att skapa en kontaktyta mellan dessa aktörer och nyanlända. Detta förslag, som också kan ses som ett sätt att generera överbryggande socialt kapital, skulle möjligen, om det realiserades, kunna bidra till att den strukturella dimensionen av integration realiserades. Samtidigt kan man, apropå den strukturella dimensionen, naturligtvis säga att det stöd biblioteket utgör i deltagarnas allmänna strävanden att utveckla de kunskaper, som de uppfattar att de behöver för att komma in i samhället, är ett bidrag som hjälper dem i riktning mot värdlandets professionella system. Det samma kan sägas om den

politiska dimensionen av integration. Vi ser inga tydliga, konkreta exempel i materialet som tyder på att bibliotekens verksamhet bidrar till att den nyanlända bereds möjlighet att vara aktiv i politiska organisationer. Däremot kan allmänt stärkta kunskaper, exempelvis om hur samhället är organiserat och fungerar, vilket är något som en del av deltagarna hävdar att de fått genom biblioteket, ses om ett steg i riktning mot politisk integration. Den femte dimension som Diaz (1993) föreslår, nämligen den personliga, som har att göra med en övergripande tillfredsställelse med tillvaron i det nya landet, är även den svår att säga så mycket om utifrån vårt empiriska material. Det står dock klart, hävdar vi, att för i stort sett samtliga deltagare utgör biblioteket en betydelsefull, mycket positiv del i tillvaron.

Läsning med språket i fokus

Kopplingen mellan läsning och lärandet av svenska språket framhålls i de nyanländas berättelser om vad de ägnar sig åt på eller genom biblioteket. Även vid de observationer som företagits och i samtalen med bibliotekspersonal betonas det nära och gynnsamma förhållandet mellan läsning – särskilt skönlitteratur – och språkutveckling. Den utbredda övertygelsen om att goda språkkunskaper kan öppna dörrar till samhällets olika gemenskaper tycks generellt utgöra ett starkare motiv för att läsa, än vad ett engagerande bokinnehåll gör. En av studiens deltagare betonar förvisso att detta att behärska språket inte är fullt ut saliggörande, utan att det därutöver krävs kunskaper om hur samhället fungerar och vilka strategier som är gångbara, exempelvis vid jobsökning. I termer av integration uttrycker hans resonemang en komplex bild av vad som krävs för att, så att säga, bli en del av det svenska samhället. Språkutvecklingen framträder i den bilden som en väsentlig aspekt – den kommunikativa (Diaz, 2013) – men är långt ifrån hela lösningen.

Om vi återvänder till själva läsningens funktion i sammanhanget kan vi alltså se att det utpräglade instrumentella förhållningssättet är mycket närvarande i det empiriska materialet. Samtidigt får vi glimtvis inblick i deltagarnas mer nyanserade och individuella förhållningssätt till olika typer av litteratur och deras användningsområden. Flera deltagare betonar att en roman på rätt språklig nivå – helst lättläst – med ett spännande och/eller på annat sätt stimulerande innehåll, möjliggör olika nivåer av upplevelseläsning. Det kan både handla om ren förströelse (opersonlig upplevelseläsning) och om nya insikter och identifikation (personlig upplevelseläsning).

Furhammars (1997) begreppsuppsättning som presenterades i teorikapitlet, har främst fungerat som ett sorteringsverktyg i analysen och resultatredovis-

ningen. I ett avseende har vi uppfattat att den faktiska läspraktiken inte fullt ut låter sig beskrivas med hjälp av de fyra kategorierna av läsning, och det handlar just om det faktum att den dominerande drivkraften här är språkutvecklingen i sig. Begreppsapparaten gör heller inga som helst anspråk på att förklara just läsning i ett språkutvecklande sammanhang. Vi har därför på ett pragmatiskt sätt kompletterat Furhammars kategorier med en femte kategori, nämligen *opersonlig instrumentell metaläsning*, där mindre vikt läggs vid texters innehålls- eller estetiska kvaliteter.

Språket och orden betyder i dessa fall mer än texters innehåll. Tyngdpunkten ligger på den tidigare nämnda formen av instrumentell metaläsning där den språkliga utvecklingen alltså är själva målet men också – i nästa steg – ett potentiellt medel för att nå kunskap och upplevelser. Första steget är dock att öva upp den språkliga förmågan och att vidga ordförrådet. Även andra typer av läsning förekommer bland studiens deltagare; det betonas att exempelvis ett intressant innehåll känns motiverande i läsningen. Det instrumentella förhållningssättet är dock specifikt kopplat till de nyanländas situation, präglad av deras strävan att erövra det nya språket.

Studiens kunskapsbidrag och uppslag för fortsatt forskning

Föreliggande studie erbjuder en mångfacetterad och detaljrik, empiriskt grundad redogörelse för nyanländas biblioteksanvändning med särskilt fokus på vad de nyanlända som medverkar i studien gör på biblioteket och på vilken betydelse deltagarna tillmäter biblioteket. Genom sitt breda empiriska perspektiv erbjuder studien ett värdefullt komplement till i synnerhet befintlig skandinavisk litteratur på området. Vi konstaterar också att studiens resultat stödjer iakttagelser gjorda i tidigare forskning. Att biblioteksanvändandet är relativt frekvent bland nyanlända har visat sig i både Finland (Toivonen, 2016) och Sverige (Höglund, 2017). Även om vår studie inte har syftat till att presentera statistiskt grundade resultat om användningsfrekvensen, så ger den vid handen att biblioteksbesöken, och inte minst tiden som tillbringas på biblioteken, är omfattande bland nyanlända. Än tydligare visar vår studie att de medverkande nyttjar ett brett spektrum av bibliotekens resurser och tjänster. I enlighet med vad som framkom i den tidigare studie, där bibliotekspersonalen kom till tals om sitt arbete för målgruppen (Pilerot & Hultgren, 2017), kan också här konstateras att de nyanländas biblioteksanvändning omfattar såväl samlingarna och rummet som personalen (se också Berger, 2002). Särskilt framträdande

är dock bruket av biblioteket som en social mötesplats, som ett slags offentligt vardagsrum, vilket också har visat sig i tidigare studier (se till exempel Aabø, Audunson & Vårheim, 2010; Audunson, Essmat, & Aabø, 2011).

Den aktuella studiens teoretiska inramning, som utgörs av en kombination av teoretiska resonemang kring deltagande, socialt kapital, integration och läsning, har satt en särskild prägel på kunskapsbidraget. Ur ett deltagandeperspektiv konstaterar vi att biblioteket för studiens medverkande utgör en väsentlig kontaktyta med det omgivande samhället. Likt flera tidigare studier som tar som utgångspunkt teoretiska resonemang om socialt kapital visar även vårt arbete att biblioteken bidrar till att stärka sociala gemenskaper och möjliggöra möten mellan människor (Vårheim, 2011; Putnam, Feldstein & Cohen, 2003). Studien visar dock att det särskilt är det sammanlänkande sociala kapitalet som biblioteket utgör en grogrund för: de nyanlända gör bekanskap och utvecklar vänskaper genom biblioteket, men det är främst kontakter med andra nyanlända som skapas.

Utifrån den femdimensionella definition av integration (Diaz, 1993) som vi har utgått från konstaterar vi att bibliotekets bidrag till integrationen av nyanlända i det svenska samhället främst gäller den kommunikativa och den sociala dimensionen; folkbibliotekens insatser tycks alltså framförallt understödja nyanländas språkutveckling och bidra till att möten mellan människor uppstår.

En inte obetydlig del av studiens resultat kretsar kring bibliotekens språkkaféverksamhet, vilken framstår som betydelsefull för de medverkande. Tidigare studier (Johnston, 2016 och Johnston & Audunson 2017) har visat att denna verksamhet inte minst leder till att de som deltar stärker sin språkliga kompetens. Att så är fallet pekar också vår studie på, även om det samtidigt visar sig att flera av de medverkande i studien till slut väljer att inte längre delta därför att de saknar den nivåindelning i verksamheten som skulle kunna erbjuda successiva utmaningar.

Deltagarnas läsning har zoomats in som ett av studiens analysobjekt. Initialt hade undersökningen inget uttalat syfte att utveckla kunskap på just det området, men under det empiridrivna arbetets gång har läsningen framträtt som intimt förknippad med de nyanländas språkutveckling och därigenom som en viktig länk in i det svenska samhället. I de medverkandes beskrivningar av sin biblioteksanvändning framträder läsningen, främst av skönlitteratur på svenska, som ett centralt inslag. En specifik dimension av denna läsning – nära kopplad till gruppen vuxna nyanlända – är den *opersonliga instrumentella metaläsningen*. Begreppet har konstruerats av oss som en vidgning av Leif

Furhammars (1997) etablerade kategorisering av läsning. Denna vidgning av eller, kanske snarare, komplement till Furhammars modell, uppbyggd kring begreppsparen personlig/opersonlig läsning respektive upplevelseläsning/instrumentell läsning, kan knappast framhållas som något betydande forskningsbidrag. Dock påminner det, på principiell nivå, om behovet av att kritiskt granska och anpassa sådana etablerade analytiska modeller som ibland vinner gillande och därmed kan komma att färga våra förväntningar och iakttagelser, både i forskning och i andra professionella verksamheter.

Nyanländas läsning och biblioteksanvändning kan också förstås som ett uttryck för en mer omfattande informations- och mediepraktik. Inom biblioteks- och informationsvetenskapen finns ett kreativt utrymme i överlappningen mellan fälten användarstudier (internationellt ofta benämnda *Information Needs, Seeking and Use – INSU*) och forskningen om medieanvändning och läsning (t.ex. Lundh, 2017) där olika gruppers informationsbehov, intressen och informations- och medieanvändning belyses ur olika perspektiv. Här har tidigare bedrivits forskning (t.ex. Lloyd, Pilerot & Hultgren, 2017) som i flera avseenden kuggar i de resultat som presenteras här. Vår relativt omfattande kvalitativa studie utgör ett aktuellt och substantiellt bidrag på det här området, genom att visa på både mönster och variationer i nyanländas informations- och mediepraktiker. De resultat som presenterats i rapporten berikar den dokumenterade kunskapen om gruppens förutsättningar och aktiviteter, och torde även kunna ge biblioteks-fältet impulser om potentiella utvecklingsområden samt bidra till informerade beslut om bibliotekens verksamheter, arbetssätt och tjänster.

Studien har genomförts med ett starkt fokus på biblioteksverksamhet. Det har dock visat sig att deltagarna i studien även drar nytta av andra instanser i samhället för att utveckla de kunskaper som de upplever sig behöva, särskilt när det gäller ambitionen att utveckla den språkliga kompetensen. Bland de aktörer som nämns finner vi studieförbund och kyrkor, som inte sällan arrangerar språkkaféverksamhet, men även digitala resurser som *Digitala spåret* och *Information om Sverige* (informationsverige.se) som är länsstyrelsernas gemensamma portal för samhällsinformation till nyanlända. Ett uppslag för fortsatt forskning vore att utifrån nyanländas perspektiv närmare granska förhållandet mellan å ena sidan dessa aktörer och resurser och, å andra sidan, folkbibliotekens verksamhet på området. Det tycks överhuvudtaget finnas skäl att med ett bredare fokus företa en genomlysning av förhållandet mellan nyanländas informationsrelaterade aktiviteter och det breda utbud av tjänster och service som erbjuds eller potentiellt skulle kunna vara nyanlända till gagn.

Studiens begränsningar

Som forskare ställs man inför en mängd olika val i samband med att en studie genomförs. Ofrånkomliga begränsningar i form av tid och ekonomiska resurser bidrar till att forma arbetet, men även inom de ramar som de faktiska resurserna medger måste ett antal beslut fattas kring hur studien ska genomföras. Vid en tillbakablick går det i princip alltid att konstatera att något kunde – och i vissa fall, borde – ha gjorts annorlunda. Beträffande metodval har tyngdpunkten i den här studien lagts på enskilda intervjuer med förhållandevis många deltagare från olika delar av landet. Dessa har kompletterats med biblioteksbesök och deltagande observationer av olika programaktiviteter. Denna strategi har genererat ett varierat empiriskt material huvudsakligen bestående av transkriberade samtal. Här skulle valet ha kunnat se annorlunda ut med fler deltagande observationer och mindre emfas på samtalen. Olika metoder resulterar i olika anspråk kring vad det faktiskt är vi kan uttala oss om. Att tillbringa längre perioder i en verksamhet skulle kunna sägas leda till fler direkta observationer av vad som pågår i biblioteket, men vi har istället valt att koncentrera oss på vad deltagarna berättar om, vad de säger att de gör i biblioteket. Det ser vi dock inte som en begränsning utan som ett medvetet val som vi uppfattar har fallit väl ut. Däremot måste frågan lyftas om vilka vi *inte* har intervjuat. Det har redan tidigare konstaterats att kriterierna för deltagarrekruteringen slog fast att de som skulle medverka skulle vara aktiva biblioteksanvändare. Den positiva syn på biblioteket som genomsyrar intervjuerna är naturligtvis inte ett problem, men väl värd att reflektera kring. Det framskyntar i det empiriska materialet, inte minst genom intervjuerna med de båda bibliotekarierna, att biblioteken även tar emot nyanlända som kanske inte har en fullt så positiv syn på vad biblioteket kan bidra med, exempelvis de som vid enstaka tillfällen deltar i de samhällsintroduktioner som på en del platser i landet genomförs i bibliotekets lokaler. Det tycks ofta vara bristande kunskaper i svenska som ligger till grund för antagandet att biblioteket inte är något för dem. Avsaknaden av detta slags röster i det empiriska materialet kan betraktas som en begränsning med studien.

Slutsatser och konsekvenser för bibliotekens fortsatta arbete med nyanlända

Mot bakgrund av studiens resultat och de teoretiska resonemang kring dessa som fördes i det föregående kapitlet landar vi i följande övergripande slutsatser: 1) att biblioteken bidrar till de nyanländas delaktighet i samhället; 2) att

biblioteken används på ett mångfacetterat sätt av studiens deltagare; och 3) att olika kvalitéer i biblioteket betonas och används på olika sätt beroende på vilken livssituation den nyanlände befinner sig i. Resultat- och diskussionskapitlen erbjuder ingående redogörelser för de grunder på vilka dessa slutsatser har dragits. I det följande vill vi därför istället inrikta oss på att skissera några av de konsekvenser vi kan se för bibliotekens fortsatta arbete med nyanlända. Det ska betonas att vi inte har ambitionen att komma med förslag till hur bibliotekens arbete med nyanlända *bör* eller *ska* bedrivas. Dessutom är vi medvetna om att arbetet för målgruppen bedrivs på olika sätt på folkbiblioteken runt om i landet, vilket kan innebära att en del av det vi tar upp i det nedanstående på sina ställen redan har beaktats. Vår övergripande ambition är att erbjuda ett underlag som förhoppningsvis kan ligga till grund för informerade beslut i biblioteksarbetet och som i förlängningen kan bidra till att ytterligare stärka kvalitén i biblioteksverksamhet riktad mot nyanlända i det svenska samhället.

De konsekvenser vi ser, och som beskrivs i varierande grad av konkretisering, kan i olika utsträckning relateras till de ovanstående slutsatserna. Sammantaget har konsekvenserna främst bäring på de delar av biblioteket som vi förknippar med dels läsning och litteratur och dels rummet och möten mellan människor.

En målgrupp som starkt betonar vikten av att tillägna sig det svenska språket, där språkutvecklingen i sig utgör en dominerande drivkraft för läsning, ställer särskilda krav på bibliotekets läsfrämjande arbete. Det som kan ses som ett slags basfunktion, att lära sig svenska genom att bemästra en form av avkodning är visserligen inte oviktigt, men vi uppfattar att en viktig väg mot utvecklad språkförmåga går via läsning, där innehållet i det som läses uppfattas som engagerande. Att många av deltagarna i studien ger intryck av att främst ägna sig åt instrumentell läsning med språkutveckling i fokus innebär inte att biblioteken ska nedrusta sitt fokus på litteraturen. Vi ser att den form av läsfrämjande som utgår från lättläst litteratur och som äger rum i cirkelform, men som ibland går under andra benämningar – exempelvis lättläst bokcafé – har en stor potential. Det framstår emellertid som avgörande att läsecirkeln föregås av noggrann planering. Att boken handlar om något som kan tänkas engagera deltagarna är naturligtvis eftersträvansvärt. I studien framkommer det att litteratur som erbjuder möjlighet till igenkänning och identifikation väcker särskilt intresse. När det gäller språkkaféverksamheten betonar flera deltagare att samtal som tar sin utgångspunkt i olika teman, som exempelvis vardagsföremål eller yrken, är att föredra framför de samtal som förs i helt fri form. Denna idé kan möjligen också relateras till läsecirkelverksamhet, som skulle kunna

genomföras utifrån olika teman. Det kan också övervägas att, som i någon av de läsecirklar som observerades i studien, dra nytta av tekniska hjälpmedel såsom dator och projektor eller ett antal läsplattor för att därmed vid behov möjliggöra bildillustrationer av svårtillgängliga ord och begrepp.

Av studiens resultat att döma utgör deltagande i språkkafé för många nyanlända ett centralt inslag i bibliotekets utbud. Väl medvetna om att språkkaféerna ofta leds av volontärer vill vi ändå framhålla de förhållandevis många röster i det empiriska materialet som efterfrågar en språknivåanpassad indelning av verksamheten. Vi konstaterar att flera av de medverkande förvisso vill fortsätta att delta i språkkaféerna, men att de ändå väljer att avstå därför att de inte tycker sig komma vidare i sin språkutveckling, att de uppfattar att det saknas successiva utmaningar.

I den mån biblioteket och dess personal uppfattar att det ingår i uppdraget att verka för skapandet av överbryggande socialt kapital, det vill säga att erbjuda möjligheter för möten i biblioteket mellan nyanlända och de som sedan tidigare är etablerade i samhället, så är det ett område som behöver utvecklas. Här ser vi att den verksamhet, som många av deltagarna refererar till med gillande, nämligen möjligheten att låna en svensk, verkar vara en tjänst på nedåtgående. Omfattande administrativt arbete krävs från bibliotekens sida för att upprätthålla den här verksamheten och på flera ställen har det visat sig vara svårt att rekrytera "svenskar" i den utsträckning som motsvarar efterfrågan. Studien vittnar dock om goda erfarenheter, som har resulterat i varaktiga relationer med svenskar. Mot bakgrund av att det överbryggande sociala kapitalet är svårt att åstadkomma ter sig denna väg som en möjlig väg i rätt riktning. Ett annat uppslag på samma tema är den potential som vi ser rymmas i sådana programverksamheter som kan attrahera en blandad publik, det vill säga som kan vara av intresse för både nyanlända och för personer som redan är etablerade i samhället.

Med särskild hänvisning till våra slutsatser, att biblioteket generellt används med stor variation och att det kan komma till nytta och vara av intresse på olika sätt i olika livssituationer, vill vi understryka att service, stöd och tjänster för nyanlända inte bör betraktas som *ett* homogent arbetsområde för bibliotekspersonalen, utan att det kan rymma insatser på en lång rad områden. Här kan vi exempelvis peka på de anmärkningsvärt många passager i intervjumaterialet, som vittnar om att biblioteket som en estetiskt tilltalande och kreativt stimulerande miljö inte ska underskattas. I synnerhet inte för den som lägger stor vikt vid att använda biblioteket som ett ställe att bara vara.

Slutligen vill vi betona vikten av att den övergripande bild, som genomsyrar studien, av biblioteket som en tolerant, fri och demokratisk plats, förvaltas och utvecklas.

Referenser

- Aabø, S., Audunson, R., & Vårheim, A. (2010). How do libraries function as meeting places. *Library and Information Science Research*, 32, 16–26.
- Ager, A. & Strang, A. (2008). Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 166–191.
- Audunson, R., Essmat, S., & Aabø, S. (2011). Public libraries: A meeting place for immigrant women?. *Library & Information Science Research*, 33(3), 220–227.
- Berger, Å. (2002). Recent trends in library services for ethnic minorities: The Danish experience. *Library Management*, 23, 79–87.
- Carpentier, N. (2012). The concept of participation: If they have access and interact, do they really participate? *Revista Fronteiras*, 14(2), 164–177.
- Diaz, J.A. (1993). *Choosing integration: a theoretical and empirical study of the immigrant integration in Sweden*. Diss. Uppsala: Univ. Uppsala.
- Elster, J. (1998). Introduction. Ingår i: J. Elster (Red.), *Deliberative democracy*. Cambridge, Cambridge University Press, (s. 1–18).
- Eriksson, C. & Michnik, K. (2018). Bibliotek på samhälleberget. Ingår i: Ulrika Andersson, Anders Carlander, Elina Lindgren och Maria Oskarson (Red.), *Sprickor i fasaden: SOM-undersökningen 2017*. Göteborg: SOM-institutet, (s. 233–247).
- Furhammar, S. (1997). *Varför läser du?* Stockholm: Carlsson.
- Greiner, K. & Singhal, A. (2009). Communication and invitational social change. *Journal of Development Communication*, 20(2), 31–44.
- Höglund, L. (2017). Biblioteken fortsatt välanvända med höga betyg. Ingår i: Ulrika Andersson, Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson och Maria Oskarson (Red.), *Larmar och gör sig till: SOM-undersökningen 2016*. Göteborg: SOM-institutet, (s. 329–341).
- Johnston, J. (2016). Conversation-based programming and newcomer integration: A case study of the Språkhörnan program at Malmö City Library. *Library & Information Science Research*, 38(1), 10–17.
- Johnston, J & Audunson, R. (under utgivning). Supporting immigrants' political integration through discussion and debate in public libraries. *Journal of Librarianship and Information Science*.

- Khoir, S., Du, J.T., Davison, R.M. & Koronios, A. (2017). Contributing to social capital: An investigation of Asian immigrants' use of public library services. *Library & Information Science Research*, 39(1), 34–45.
- Laclau, E. & Mouffe, C. (1985). *Hegemony & socialist strategy*. London: Verso.
- Lloyd, A., Pilerot, O. & Hultgren, F. (2017). The remaking of fractured landscapes: Supporting refugees in transition (SpiRiT). *Information Research*, 22(3). Hämtad den 14 juli 2018 från: <http://www.informationr.net/ir/22-3/paper764.html>
- Lundh, A.H. (2017). *Användning av tillgängliga medier: En forskningsöversikt*. Myndigheten för tillgängliga medier. Hämtad den 14 juli 2018 från: <https://www.mtm.se/contentassets/56ed0faf1467456980b36106f4af9be1/tillgangliga-medier-rapport-till-webb.pdf>
- Migrationsverket (2018a). *Asylsökande – de största länderna*. Hämtad den 14 juli 2018 från: <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Statistik/Asylsokande---de-storsta-landerna.html>
- Migrationsverket (2018b). *Asylsökande till Sverige under 2000–2017*. Hämtad den 14 juli 2018 från: <https://www.migrationsverket.se/download/18.4a5a58d51602d141cf41003/1515076326490/Asyls%C3%B6kande%20till%20Sverige%202000-2017.pdf>
- Migrationsverket (2016). *Vanliga begrepp när det gäller statliga ersättningar*. Hämtad den 14 juli 2018 från: <https://www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Kommuner/Statlig-ersattning/Vanliga-begrepp.html>
- Migrationsverket (2014). *Fakta om migration*. Hämtad den 15 mars 2017 från: <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Fakta-om-migration.html>
- Miklo (2015). *"Biblioteket hjälper mig att komma in i samhället" – En studie av asylsökandes kännedom om, användning av och förväntningar på Stockholm-regionens bibliotek*. Hämtad den 14 juli 2018 från: <http://regionbiblioteket.se/publicerat/biblioteket-hjalper-mig-att-komma-in-i-samhallet/>
- Nationalencyklopedin (2017). *Invandrare*. Hämtad den 15 mars 2017 från: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/invandrare>
- OECD (2018). *International Migration Outlook*. Hämtad den 15 mars 2017 från: https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/international-migration-outlook-2018_migr_outlook-2018-en
- Pateman, C. (1970). *Participation and democratic theory*. Cambridge, Cambridge University Press.

- Pilerot, O. & Hultgren, F. (2017). *Folkbibliotekens arbete för och med nyanlända*. Länsbibliotek Uppsala.
- Paola Picco, M. A. (2008). Multicultural libraries' services and social integration: The case of public libraries in Montreal Canada. *Public Library Quarterly*, 27(1), 41–56.
- Putnam RD (2007) E pluribus unum: Diversity and community in the twenty-first century. The 2006 Johan Skytte Prize Lecture. *Scandinavian Political Studies*, 30(2), 137–174.
- Putnam, R.D., Feldstein, L.M. & Cohen, D. (2003). *Better together: restoring the American community*. New York: Simon & Schuster.
- Rojas, C. (2017). Bibliotekens roll för integration och språklig mångfald. Ingår i: Erik Fichtelius, Eva Enarson, Krister Hansson, Jesper Klein och Christina Persson (Red.), *Den femte statsmakten: Bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering*. Kungliga Biblioteket, (s. 141–170).
- Ross, C.S., McKechnie, L. & Rothbauer, P.M. (2006). *Reading matters: what the research reveals about reading, libraries, and community*. Westport, Conn.: Libraries Unlimited.
- Saukkonen, P. (2017). Kulturpolitik och kulturell mångfald i fyra nordiska länder. Ingår i: Kulturanalys Norden, Myndigheten för kulturanalys. *Vem får vara med?: Perspektiv på inkludering och integration i kulturlivet i de nordiska länderna*. Kulturanalys Norden, (s. 16–35).
- SFS (Svensk författningssamling) (2013). *Lag (2013:156) om samhällsorientering för vissa nyanlända invandrare*. Hämtad den 14 juli 2018 från: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2013156-om-samhallsorientering-for-vissa_sfs-2013-156
- Stenquist, B. (2018). *Kliv fram! : bibliotek, segregation och integration*. Hämtad den 14 juli 2018 från: http://nationellbiblioteksstrategi.blogg.kb.se/files/2018/05/Kliv_fram_webb.pdf
- Toivonen, Kai (2016) *Utredning om asylsökandes biblioteksanvändning och servicebehov*. Helsingfors stadsbibliotek. Hämtad den 14 juli 2018 från: <http://www.biblioteken.fi/sv/nyheter/aktuellt-i-biblioteksbranschen/utredning-om-asylsokandes-biblioteksanvandning-och-servicebehov-9ef97>
- UNHCR (inget datum). *Vem är flykting?*. Hämtad den 14 juli 2018 från: <https://sverigeforunhcr.se/om-oss/vem-ar-flykting>
- UNHCR (2018a). *Sverige för UNHCR*. Hämtad den 14 juli 2018 från: <https://sverigeforunhcr.se/>

- UNHCR (2018b). *Afghanistan*. Hämtad den 14 juli 2018 från: <https://sverigeforunhcr.se/afghanistan>
- Van der Linden, K., Bartlett, J., & Beheshti, J. (2014). New immigrants' perceptions and awareness of public library services. *Canadian Journal of Information and Library Science*, 38(2), 65–79.
- Vårheim, A. (2014). Trust and the role of the public library in the integration of refugees: The case of a Northern Norwegian city. *Journal of Librarianship and Information Science*, 46(1), 62–69.
- Vårheim, A. (2011). Gracious space: Library programming strategies towards immigrants as tools in the creation of social capital. *Library & Information Science Research*, 33(1), 12–18.
- World Health Organization (2002). *Towards a common language for functioning, disability and health*. Hämtad den 14 juli 2018 från: <http://www.who.int/classifications/icf/icfbeginnersguide.pdf>

Bilaga – Intervjuguide

Berätta kort om dig själv:

Var kommer du ifrån?

Hur länge har du varit i Sverige?

Hur ser en typisk vardag ut för dig?

Kan du berätta om hur du upptäckte eller fick veta om biblioteket?

Vad visste du om biblioteket innan du besökte det första gången?

Har du erfarenhet från något annat land av att använda eller gå till bibliotek?

Hur ofta besöker du biblioteket?

Följ eventuellt upp: skulle du vilja vara här oftare?

Vad brukar du göra på biblioteket?

Följ upp det här svaret: läsa (böcker, tidningar, nätet), träffa människor, annat?

Tycker du att du lär dig något särskilt på biblioteket?

I sådana fall: om vad lär du dig?

Om hur det fungerar i Sverige?

Språket?

Seder och bruk?

Svenskt vardagsliv?

Något annat?

Har du etablerat kontakter genom biblioteket?

Lärt känna människor?

Är det något du saknar på biblioteket, som du skulle vilja fanns?

En svår fråga, kanske, men hur skulle du vilja beskriva den roll biblioteket spelar för dig? Vilken betydelse har det?

Tycker du att biblioteket har hjälpt dig att känna dig hemma i Sverige?

I sådana fall: hur, kan du berätta om det?

Är det något du trodde jag skulle fråga som jag inte har frågat?

Vill du lägga till något ytterligare?

I den här skriften rapporteras en studie som handlar om nyanlända och folkbibliotek. Med utgångspunkt i ett rikt material producerat genom intervjuer och deltagande observationer riktar författarna blicken mot vad som möjliggör och begränsar bibliotekstjänster för nyanlända i det svenska samhället. Rapporten är tydligt biblioteksorienterad men handlar framförallt om människor. 30 nyanlända personer berättar om hur de använder folkbiblioteket och vilken betydelse de tillmäter biblioteket och dess tjänster. Analysen visar också på vilka kopplingar som kan göras mellan särskilda tjänster och kvalitéer i biblioteket och deltagarnas skiftande livssituationer.

Ola Pilerot och Jenny Lindberg är båda verksamma som forskare och lärare vid Bibliotekshögskolan i Borås. De har tidigare publicerat arbeten om bland annat flyktingars informationspraktiker, folkbibliotekens arbete för nyanlända och om bibliotekarieprofessionens utveckling.

Rapporten är samfinansierad av åtta mellansvenska läns- och regionbibliotek.

